

SLOVENSKA SODOBNA LIRIKA

Knjižnica „Jutra“
štev.

SLOVENSKA SODOBNA LIRIKA

1 9 3 3

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA LJUBLJANA

586409

D 200715371

UVOD NAPISAL RAJKO LOŽAR
PESMI IZBRAL IN UREDIL ANTON VODNIK

UVOD

Pričujoča antologija slovenske lirike najnovejšega časa se pričinja z imeni Dragotin Kette, Josip Murn, Oton Župančič in Ivan Cankar. Te štiri umetnike imenujemo navadno tudi začetnike modernega slovenskega slovstva. S prispevki v revijah so se pojavili okrog leta 1896, prve samostojne zbirke njihovih pesmi pa so izšle leta 1899, »Erotika« Ivana Cankarja in »Čaša opojnosti« Otona Župančiča. Kette in Murn zbirk nista izdala sama, umrla sta mlada ob vstopu v novi, oživiljeni svet našega pesništva in je Kettejevo delo izdal Anton Aškerc (1900), Murnovo pa Ivan Prijatelj (1903). Te štiri zbirke so štirje temeljni stebri sodobne slovenske lirike in pričetek onega bogastva, ki nam ga je v sledečih desetletjih pesniški genij dal.

Pisatelj uvoda v antologijo stoji pred težko in odgovorno, čeprav zelo hvaležno nalogo: podati na omejenem prostoru podobo zgodovinskega razvoja naše lirike. V okviru splošne slovstvene zgodovine se je ta snov že večkrat obravnavala, vendar ne drugače kot samo eno izmed področij lepega in ostalega slovstva. Literarni zgodovinar je upošteval liriko samo glede na poteze, ki jih tudi ona prispeva k obličju celotne slovstvene kulture, in ideja te kulture je bila zanj odločilna in poglobljena. Ta značaj kažejo skoraj vsi literarni pregledi, izvira pa odtod, ker se v njih večinoma obravnavajo poezija, proza in drama z enega samega vidika, z vidika proze. To je razumljivo. V epiki, kateri pripada roman, imamo neposredno opraviti z gradivom za razne zgodovinske slike, za razvoj socialne, kulturne, estetske, religiozne in drugih idej, roman nam v svojem tekstu pripoveduje o mišljenju junakov, dob, generacij itd., podaja nam tedaj že sam cele kulturne slike in merila. Le prerade so postajale zaradi prevlade tega mišljenja tudi literarne zgodovine zgolj kulturne slike slovstva, ki niso nič upoštevale svojstvenosti posameznih slovstveno-umetniških izrazov. Lirika se v teh pregledih obravnava tedaj ravno po onem,

kar zanjo ni bistveno in kar jo družijo z ostalimi vejami, to se pravi, ravno po neposredno dostopnih predmetnih vsebinah, katere so ji skupne z romanom, ne upošteva se pa njen poseben značaj, ki jo od ostalih loči in omejuje. V današnji slovstveni zgodovini in teoriji pa v skladu s celotnim gibanjem duhovnih ved vidik predmetno in načelno samostojnih področij bolj in bolj prodira, kar seveda ne pomeni pogubne specializacije, nego samo slovo od duha starega prirodoslovno usmerjenega enciklopedizma. Da rešimo umetnino in jo na novo doživimo v njeni edinstveni obliki, zapuščamo abstraktni zgodovinski sistem v prepričanju, da bomo ob novem gledanju obudili in spoznali še mnogo prezrtih vrednot.

Ta korak pomeni v bistvu konec dosedanjega literarno zgodovinskega pojmovanja, ki je v tej obliki obsojeno v čedalje izrazitejše arhivalno-viroslovno delo, ter povratek k umetniški stvarnosti posameznih izraznih področij. Naše stališče vsebuje misel, da je lirično ustvarjanje posebna zvrst slovstvenega ustvarjanja z njej lastnim predmetom in subjektom, kar je vse v tesni zvezi s spremembami v današnjem nazoru o estetskih tvorbah. Potrebno je, da to misel na kratko razvijemo, saj se dotika vprašanja, kaj je lirična pesem in njena naloga.

Odgovor starejše naturalistične estetike na to vprašanje se glasi, da je lirična pesem pesniška upodobitev snovi, pri čemer lahko smatramo za snov krajino, žival, svetnika, lastna čustva, žalost itd. Motrenje z vidika snovi in njenega upodabljanja označuje gori omenjeno starejšo slovstveno vedo. Največjo razteznost je to naziranje doseglo v umetniški estetiki naturalizma: »Umetnina je kos stvarstva, pogledan skozi temperament« (Zola). Poglavitna je tu ideja snovi, ki njeno brezobličnost skuša umetnik odpraviti s predstavo diferencirajoče umetniške osebnosti. Ker ne dopušča ta vidik v sebi nikakih pomembnih razlikovanj kljub poudarjanju individualnega temperamenta umetnika, je v teku razvoja skušala to negibnost odpraviti nova delitev snovi v idealistične, realistične in naturalistične, kar pa iz upravičenih razlogov v svetu logičnega utemeljevanja ne more veljati (prim. F. Veber, *Estetika* 1925, 149). Jasno je zategadelj, da moramo smisel liričnega ustvarjanja, kakor smisel cele umet-

nosti novejše dobe iskati povsod drugod, samo ne v objektivnem upodabljanju snovi, in da se temu smotru bolj približuje misel, ako gornji izrek obrnemo: »Umetnost je kos umetnika, pogledan skozi naravo«, pri čemer si moramo pod naravo misliti vesoljno snovnost. S stališča Vebrove predmetnofilozofske pisane estetike moramo reči, da je lirična pesem lik, irealni lik, ki ga doživljamo kot takega in ki je zgrajen na svojih podlagah, med te podlage pa spadajo elementi vesoljnega izkustvenega in neizkustvenega sveta ne glede na to, ali dejanski so ali jih ni. Da, trditi smemo: čim manj istinite so podlage, tem jačji je ta irealni lik, tem čistejši je estetski prostor, za kar navedimo sledeči primer (S. Majcen, Kažipot, Dom in svet, 1924):

Razpoožen svet.

Kolotéčine gorja.

Križ čez polje privesla.

V teh treh stihih je besedi prirejen dejanski realni smisel samo v prvem, dočim sta obadva druga neutemeljena, ako poslušamo naturalistično zapoved snovne pravilnosti. Zato ta pesem ne upodablja niti krajine, niti konkretnega lastnega čuvstva, ko jo čitamo, se naša pozornost sploh ne obrača k tem elementom: kolotéčine, križ, svet kot k besednim predmetom, nego jih take, kakršni so, v redu, ki se v njem nahajajo, neistinite, srka vase v celoti, v neki skupnosti, ki jo sestavljajo, mi doživljamo lik, ki ga tvorijo, ono nevidno konfiguracijo posameznih sestavin, kot predmetno polne besede in označbe pa jih doživljamo samo preko tega lika. Naše doživljanje lirične pesmi je tedaj odvisno od pravilnega doživetja lika, kar je za enkrat seveda še zelo formalen izsledek, ki ga je treba dopolniti. Išoč odgovora, se moramo namreč vprašati, kaj je ta lik po svoji neformalni strani, kaj je njegova vsebina. Prvi odgovor na to se mora glasiti: nastroj, nastrojenje.

Lirična pesem je izraženo nastrojenje. Ker smo ta izraz pogosto srečali tudi v doslej obče veljavnih klasicističnih poetikah, se zdi, da ne prihaja z njim nič novega v pojmovanje lirične pesmi. To pa ne drži. Tradicionalni pojem nastrojenja ne označuje one razpooženosti in stanja celokupne življenjsko-bitne vezanosti in danosti

vsakokratnega umetniškega individua v hipu, ko ustvarja, nego le del, majhen odlomek njegove duševne situacije, zgolj čustveno-refleksivno komponento, dočim vse ostale pušča vnemar. In vendar je treba krepko poudariti, da se nastrojenje v novem smislu besede obrača na celoto, tudi na miselne, stremljenke in druge podlage, skratka na celokupnost umetniškega stališča v svetu in glede na svet. Kako zelo je tradicionalni pojem nastrojenja odvisen od snovne predstave, nam v domačem slovstvu izpričuje primer Levstikovih pesmi, n. pr. način, kako se običajno tolmači pesem Utvi. Ta pesem se smatra kot pojav posebne vrste čustvovanja v liriki našega 19. stoletja, dočim moramo reči, da je tudi od ostale Levstikove lirike samo ono zares lirično pravilno, kar je slično tej pesmi izraz takšnega nastrojenja. Razlika med starim in novim pojmom je tedaj ta, da je stari pojem motivično označen, medtem ko se novi nanaša na strukturo, na splošno stanje umetniške biti v hipu, ko pesem nastaja. Novi pojem vsebuje tedaj *conditio sine qua non* liričnega dela. Estetska polnovrednost in pravilnost lirične pesmi je zato odvisna zlasti od pravilnosti in pristnosti nastrojenja. Ako se dotaknemo vprašanja, kaj je merilo take pristnosti, je odgovor kratek: to, če lirična pesem tudi v nas ustvari takšno nastrojenje, to se pravi, da jo doživimo, da nastrojenje ponovno doživimo.

Da se to more zgoditi in da tudi mi sami zazvenimo v isti ubranosti, ki je označevala stanje poeta ob rojstvu pesmi, nastrojenje v njej ne sme biti zgolj motivično-opisno zabeleženo, kot v liriki epigonstva in naturalizma, ker bi v tem primeru o njem le razmišljali, ga vzeli samo na znanje, nego mora biti na drug način vanjo položeno. Kako? Biti mora simbolno shranjeno. In kako se ta simbolna shranjenost javlja, morda v lepih primerah, metaforah itd.? Gotovo tudi tako, toda šele v drugi vrsti. Prvotno pa mora biti to nastrojenje dano že v sami fiziognomiji pesmi, v njenem liku. Izrazilo poeta je jezik, na jezikovnih tvorbah pa ločimo dvoje: prvič njihovo predmetnopomenljivo naravo in drugič njihovo zvočnočutno stran. Reči moramo, da se pesniško nastrojenje izraža ravno po teh dveh potih, a to ne na način, da bi upoštevalo zdaj zgolj besedno-pomenske, zdaj zgolj čutne strani, temveč le kot sinteza obeh, kot idealna

enovitost in istovetnost obeh sestavin. Nasprotje med vsebino in formo tu odpade. V lirični pesmi se mora izraziti harmonija med tema dvema nikdar pomirljivima elementoma, ki vsakega izmed njiju pač lahko posebej opazujemo in obravnavamo, ki ju pa moramo doživljati v idealni enovitosti pesniškega zasnutka, ako hočemo pesem pravilno dojemati. V zgoraj navedeni Majcnovi pesmi se tedaj ta simbolna skritost nastrojenja za naše ponovno doživetje izraža v neločljivosti pomena in zvoka, ki v organični izvirnosti prikazuje ne samo vsebino situacije, nego tudi njeno barvo, njen ton, tedaj njeno naravo. Drugod, recimo v Župančičevih pesmih, je ta stil nastrojenja zopet drugačen, veže ga enovit, prepletajoč ritem pomena in melodije, združujoč vse v podobo harmoničnega bitja.

Tudi od te strani pade na vprašanje pravilne upodobitve snovi nova luč. Prešernov verz: »Okróg vrát stráža na pomoč zavpije« so doslej zaradi njegovega vokaličnega slikanja navadno tolmačili kot podobo grozovite situacije, ki jo hoče pesnik s tem prikazati. Tolmačenje v takem smislu leži gotovo na dlani, ali prav tako gotovo bi si s tem zaprli pot v prave prostore umetnosti. Romantika sama ni nikak čas več, ki bi dopuščal tolmačenje v smislu take onomato-poetičnosti, izvirajoče iz predmeta. Po tej poti bi kmalu uvideli, da se skriva v njenem izvoru nevarnost akademičnega pojmovanja vse umetnosti, v katerem ne bi bilo sploh nikakih individualnih izrazov. Vse to pa se neprimerno spremeni, ako jamemo izraze tolmačiti kot simbole nastrojenja, ki so zapisani zato, da tudi naša duševnost ob njih zazveni v prav enakem eksistenčno-zgodovinskem občutju, kot se je to zgodilo s poetom. Narava, snov je samo podlaga in sredstvo izraza. Omenjena podoba iz Prešerna bi tedaj bila stara, uokvirjena slikovitost Delacroixa, v kateri se je še izražala poslednja vezanost klasičnega človeka, izginjajoča v navalu novega subjektivizma. Naše doživljanje lirične pesmi ima tedaj svoj predmet mimo snovi, ima lastni predmet: izraz celotne svetovnonazorne situacije in biti človeka.

Bila je velika zmota, ko je teorija včuvstvovanja ta lastni predmet zanikala s trditvijo, da je vse, kar ob estetskih oblikah doživljamo, dejanski samo projekcija naše lastne duševnosti in stanja

v te oblike. Človek bi se moral takoj vprašati: odkod sploh prvi povod, da pričnemo projicirati samega sebe v neke tvorbe izven nas? Očividno je, da nastaja ta povod v objektu, ki nam stoji nasproti, v lirični pesmi in da je tedaj psihologistično tolmačenje že formalno napačno. Napačno je pa tudi zategadelj, ker prezre pravi smisel lirične umetnine. Po dosedanjih odgovorih je bila naloga lirične pesmi ustvarjanje lepote, dobrote ali podobnega, tudi omenjena Vebrova Estetika hodi še v smereh starih renesančnih predstav o umetnosti, ko smatra lepoto za najvišji irealni lik in cilj vse umetnosti, kateremu je vse ostalo podrejeno. V razstavljalni zaporednosti doživljanja, ki je teoretično možna, stvarno pa neresnična, ker doživljamo ob umetnini vse lege in položaje in vse njihove dele bolj ali manj istočasno, se spričo spekulativnega razglabljanja prerada izgubi eksistencialna namembnost estetskega užitka, se intuitivni in ekstatični izraz sproščenosti, ki je za to področje bistven, ukinja radi prejasne arhitekture prvin. Lik lirične pesmi se je tu preveč odmaknil v predmetno abstraktnost in ga bo treba približati subjektu, krogu njegove bitnosti, čigar usedline nosi. Šele v tem okviru prejme lirična tvorba pravilno ozadje, kajti v bistvu je ona iz življenja in za življenje ter je iz te bitne prepletenosti ne moremo vzeti. Lirična pesem oživi šele v tebi in šele v tebi razvije vso svojo magično moč. Najgloblja skrivnost njenega bistva je način, kako je vse časovno spremenila v brezčasno in da se to ponovno izvrši tudi v tebi. »Pesem se nam je razodela kot bitnostno dogajanje, ki v njem likovni izraz ukinja nastrojenje nekega stanja, to se pravi: istočasno ga shranjuje (za možno ponovitev) in uničuje (v njegovi zgodovinski faktičnosti)« (J. Pfeiffer, *Das lyrische Gedicht als ästhetisches Gebilde*, 1931). Kako bi mogli neizrečeno krhkost in čudovito brezčasnost pesmi razumeti bolje nego iz tega boja s časom in bitjem?

II

V liku lirične pesmi se simbolno, v harmonični enovitosti vsebine in oblike izraža nastrojenje poeta, ki nam podaja splošno podobo bitja s sredstvi liričnega ustvarjanja. Kaj nam govori o tem naša sodobna lirika?

XII

Izvirni, subjektivni zagon romantike, ki ga pri nas zastopa Prešeren, je v sledečih desetletjih polagoma splahnel, na njegovo mesto ni stopilo nič enakovrednega. Lirični izraz tudi v delu Jenka, Levstika in Stritarja ni mogel položiti temeljev tradicije, nego je ob pojavu že skoraj umrl. Ali če je položaj v svitu Jenka in Levstika še svetel, otemni v času Stritarja in njegovih naslednikov; tu imamo opravka le s poetiko in poetičnimi oblikami, s formalizmom. Poslednji večji lirični sistem 19. stoletja, pesništvo S. Gregorčiča, skuša močno lirično čuvstvo izraziti v brezupno okostenelem metričnem redu manirizma. V 80 letih se jame marsikaj obračati na bolje, realizem Antona Aškerc napoveduje nove dni.

Glede na lirično pesem je pojav *Antona Aškerc* zanimiv zato, ker je v vsem njegovem pesniškem delu izredno malo dobrih, poet je bil usmerjen v stil balad in pripovedne oblike, nekak rapsodičen talent. Vendar ne gre tajiti zasluga, ki jih ima Aškerc za razvoj slovenske lirike, in to bodisi kot reakcija zoper formalizem, bodisi kot most, ki ga tvori njegovo delo do moderne. Istočasno z velikim smislom za zgodovinsko snov nahajamo v njegovi poeziji revolucionarno stališče do konservativne sodobnosti, ki je dobilo v šoli balad dramatična in izrazita govorniška sredstva. Aškerčeva balada ni lirskega izvora kot Murnova ali Župančičeva, marveč je epična, kar je nekako notranje protislovno, zato je dobrih jako malo. Glede na epigonstvo Stritarjeve dobe je o tem pesništvu reči, da je razmajalo njegovo lirično obliko in vrglo v ospredje nove svetovno nazorne probleme. Poglavitna v Aškercu je misel, svobodna, osvobajajoča se kretnja misli ter individualnega človeškega stališča, ki je oznanjalo upor, ki je pa pozneje podleglo miselni premoči. Vsaka revolucija je aktualna le enkrat, Aškerčeva je hotela biti vselej. Tako nam ozračje, ki so v njem nastopili Cankar, Murn, Kette in Župančič, označuje poleg izrastkov formalizma še Aškerc s svojo miselno baladnoepsko šolo. In resnično ni poeta, ki bi bil pred moderno tako določno izrazil prihajajočo pesniško idejo, kakor je to storil Levstik v pesmih *Utvi*, *Pod oknom* ali *Breznov sneg*, ker tudi lahnih Gestrinovih nastavkov ne moremo šteti mednje. Snovi in pogojev za preobrat je bilo dovolj in ta se ni dal dolgo prositi.

V naravi stvari leži, da poudarjajo interpretacije, ki so časovno dogodkom bližje, bolj razlike nego razvojno strnjenost in organičnost. Mi hočemo kljub temu, da upoštevamo novo, iti obratno pot, zasledovati nastanek vsakokratne lirične oblike iz zgodovinskih podlag, kolikor so te važne, ker le na ta način dobiva novo svoj pravi obraz. Ob tem se bo marsikaj pokazalo v drugačni luči in marsikaj bo izginilo, zlasti pa bo jasno stopila v ospredje samostojnost slovenskega razvoja, ki je doslej prerad trpel škodo zaradi prenosa shem svetovne literature na našo. Prvo tako prevrednotenje je potrebno ob poeziji Ivana Cankarja.

Lirično delo *Ivana Cankarja* predstavlja čudovito križišče silnic, ki so šele pripravljale moderni izraz, a to še niso bile. Poleg odtenkov starega stila živi v poetu mnogo reminiscenc na Jenka, Gregorčiča, Levstika, v njem je zavest združevala tako rekoč vse dotlej dane pesniške izraze, čeprav je bila z njimi kar se da nezadovoljna, v njem se je tradicija uničevala. Po drugi strani je Cankar neposredno odvisen od Aškerca, ki je njegova svobodna gesta nanj gotovo mogočno vplivala, čeprav ne toliko miselno-idejno, kolikor življenjsko-programatično. V obema stvojstvenem psevdopičnem verzu, ki opeva eksotiko — te se obadva poslužujeta v doživetju svobode, da z njo izražata moderne stvari — si nezavedno podajata roki. Umetniška zavest je seveda neprimerno bolj živa v Cankarju in je tudi čistejša, ni pa razpoložena absolutno lirično. Cankarjeva pesem je v svojih podlagah odvisna od pripovedniškega talenta, kar nam razodeva njena naturalistična opisnost. Kakor malokateri njegovih sodobnikov je čutil novo življenje in mnogo prvin, ki jih kesneje srečamo pri ostalih, je on prvi izrazil. Tudi ritem nove lirike je med prvimi nakazal, vendar ni ostvaril njene oblike in primera, ker mu vse to ni bila notranja in edina nujnost, nego le prostost poleg edino nujnega prozaičnega izraza. V tej prostostni igri, nekaki pripravi za kesnejše delo, je pri njem nastalo mnogokaj, sicer ne ravno naturalizem Dunajskih večerov, gotovo pa njegova ljubavna lirika v prostih verzih (Jaz sem te čakal in druge, gl. str. 36). Kjer se pesniška misel razodeva tako kot v Cankarjevih eksotičnih romancah in kjer poetovo čuvstvo tako jasno razpolaga z izraznostjo

melodije in podobe, smo upravičeni govoriti o rahlem dekorativizmu, ki spremlja bolj umetno obrtno, nego čisto umetniško snovalno delo. Nobenega dvoma ni, da imamo tu opravka z vplivi dunajske literarne šole na I. Cankarja, ki je kesneje pesem opustil.

Gluho lozo naturalizma, ki se je tedaj v njej nahajala tudi forma Cankarjeve lirike, je poet premagal, kot pravi (str. 39):

*Ti si šla — Bog s tabo! — a luč je ostala,
sveto hrepenenje, ki si mi ga dala,
gori zdaj v meni vse dni in noči —*

S tem je bila zadosti močno nakazana osnova romantične situacije, o kateri nam govori tudi delo *Dragotina Ketteja*. Problematika Ivana Cankarja se je vselej nanašala na novo, pred človekom ležeče življenje, ki se spopolnjuje v neskončnem procesu in ki se bo zaključilo v neindividualističnem kraljestvu na kraju vseh časov. Problematika Ketteja je obrnjena k stari, v preteklosti zasidrani resničnosti, katere izraz je individualizem kar se da zmrcvaril, to je k erotičnemu človeku. V Ketteju nahajamo zelo mnogo epigonske, erotične čustvene lirike, ki je tedaj ležala v času in dušila zdrave sile, ne da bi mogla celó v takem talentu, kot je bil Kette, sprva roditi važne tvorbe. Dovolj jasno nam govori ta svet o pesnikovem pogledu v preteklost, kjer ima mnogo važnih nalog, recimo prevrednotiti staro duhovno lego, ali pa povedati novo besedo h klasičnemu primeru slovenske erotične pesmi — k Prešernovemu sonetu. S Kettejevim doživetjem te umetniške forme se je v našem modernem slovstvu prvič točno izrazila novoromantična ideja, ki je od Cankarjeve toliko različna, da je popolnoma osebno doživeta priklicala pred nas vse monumentalno izkustvo človeške osebnosti iz starega sveta, dočim je Cankar postavil v svojih delih rešitev iz sedanjosti za neko bodoče brezosebno bitje. Erotika sonetov pomenja v čustvenem nihilizmu dobe posvetitev čustva (Poezije, 132):

*Zato veruj, ni strastno poželenje,
o draga, ki mi v duši zdaj gori!
To je le duše moje hrepenenje,
da s tvojo se kedaj združila bi —*

je osebni dokaz božji iz ideje ljubezni, obenem pa nič manj odločna odpoved duhu racionalizma in individualizma, v katerem so zaman iskali rešitve (str. 12):

*V peklò razuma ni mi bilo treba
želeti, ne se dvigati do neba!*

Ta stran Kettejeve umetnosti nas spominja angleških preraphaelitov in njihovega mesta v okviru modernega razvoja. Ob koncu stoletja je bila to naša ponovna klasična sinteza onega sveta, ki ga je Prešeren izoblikoval na njegovem začetku, in skoraj bi dejali, da se čas ni nikamor premaknil. Ali to ni res. V klasični situaciji, ki se tako ne le ni izgubila, nego na novo oživila, je prešlo mnogo čiste tradicije in organičnosti v možnosti sodobnega življenja in že sama forma soneta je bila s tem za moderno pesem rešena.

Kljub vsemu temu se pa pojavijo prvi zares moderni zvoki v naši liriki šele s pesmimi Josipa Murna in Otona Župančiča, ki predstavljata naš lirični impresijonizem. Potrebno je, da iz poedinih osebnosti ter iz razvoja izluščimo one točke, ki nosijo same od sebe vse značilnosti novega gledanja, česar nam ne bi dala nobena splošna definicija modernega stila.

Kdor prebira liriko *Josipa Murna*, mora priti do prepričanja, da je težko kje najti toliko resničnega pesniškega daru in tako malo čuvstvenosti v običajnem pomenu besede, čeprav se navadno ravno Murn smatra za poeta čuvstvene vrste. Lik, ki je skrit v njegovih pesmih, je podoben svetlemu kristalu, v čigar hladnih in izbrušenih ploskvah je obseženo vse na prečudno logičen način. Ta lik tvori ono čudovito nastrojenje, ki ga pred Murnom v naši liriki ne srečamo nikjer in ki se mu je od daleč skušal približati samo Fran Levstik. V čem je to nastrojenje zgrajeno in kako se javlja? Odgovor je preprost: v čistih zaznavah in predstavah. Murnova pesem je po tej strani izraz neskončno finega in iskrenega čutenja, ki ob vsakem vtisu zveni in polno odmeva. Murn kot poet je ves apoteoza čuta, en sam čut, ali — da vzkliknemo s francoskim slikarjem: moj Bog, kakšen čut! V našem slovstvu in še posebno v liriki konec 19. stoletja je to prav gotovo prvi človek, ki zna čutiti in svoje čute uporabljati.

Pred temi brezmejno občutljivimi tipalkami se razgrinja vsa narava, toda ne na ta način, da bi ob tem nastajale njene suženjske upodobitve — nikjer ni tako malo idiličnega naturalizma kot pri Murnu — nego le tako, da skozi vsako tako čutno ravnino ugledamo novo, še nevideno stran poetove notranjosti. Tu se vse neposredno simbolno nanaša na izraz njegovega najtanjšega nastrojenja, ki je samo tako skrivnostno občutljivo, kakor je skrivnostna moč njegovega gledanja (20):

*Coetov zdaj čas in čudnih je semen,
vse polno gleda vejic iz slemen
v poletno noč.*

Prvič moremo tu govoriti o impresionizmu v naši liriki — v kakšnem smislu? V smislu čiste pesmi. In kaj naj bi to bilo? Sedanjost. To sedanjost skuša Murn pričarati pred nas še celo s tem, da nam v pravih liričnih poltonih slika nastajanje situacije, nekaj, česar še ni, a prihaja, kar šele utegne biti. Lepota je skrita zanj med dozorelostmi, med dovršenostmi, tedaj v dozorevanju, kar tako lepo izražajo glagoli v njegovih pesmih (27):

*Ajda začrni,
gora pordeči,
polhu dlaka v bukvah
vsa se nagosti,
hej, tega komaj čakam.*

Kakor slika impresionista, tako tudi njegova pesem ne polaga važnosti na barve, zmešane na paleti, nego jih v občutju njihove dinamične nastrojnosti polaga eno poleg druge na platno, da nam same od sebe, v mediju podoživljanja zbude nastrojenje, ki je zvenelo v poetu.

Ali za tem poveličanjem trenutnosti in sedanjosti prihajajo v njegovo liriko tudi temni toni, nič ni bolj nestalnega nego čut in ono, kar z njim doživljamo; trenutek, ki še stoji pred našimi očmi, že tudi izginja v preteklost. V baladi Vrnitev — saj je balada izraz tega konflikta v času — sin, ki je odšel z doma, vrnivši se ne najde več odprtih rok, izobčil se je in umre. Ta univerzalni čut pa nosi

smrt že tako rekoč v sebi, neprestano se je zaveda, nič se je ne plaši (Pesmi in romance, 49):

*A jaz vzamem ženó si, da bodeva dva;
vzamem kmečko si, s trdo, koščeno rokó,
čez ramo pa kóso imela bo.*

Ta motiv, ki je eden poglavitnih, človek bi dejal muzikalnih motivov Murnove lirike, srečamo v najrazličnejših inačicah in je pomemben zaradi svoje nastrojne vseizraznosti (Pesmi in romance, 47):

*Pa odtodi grem
jaz po svetu k ljudem,
tam vdovo z denarji dobim
in ž njo zaživim...*

Iz tega doživetja neminljivega, nastajajočega trenutka prihajata v lik Murnove pesmi narava ter življenje dežele, kmeta, polja in njive, to je ona resničnost, kjer najde temu nastajanju posvečena misel najlepše primere. Na drugi strani pa ta ostri zaznavni čut v neposredni izraznosti svojega nastrojenja ustvarja pesmi, ki so prave, nespopolnjive okrajšave liričnega občutja, podobne pradognosti in prasimbolnosti kmeškega ornamenta (Pesmi in romance, 66):

*Skrinja lepo pisana,
z rožami porisana,
oj, ti dota moja!*

Podpirajo in nosijo jo gramatična oblika direktnega govora, glavnega stavka, vzklika, iz naroda vzeta podoba, ki ne more ostareti, in glagolski izraz. Nič ni konvencionalnega v tej liriki, kjer ustreza sliki, ki smo jo opisali.

Murnovo mladostno smrt je ovekovečil s ciklom »Manom Josipa Murna-Aleksandrova« *Oton Župančič*. Te pesnitve bi slabo razumeli, če ne bi videli v njih boleznega krika človeka, ki je v svojem prijatelju izgubil svoje dopolnilo in usovršenje. Zakaj ne moremo si misliti zlepa ostrejšega nasprotja, kakor je na tesnem prostoru našega liričnega izraza ob začetku stoletja razlika med neposredno izražajočim stilom Josipa Murna in posredno slikajočim, fantazijsko

čuvstvenim stilom Otona Župančiča. Poet »Čaše opojnosti« doživlja vse v podobah, srce mu je široko polje, srce se pogovarja, glas je pritaval, travne bilke se pripogibljejo v molitvi, rožice mašujejo, žrtvujejo iz kelihov svojo kri — pesniku »rože mogote« je svet ena sama metafora, podoba, ki se v njej njegovo nastrojenje zgoščuje in izraža.

Med posameznimi zbirkami je v tem težko najti stilno razliko, različnosti so skrite le v umetniškem tonu, ki v njem podoba nastopa. Zanimivo je, da se v zbirki »V zarje Vidove« pojavijo tudi konkretne pesmi z naslovi »Podoba« in »Zemljevid« in upravičeno se smatra ta pridevniški atributivni izraz za življenjsko obliko Župančičeve umetnosti. Glede na lirični izraz preteklosti je Župančič nezaslišano obogatil našo pesem ter jo usposobil za vsakršno slikovito upodabljanje. To seveda nima nič opravka s krasoslovnim slikanjem, nego je treba ta stil razumeti globlje. V Murnovi »Pesmi o ajdi« imamo tele štiri verze (25):

*Kadar klas šumi,
kmet počije še,
kadar ajda diši,
ji odkrije se!*

Glagoli, skriti v teh verzih, so individualisti in realisti, to se pravi, da je vsak izmed njih obrnjen k pomenu nekega predmeta, resničnosti, in zvočni objem, v katerem se naše doživetje nahaja, je ravno toliko kot od samega zvoka odvisen od doživetja individualno stvarnega pomena vsakega izmed teh glagolov, ki vsebujejo bogastvo čutnega doživetja. Kako drugače Župančič v pesmi »Prehujenje« (51):

*Mi pa pod njimi se bijemo, vijemo,
sijemo, gasnemo,
škodimo, hasnimo,
v kupe medu in otrova si lijemo,
prostor vesoljni z željami prepletamo,
večnost v trenotek begoten ugnemo itd.*

Vsi glagoli v navedenih stihih so podani tako, da sicer vsak izmed njih kaže na svojo predmetno podlago, vendar je pa lik

kitice, katero tvorijo, od posameznih značenj predmeta popolnoma neodvisen, v bistvu pomenijo vsi ti glagoli eno in isto, nad vsemi plove objem ene in iste čustvene podobe, ki harmonično vstaja iz teh sestavin. V podobi, ki jo Župančičeva pesniška misel zasleduje, se uničujejo vsi predmetni pomeni in prehajajo v eno samo nad njimi zgrajeno resničnost, v sliko. Jasno je, da bi mogel iz tega izredno slikovitega načina nastati tudi nekak akademizem, kajti podoba sama v sebi nima nikakih konstitutivnih snovi. Da se to ne zgodi, za to jamčita dve osnovni potezi Župančičevega pesniškega stila, ritem in pojav doživetja v podobi. Z okvirom, ki ga je slikovitost Župančičeve lirike razdrla, se poetični red ni uničil, zakaj nosi ga ritem, ki je prepregel ves obseg stihov in odpravil vsa zunanja sredstva metrično urejenih verzov, stikov in podobnega. Ta ritem poslej pesem trdno drži in moreš premakniti njene posamezne dele, kolikor in kamor jih hočeš (Mlada pota, 59):

V moji duši je jasna podoba zbledela:

— — — — —
*a v ritmih mi boš valujočih živela,
 glej pesem s teboj je premagala čas.*

Na drugi strani se pa tudi samo nastrojenje javlja v zelo izdelani obliki, v kateri so vsi deli in učinki že a priori jasni in urejeni in je to notranjo podobo treba zgolj spraviti v pisane stihe. To dvojje je prineslo v Župančičevo liriko stalnost in višino, po njem pa tudi v slovensko liriko samo. Odkar pesniku je Župančič, slaba lirična pesem ni več možna, estetski prostor se ustvarja tudi tam, kjer manjka vseh osebnostno utemeljenih podlag umetnosti. Ob tem se nam pojavljajo še nadaljnja opažanja. Jasnost in izdelanost pesniškega izraza je morala prav iz omenjenih vzrokov postati last širokih krogov naroda, ki jim omogoča pristop k slovstveni umetnini vprav ta nazornost. Zato je Župančič s svojim delom bolj kot kdo drugi mogel približati moderno lirično formo tedanjemu človeku, on ga je z njo spravil in kjer govorimo o kulturi impresijonistične lirike, moramo v prvi vrsti imenovati ravno pesnika »Čaše opojnosti«. Čistejši impresijonizem predstavlja brez dvoma Murnova lirika, toda

nazornejšega ne. Nič ni čudnega, če je ob tolikšni ljubezni in izvirnosti mišljenja v podobi tudi mladinsko slovstvo našlo v Župančiču svojega mojstra.

Toda v vsaki resničnosti, zgrajeni na podobi, se nahaja že tudi njena problematika, kajti podoba je na vse zadnje nasprotje besede, otrok čustva, fantazije, nagona, logično je, da je »beseda«, ko se pojavi v tem in takem svetu, vselej neka določena beseda in ne metafizično načelo, tedaj »naša beseda« ali podobno. Glagol je izražajoča beseda, stoji neposredno namesto neke resničnosti, za pridevnik, ki je bistvo podobe, je značilna njena določujoča funkcija. Podoba in pridevnik ne želita videti predmetov v njuni zemsko nedoločeni, transcendentni obliki, v nastajanju in minevanju, nego v njuni določeni, individualni odeji, v načinu njihovega pojava, v danosti in gotovosti. V podobi tiči nagnjenje k sekularizaciji, to je, da se zasidra na zemlji v negibni in nespremenljivi bitnosti. Podoba hoče imeti jasnost in stalnost. V tej nasprotnosti pojmov beseda in podoba moramo videti oni polarni par, ki je za razvoj velikega dela moderne lirike pri nas, a seveda tudi v svetu odločilen in važen. Med omenjenima tečajema se vrši mnogo važnih sprememb moderne umetnosti, ki jo označuje naraščajoča težnja za izražanjem v podobi, prekinjena sem in tja od oblik, ki žele zopet ustvariti ravnovesje med posameznimi prvinami. Podlage za razvoj v tem smislu so dane tudi v Župančičevem pesništvu.

Višek določenosti in individualnosti dosega podoba tam, kjer postaja ime, samostalni, kjer se personificira, ko so se vsi določujoči znaki zbrali v eno harmonično predstavo. Neskončno zanimivo je videti okrog leta 1900 vsepovsod neki monumentalizem in idealizem, ki se izraža v tvorbah takih adjektivističnih »osebnosti«, na pr. vizija Bolesti, Samote, Poguma v Župančičevem ciklu o Murnu. Kdo ne bi ob teh ženah mislil na tedanjo grafiko Frana Tratnika, kdo ne na alegorični in metaforični svet tedanjega slikarstva? V sledečem razdobju je ta personifikacijski stil seveda več ali manj izginil, s čustvom celotne življenjsko-bitne mirnosti in varnosti je izginila iz doživljanja poeta tudi stara harmonična podoba: »V moji duši je jasna podoba zbledela« (Mlada pota). Duša je bila polna vizij pri-

hajajočega neurja (prim. Slap, str. 60), polna mračnih in mučnih slik, pred pragom svetovne vojne je nastala mogočna pesem *Dies irae* (V zarje Vidove, 17):

Znamenje križa zemljó in vesoljni rod ...

Nekoč podoba mirne, skoraj romantično-idilične nastrojenosti, ki se je izražala tudi v serenadnem spevu erotike, je zdaj v stilu apokalipse ustvarjeni koncept, simbol strahotnega razdejanja, odkar je umolknila beseda. Vendar tudi to ni zadnja postaja razvoja k podobi v moderni liriki, reke so se utekle, strahovito neurje doživljanja se je umirilo, že se je poetovo nastrojenje jelo zbirati v trdnejših oblikah in njihovi simboli skoraj podajajo roko mlademu rodu (62):

Jaz sem sedaj vodoraven mož.

Tudi stara vnanja pesniška oblika se je jela spreminjati, skoraj se bo priličila prozaičnemu izrazu, ki hoče izreči važno misel, zopet je vidna celina (Naša beseda, 70):

*Jaz sem preplul vse meridijane
in vem, da je zemeljska krogla kristal ...*

Toda podoba določuje tudi po svoji subjektivni strani, glede na avtorja. Tudi njegova duševnost se v njej objektivira in prihaja na dan, tako ali tako, ponajveč s tem, ko prihaja v zavest. Podoba po tej strani ni samo izraz iracionalnega, nagonskega ozadja človeškega dela, marveč tudi osvetljevanje samega sebe; ko se je poslužujemo, se nezavedno z lahkoto približujemo spoznanju lastne notranjosti. Župančičev dramatični prizor »Noč na verne duše« je vnanji izraz poti, ki vodijo vsako tako na podobi zgrajeno ustvarjanje v svet iracionalnosti, demonstva, v svet prikazni in duhov. Ta motiv zabrne v Župančiču še mnogokrat in je prav značilen za umetnost ob začetku stoletja, za povratak k narodnemu običaju in psihologiji. Globoko presvetljevanje podtalnih podlag človeškega ustvarjanja pa pomeni Župančičev epos »Jerala«, ki je skoraj moral ostati nedokončan (Naša beseda, 132):

Sanj hočem od tebe, Jerala!

pravi hudič in Jerala zleze — pravo utelešenje nenasitnosti podobe — v svoje lastne količine. Na vsebinski strani se je v tem eposu razodela poetu v nazorni sliki osnova življenja in bitja, mrtva plast pod nami, ki je vseskozi psihološko pojmovana plast univerzalne možnosti snovi, podzavestnega in neosebnega v nas, vodoravnost, nad njo pa plast živega, moči, duha, življenja, individualnosti, osebnosti. To je popolnoma impresijonistično psihološko podana slika biti, ki nam kljub temu dovolj jasno priča o naporu poeta pri iskanju trajnosti. Simbolno neposredno pa se v tem epu razodevajo važne misli (Naša beseda, 146):

*Bog ni rokodelec, Bog — Oče - Mati — rodil
je svetove, iz polnega srca jih je izlil,
krog sebe razgrnil jih v neverjetni ogromnosti,
a je vanje verjel, že ko je pomislil nanje...*

Misel kot istočasnost dejanja in vere ukinja potrebo podobe in potrebo tega, da bi se vsega zavedali. Jerala ni le točna slika dobe, o kateri poet pravi: »brez kril je čas, onemogel se plazi po tleh«, nego tudi točno spoznanje na obratu časov: umetnost impresijonizma se je nagnila h koncu.

III

S tem je bila dograjena konstrukcija impresijonističnega izraza v liriki in kar je omeniti v sledečem, dopolnjuje sliko glede individualnih oblik in izrazov, nekak interieur moderne lirike. V glavnem imamo dve skupini, ki jih lahko štejemo med zastopnike modernega stila v prvih dveh desetletjih 20. stoletja, od teh je prva nastopila le malo kasneje kot Župančič in njegovi (t. j. okrog l. 1902), druga pa okrog leta 1910. Oblikovno smemo imenovati prvo skupino, ki jo predstavljajo Silvin Sardenko, Rudolf Maister, Vladimir Levstik, Vojeslav Mole, Cvetko Golar in Alojz Gradnik samostojnejšo, dočim je generacija iz leta 1910, ki jo tvorijo Fran Albrecht, Igo Gruden, Pavel Golia, Janko Glaser, Stano Kosovel, Ivan Albrecht in drugi, nekako Župančičeva šola. Podoba naše lirike postaja v prepletenosti talentov bolj in bolj zanimiva.

Izraziti čut za melodijo in dekorativno ploskev, ki je prišel z impresijonizmom v naše slovstvo, je v delu *Silvina Sardenka* pognal stil, ki bi ga lahko primerjali stilu Puvisja de Chavannes. Poudarek leži na barvah in ne na oblikovnih osnovah, tedaj na zvočni prožnosti in na čutno melodični pevnosti nastrojenja, ki se ji pridružuje harmo- nična misljivost. Ta smisel za dekorativno vrednoto je moral poeta privedi k upodabljanju določenih motivov in snovi, tu mislimo na žanr svetniško legendarnega predmeta, dekliških pesmi, pa tudi na njegovo vojno liriko. Ritmično so te pesmi kar najmanj podprte, nego se privilegajo valovanju čustvenega občutja, poudarek se je premaknil v kompozicijo na majhnih, dekorativno med seboj nasprotujočih si prvinah, zagadelj je marsikje nevarnost, da se pesem razkroji v neskončno vrsto enakih poetičnih vtisov; tedaj mora pomagati kom- poziciji miselna ali besedna poanta (*Viae Sion* lugent: prazna pota, trudna pota, samotna pota, itd., DiS, 1917). To je posebno očitno na kesnejših delih, kjer išče poetov izraz opore v opisanih pridevniških spreminjanjih pomena, v pomenotvorstvu.

Bolj od strani je moderno liriko spremljal *Rudolf Maister* v svoji prvi zbirki (*Poezije*, 1904), ki je zanimiva zaradi geste, katero je novi duh prinesel v naše slovstvo. V novejši zbirki (*Kitica* mojih, 1929) se opaža samostojnejši in plodnejši izraz ob naravi in ob zgo- dovinskem dogajanju v našem narodu.

Racijonalistična kretnja modernega človeka je ob začetku stoletja najbolj opazna v liriki *Vladimirja Levstika*, kjer je zavzela oblike skrajno stopnjevanega umskega subjektivizma. Ob življenjski spro- ščenosti naših modernih lirikov Levstikovo pesniško delo dokazuje, da se iz gole skepse in nihilizma dobra pesem ne da ustvariti, je pa kljub temu za ono dobo socijologično zelo zanimivo. Današnjemu človeku so te pesmi zaradi svoje izrazito zgodovinsko omejene sub- jektivnosti tuje. Njihov svet je tako nedostopno osebno strukturiran, da ostaja po njih le vtis v skepsi izmučenega intelekta. Razumsko subjektivna podlaga lirike je tu pritirana do samostalniške oblike, njena vsebina je tako polna in določena, da prehaja v ostro omejenost imena, ki ga lahko čitam, ne da bi ga razumel in mogel doživeti. Pogosto nahajamo v Levstikovih pesmih značilne tvorbe racijona-

listične mitologije, na pr. Laž, Nikjer, Jaz — nad — mano itd., ki nas spominjajo secesijskega slikarstva in na katere pretežno misli starejši zgodovinar, ko govori o moderni.

V esteticizmu je zasidrana poezija *Vojeslava Moleta*, zelo slična liriki Vladimirja Levstika. Klasicizem V. Moleta izvira iz nepoživljene in zgolj artistično uspešno uporabljene antične poetične oblike, ki v leporečju in lepotvorstvu ni mogla priti do konca. Tudi ta lirika je za socijologijo naše moderne umetnosti nad vse zanimiva in premalo upoštevana. Ovitek »Čaše opojnosti« je nosil podobo v stilu starogrškega vaznega slikarstva, kar je bila zelo dobra analogija z mladostno zrelobnim erotičnim čutom te zbirke. Ob pesmih V. Moleta na antiko ne mislimo drugače, kot jo doživljamo ob pokopališki skulpturi v začetku stoletja, kjer elegična forma nujno izvira iz neuspešnosti napora, oživiti sredi novega sveta stari ideal. Jasneje se je ta notranja napetost izrazila šele v povojni zbirki Moletovih pesmi (*Tristia ex Siberia*, *Milonska Afrodita*):

Sama sem in mrtvi so vsi bogovi.

Okrog l. 1910 je ta umetnost postala vnanji prikladni izraz umetnostno zgodovinskega pogleda na svet.

Od predmeta je odvisna naravna lirika *Coetka Golarja*, ki se navadno omenja v zvezi z Josipom Murnom, ki sta si pa po naravi različna kot noč in dan. Golar v svojih pesmih pripoveduje in opisuje, zato nastopa v njih kmet z zemljo kot pisana kronika. V njegovem delu je zaradi tega stvarnega pogleda mnogo epičnosti. Metaforično je njegov svet oplodila Župančičeva predstava, ki živo, naravno, ne umetniško oblikovno doživetje spravlja v svet poetičnega izraza. Tu hodijo primere večidel za naravo, so odvisne od optičnega vtisa:

In kot svetniku sije kmetu glava.

Tudi prosti ritem tej poeziji ne gre od rok, vse ostaja na ravnini zelo preizkušenega ter popularnega pesniškega doživljanja, ki si je svoje oblike zelo svesto.

Najmočnejša osebnost iz te skupine je *Alojz Gradnik*, ki je začel okrog leta 1902 v dekadentno modernem stilu brez specifičnih zna-

čilnosti impresijonizma in ki je šele med svetovno vojno našel svoj pravi izraz. Predvojno delo stoji v neposredni bližini Levstikove lirike ter predstavlja gori omenjeno inačico modernega programa. Vojna je kakor mnogim poetom tudi njemu pomenila rešitev iz krize, bila je nad vse plodna. Osnovna oblika Gradnikove poetike je sonet, ki je simbolni izraz njegovega osrednjega doživetja, ideje celote, skupnosti: človek mora hoteti in znati živeti v celoti. Gledati na Gradnikovo liriko le s stališča erotike in čuvstvenosti, se pravi hoditi precej po vrhu in ne videti težnje po uveljavljanju celote, ki vse prepleta. Gotovo je erotika poglavitna snov takega nastrojenja, toda centralni gon ni. Kolikor gre pri človeku za bistvena vprašanja, gre za polarnost, ali živiš kot individuum ali kot tip, ali si izruvan iz vseh skupnosti, ali pa si kamorkoli zasidran. Glede na to, kar smo zgoraj dejali o izključni slikovitosti modernega lika, moramo reči, da Gradnikova lirika poudarja osnovne izvore vsega bitja, spominja nas praenotnosti, v njem tli plamteči opoj življenja v taki eksistenčno-zgodovinski urejenosti, tu posameznika ni, osameli posameznik je umrl med svetovno vojno, ko je umrl stari dekadentni brezdomec (Svetle samote, 101):

*Čutim, da sem ves povezan, kot vozli so mreže,
da sem sredina in novih zamotkov začetek ...*

Tla, iz katerih to življenje raste, so še popolnoma nenačeta, enotna (Svetle samote, 116):

*In kdor se k Tebi ne, se vrača k Sebi,
ker Ti in Jaz — vse je samo en dom,
kjer samo vrata si stoje nasproti.*

Nikdar se ne sme to življenje razrušiti, vse, kar ima, zapušča sinu v notranji zavesti potrebe po ohranjanju te enotnosti. Simbol te enotnosti je življenje kot elementarno nagonsko dogajanje, ki ne le da uničuje in se upira tistemu, ki bi vanj posegel (Vodnjak), nego tudi samo doprinaša največje žrtve na oltar skupnosti. Višek erotičnega motiva v Gradniku zato ni tam, kjer se želi spajati mož

z ženo, temveč kjer želi posameznik biti žrtvovan, biti razdeljen in spremenjen v praskrivnostni nasladi tega deja (Svetle samote, 150):

*O Bog, daj, da za glad in žejo dúha,
vsaj en požirek bom, vsaj košček kruha*

V njegovih pesmih tedaj ni krika po nietzschejanskem nadčloveku, temveč po žrtvi in skupnosti, ki jo ta ohranja, po dobrotljivem varnem oklepu, ki vse obdaja. V neveri in razkroju časa véruje pesnik zato, ker kriči v njem kri davnih mater, ki hoče vere, in ker se to ne sme uničiti; gotovo to ni religiozno-simbolična vera »Slehnika«, nego vera konkretnega zgodovinskega človeka v kritični situaciji z vsem izkustvom odhajajoče in v slutnji prihajajoče resničnosti. Vera ne označuje situacij, kjer človek stoji sam, nego one, kjer se obrača k nekomu izven sebe. Pri Gradniku se je na ta način smotrno pojavila močna želja po novi resničnosti, h kateri je jelo težiti staro, relativistično zgodovinsko gledanje.

V neverjetni problematiki časa, ki naplavlja pred poeta vedno nova vprašanja, ni prilike za izdelavo forme in starejši rod hodi v tem pogledu značilna pota. Gradnikova pesem je glede tega pogosto nedonošena, jakost misli in doživetja razbija učvrstitev vnanjega lika. Še bolj se to opaža v sledeči skupini, ki prinaša v svet našega pesništva prav tako nekatere nove idejne poglede, a to pretežno s sredstvi Župančičevega impresjonizma.

Čiste likovne vrednosti Župančičevih izrazov in podob se v liriki *Frana Albrechta* umikajo novim tolmačenjem in rabam, problem domovine, Župančiču še vendar problem estetske podobe, se pri Albrechtu spremeni v konkretno narodno vprašanje. To dogajanje opazamo lahko tudi na drugih motivih. Lirika postaja vedno točnejši tolmač in dokument časa kot referat o njem, namesto simbolnega oblikovanja nastrojenja, v katerem se že itak sama od sebe javlja tudi vsakokratna situacija, prihajajo v pesništvo razmišljanja in prepričanja. Nova forma in simbolika dozoreva pač v mlajšem rodu, generacija leta 1910 je še ne pozna. Ali idejno-programatično pa vendar že čutimo prihod novih dni, boj velja individuu, individualizmu

in v Albrechtu imamo že mnogo primerov novega idejnega doživljanja (Pesmi življenja, 21):

*Jaz sem stopil iz sebe in nisem več jaz.
Prelil sem se v morje in sam sem morje,
utonil sem v množici — zdaj govoré
iz mene vsi tisti, ki jih še niste čuli, ljudje!*

Umetnost je stopila bliže socijalni resničnosti in neposredno izraža njene probleme.

Ne tako programsko-idejen, marveč konkretno narodno-iredentističen je končni izraz *Iga Grudna*, kjer stopa kot v »Primorskih pesmih« v sledi časovno aktualnih gibanj. Sicer nam pesem tega poeta kaže še močno v preteklost, v ono narcisovstvo sebi posvečenega čuvstvovanja, ki ga večinoma vzdržuje visoki, od župančiča ustvarjeni nivo pesniškega izraza, pogosto pa celo enaka, od tod inspirirana ritmična nastrojenost (Narcis, 99):

...uživam sebe v vsem, kar me obkroža.

Samostojnejši je Gruden-krajinar, ki z močnim smislom za formalno uravnovešenost podobe združuje impresivni čut za razpoloženje krajine (Primorske pesmi, 32):

*...nad barko ptič je zahreščal —
in daljna istrska obal
je medla le kontura.*

Sorodne poteze nahajamo v liriki *Pavla Golie* in *Stana Kosovela*, obadva pripadata temu medvladju pesniškega izraza. Z naraščajočo jakostjo se v liriki Pavla Golie spreminjajo stare prvine v smislu nekega podružabljenja izraza, neprestano imaš vtis, da postajajo stih izrazilo določene socijalne oblike, nevažno postaja važno. Nad vsem leži težek vzduh, ki je prepregel občutje. Situacija kaže v bistvu umiranje, vse pričakuje odrešenika, ki neče nastopiti, v neki približno točni slutnji prisluškujemo vzhodu, ki je dal signal in od katerega se nadejamo rešitve, za piramido vojnih žrtev vidimo prihajati novi dan. V zavesti prihodnjih rešitev se že izoblikuje pred-

stava voditelja, ki bo peljal človeštvo iz sedanjega reda (Večerna pesmarica, 47):

...čin važen pa med masami izbira
počasi in previdno si junaka.

Mnogo istega časovnega dogajanja se zrcali v pesmih Stana Kosovela, ki niso dobile izrazitih oblik, kjer so oblikovale snovi izven sebe, dočim so v izpovedih lastnih stanj polnejše zazvene. Nahajamo se v času, ko dediščina postaja breme, človek je že nekoč vse videl in se vsega spominja, spremlja ga čuvstvo, da se bo treba umakniti.

Izmed ostalih lirikov bi bilo tu omeniti *Janka Glaserja*, ki pripada prav tako vplivnemu krogu Župančičeve lirike. Izdelal je zlasti krajinarski motiv v pesništvu, že zelo zgodaj je prinesel vanj socialno snov in je okrog leta 1920 oblikoval tudi časovna razpoloženja. Nadalje spadajo sem *Ivan Albreht*, *Radivoj Peterlin-Petruška* in drugi.

IV

Podoba kot stilna značilnost in izrazilo, ki smo jo zapustili v Župančičevem pesništvu še v stanju njene sredstvenosti, je v nadaljnjem razvoju postala samostojna, se je osamosvojila in pognala kali nekake lirične pravlјice. Prihajajoč od Župančiča je *Anton Debeljak* v zbirki svojih pesmi »Solnce in sence« (1920) podobo stare impresijonistične šole prestavil v svet resničnega, čeprav racijonaliistično pobarvanega mitosa. Stari pointilizem impresionistov je tu postal široka, kakor za mladino prirejena barvasta ploskev, ki je jela s podobo lirično fabulirati in duhovičiti. Rime so se s koncev verza premaknile tudi v njihovo sredino in se tu ne ponavljajo samo enkrat, nego večkrat. Rabijo se pridevniška imena, personifikacije in smotrno prirejen jezikovni izraz, kar vse vzbuja vtis nekake iz književno-oblikovne tradicije vzrasle bajke. Skoraj se zdi, da je zašel v naše slovstvo duh keltske literature.

Izvor te mitološke lirike iz stare podobe impresijonizma leži na dlani, vendar se je tu svojstveno okrenila v neke vrste esteticizem. Poleg nje nastopi zdaj tudi v slikanju narave nov stil, narurni dogodki se poduševljajo, personificirajo, kakor se na enak način s

parabolo izraža kritika časovne situacije. Polagoma se tudi iz teh stilnih predstopenj, ki so tedaj pomenile že skoraj pravi ekspresionizem, pripravlja novi stil, ki ga je pri nas dejanski utemeljil Joža Lovrenčič.

S temi dogodki so se v našem slovstvu pojavile važne spremembe, nekak povrat k narodni umetnosti, v katero omenjene oblike že same spadajo. Notranji razvoj podobe v liriki je na eni strani sam pospeševal nastanek mitološkega pogleda na svet s tem, da se je podoba preokrenila v smer nekakega bajeslovnega predmeta. Na drugi strani je pa poslednja povzročila tudi v ostalem umetniškem gledanju izredno dojemljivost za svet prastarih narodno kulturnih vrednot, zlasti na področju ljudske umetnosti in zgodovine. To gibanje je v zvezi z velikimi dogodki v času svetovne vojne ter preobrata. Značilno je, da so okrog leta 1915 v našem slovstvu prevzeli inicijativo stilnega razvoja pesniki iz goriških zemelj, tedaj ljudje, ki so izgubili domovino in so bili zaradi tega vrženi v nestalno valovanje begunstva. Po neki sodbi nastaja romantika tedaj, kadar zatonejo večji deli narodne kulture ali celo narodov samih pod obzorjem. Upravičeno lahko rečemo, da je tudi obrat našega lirika k domači snovi, k narodnemu motivu v omenjenem času nastal iz podobnih osnov. Ob izginjanju resnične domovine vstaja v človeku vse polno spominov nanjo, vedno jasnejša je nje oblika in vrednost, vse, kar je izkustveno, propada, dobiva v duši umetnika toliko bolj nezrušljivo podobo. Nehote se je vsa pozornost obrnila k skrivnostni vsebini domačije, ki živi in deluje v praspominih (A. Remec) in ki jo bo treba rešiti duhovno, da popolnoma ne zatone:

*Zamislil sem se v prošlost naših gor,
ki jim pravljičnega življenja zor
je dolgo svetil
in v srcih želje čudežne in hrepenenje netil,
in videl sem: "Že zadnja kaplja
v pogubnosti se pesek nam potaplja.*

To je uvod iz ene najznačilnejših pesnitev tedanjega časa, iz Lovrenčičevega »Trentarskega študenta«, kateremu pa moremo dati

ob stran še toliko drugih pesniških tvorb. Tudi gori omenjena Gradnikova lastna podoba »Dedič sem« izvira, bi dejali, iz podobnega občutja, brez dvoma pa moramo sem postaviti tudi liriko *Alojzija Remca*. V beneških motivih, obema skupni pesniški snovi, oblikujeta preteklost svojega rodu in naroda pod tujo vlado. Kakor iz neke notranje potrebe po gotovosti in jasnosti se oživljajo dotlej mrtve prvine narodnega življenja, nekaka snov človeške biti. Ta opajajoča kretnja duha, ki se je ustavila ob gmoti kot ob lastni podlagi, je tako značilna za naše slovstvo okrog leta 1920 in tvori en obraz tega, kar imenujemo slovenski ekspresijonizem. Najvidnejšo obliko je to gibanje zadobilo v romanu Ivana Preglja, ki predstavlja nekako sintezo ekspresivnosti, domače snovi, težnje po narodnem stilu in globoko tradicionalnega religioznega doživljanja. Ne moremo si tajiti, da so se tedaj položile podlage nekake ljudske umetnosti v modernem smislu in da se je pokazala pot, po kateri bomo prvotno ljudsko umetnost tudi mogli pravilno razumeti.

Razmišljanje o tej dobi našega slovstva nam odpira zanimive perspektive. Osveščanje človeške osebnosti, upodobljeno v Gradniku, Remcu, Preglju in drugih nas navaja k neki potezi modernega avstrijskega slovstva, ki jo predstavljajo dela Hofmannsthala, Rilkeja in Werfla, v duhu imamo namreč splošno znane lastne portrete teh umetnikov. V bistvu je tak način upodabljanja samega sebe, kakor ga nahajamo v znamenitem Rilkejevem avtoportretu, iztočnica globoke in davne baročne tradicije, ki je poleg tega tudi odlično katoliška. Šele po tej poti se nam odpre zamotana podoba našega slovstvenega ustvarjanja po svetovni vojni z njenimi za vzhodno-alpske kulture tipičnimi potezami. Kos tega katoliškega baroka je oživel nedvomno v delu Alojzija Remca, kjer se simbolno za vse to nastrojenje snov oživlja in oveda same sebe (Dom in Svet, 1923):

*»Ker me je prej kot ti objel,
sovražim ga. Naj čuti, naj trpi!« —
Poljubil jo je dragi na oči ...
odšla sta ... V temi je tolmun ihtel ...*

In kakor na lepo baročno skulpturo nas spominjata drugi dve pesmi tega avtorja, »Adam« ter »Eva« (DiS, 1918). V nasprotju z Gradnikom živi v njih ideja aktivnega giba in ne pasivne žrtve, vendar predstava čutno načete in ranljive duhovnosti (DiS, 1919):

*Le hip, ko slepi ptič ti nad srce,
nad mrzli kamen razprostre peroti,
oči se tvoje daljne ožive
in moj si v živi, ranjeni lepoti.*

V ta svet našega ekspresijonističnega, baročno narodnega oblikovanja spada nadalje lirika *Franceta Bevka*. Kljub ostrini vojnih doživetij je ostalo njegovo medvojno pesništvo vendarle pripovedništvo, ki ni moglo preiti v lirično obliko. Svojo lastno noto je našel šele ob Lovrenčiču, s čigar barvnim ekspresijonizmom združuje fino psihološko doživetje. Tako so nastale njegove značilne pesmi, ki v mehkobi svojega čuvstvovanja in izraza često dosegajo lepoto stare nabožne pesmi in ki v erotični liriki predstavljajo zares sintezo hladnih prvin Lovrenčičevega stila s psihološko polnejšim razpoloženjem pripovednika. Iz teh med seboj precej različnih sredstev si je Bevk zgradil nekako uspešno formulo pesmi, ki ume buditi v nas nad vse lepa in ugodna nastrojenja.

Sem spada tudi lirično delo *Ivana Preglja*, ki je nastalo večidel iz književno-zgodovinskega občutja in sposobnosti podoživljanja umetniških form. Morda je ravno zaradi te teoretične jasnosti osnutka ta ali ona pesem posebno prikladna za nazorno oznako posameznih stilnih hotenj.

Zgodovinsko najvažnejši med temi liriki pa je brez dvoma *Joža Lovrenčič*, čigar ime se je okrog leta 1918 upravičeno vsepovsod imenovalo, saj je kljub temu, da je izdal eno samo zbirko pesmi, pomenil za mladi rod isto, kar Župančič za generacijo leta 1910. Po dramatičnem prizoru v zbirki se le-ta imenuje »Deveta dežela« in bolj točno Lovrenčič ni mogel označiti njene narave. Še Debeljak pravi svoji zbirki pleneristično »Solnce in sence«, »Deveta dežela« pa ne dopušča nobenega dvoma, da si moramo misliti njene barve na sličen način kot v Maeterlinckovi »Modri ptici«, to je simbolistično,

pravljíčno. Pravljíčna snov je v njegovi zbirki tudi sicer zastopana, četudi ne v čisto pravljíčnem smislu, vsaj ne v bajeslovnem, za kar moramo omeniti njegovo pesem »Jesen«, ki je postala prava predhodnica kesnejših Podbevškovich liričnih personifikacij prirode. Vse to dokazuje, da sta si bila tedaj romantična igra in ekspresivni izraz zelo blizu.

Leta 1913 je Lovrenčič objavil pesem »Jug v okviru«, ki ni nikak dosleden osnutek v prosti naravi ali »plein airu«, nego dekorativna podoba, pač slika v okviru. Barva ima v tej pesmi pomenljivo noto, ne izraža situacije zgolj v gori omenjenem smislu simbolno, nego jo skuša prav simbolistično nadomeščati. Besede, izrazi in barve v tej pesmi skušajo nekaj neposredno pomeniti in figura neposredno simbolizira. Tu gre za to, kako bi pesem obsegla čim največ nazornih sestavin in izrazila vse v neposredni govorici pisane podobe, že sama beseda naj bi pomenila naravno dogajanje, s sredstvi ene vrste naj bi se izrazila resničnost, ki se more sicer izražati samo s sredstvi popolnoma drugačne vrste. V silno značilni pesmi »Gledanje« (Deveta dežela, 25) vidi poet v pobeljenem stropu celo vrsto prizorov in zaključuje:

*Kedor bo za menoj strmél v ta strop, ki ga pleskar
le z apnom je pobelil, bo videl novih barev žar
in slišal trojno žioljenje ene besede.*

V isti pesmi se nahaja tudi izraz: barva kakor žvižg. Nadaljnji razvoj lirike je poetu dal prav, a podlago mu je dala Lovrenčičeva optika. Nahajamo se tedaj že zelo daleč od impresijonizma, v abstraktnem krogu, v katerem se moramo nekoliko pomuditi. Kako je bil tak lirični izraz možen in kje je utemeljen?

V primeri z Župančičevo pridevniško atributivnostjo predstavlja Lovrenčičeva temeljito spremenjen svet in nasprotje renesančnemu načelu podobe. Prvič se je v moderni liriki to gibanje udejstvovalo v simbolistični teoriji o korespondencah, correspondences, to je o zvezah, ki jih vidi slikar med posameznimi osnovami recimo na ta način, da izražata črka a in črna barva enako predstavo črnega, črka e in bela barva enako predstavo belega itd., kar je formuliral znani sonet A. Rimbauda: »A črn, e bel, i rdeč, u zelen, o moder.«

Očividno spadata tudi Lovrenčičeva izraza »barva kakor žvižg« ali »vijolična misel« semkaj. Večina tolmačenj vidi v takih pojavih le neki simbolizem, ki da izvira iz prevelike čutne dražljivosti, vendar to ne more biti popolnoma pravilno, zakaj če natančno premislimo, izrazi »vijolična misel«, »barva kakor žvižg« itd. niso nikaki simboli, nego le opisi ene resničnosti s kategorijami druge, dà, to tudi niso več nikaki atributi ali okraski, nego imajo značaj stvarnih oznak ali karakteristik. Vsi ti izrazi so opisno-predmetni in uklepajo eno predmetno naravo v drugo na isti način, kakor je slikal kubizem v portret človeka, v obliko njegovega telesa različne violine, steklenice, lepil časopise itd. Neke meje so se tedaj zabrisale in predmeti prehajajo drug v drugega. Misel, da je miza modra, je nadomestila »modra misel«, v eni pesniški frazi nahajamo nenadoma določila mnogih resničnosti, ki se med seboj bijejo in uničujejo ali pa spolnjujejo.

Stari, estetsko omejeni prostor podobe se je tedaj tu razdel in samostalni prejema attribute iz docela drugega sveta, reči smemo, da večinoma iz nekega realnega predmetnega sveta, ki izposoja liriku lastnostna določila za upodobitev njegovih nastrojenj. Kako je bilo to možno? Odgovor na to je skrit v prelepem dramatičnem prizoru Jože Lovrenčiča, »Deveta dežela«. Vse, kar je bilo do nastopa junaka ustvarjenega in znanega, vse dežele izkustva so prešle v človeško zavest, vse oblike tega sveta so se zbrale v njegovi duhovni sobi. Zavest in pol, ki zdaj spremlja umetniško nastrojenje, prehaja v sfero estetskega oblikovanja ter rodi umotvore, o katerih smemo reči, da je umetnikovo lastno doživljanje postalo predmet njegovega umetniškega doživljanja in pogoj, oziroma podlaga za likovni izraz nastrojenja. Umetnik je stopil samemu sebi za hrbet (Iz. Cankar) in se vidi v jasni danosti pred seboj, postal je po vsem svojem psihološkem ustroju predmet med predmeti in ne več zgolj medij, ki skoz njega gredo ustvarjalne zmožnosti. Umetnik drži svoje lastno doživljanje v rokah in ga opisuje: Moje trudne otožnosti sinje steklo (Maeterlinck). Vsa njegova duševnost ni več nevidni in nezavestni okvir, v katerem samo od sebe in ne da bi kdo vedel, nastaja lik nastrojenja, podoba njegovega svetovno-nazornega občutja, nego se je

izpremenila v otipljivo in predmetno snovnost: Rastlinje srca (Maeterlinck). Lirika in umetnost sploh zapuščata stara pota, eno in isto določilo velja lahko za najrazličnejše predmete in nič ni več v starem smislu določenega ter estetsko jasnega. Imenovati to zgolj simbolizem, kakor se je doslej navadno godilo, bi bilo tedaj zelo napačno, kajti poglavitno sedaj niso več atributi, nego predstava kot predmet na dlani ležечега doživetja, ki mora, ker je predmet, dobiti svoja lastnostna določila.

Iz tega osnovnega preobrata v razmerju umetnika do lastnega doživljanja bomo razumeli marsikatero stran moderne lirike. Zavest in pol, ki smo jo zgoraj omenili, utegne prej ali slej pomeniti konec umetnosti (Lovrenčič, Deveta dežela, 91):

*Kedor je videl in doznal je vse,
mu ni več do življenja in umre!*

Že pri Remcu lahko opazujemo, kako se ta osvetlitev umetniškega nastrojenja polagoma spopolnjuje in dovršuje (Dom in svet, 1919):

*Z obupom se zasutega rudarja
poslušam in zaman si kličem: — Stoj! —*

A o tem bomo še govorili. Prav iz tega zavestnega, ovedajočega se čuvstvovanja pa vstaja druga važna poteza moderne umetnosti, njena smotrnost. Kjer imamo opravka s predmeti, tam naše delo ne pozna estetske igre, nego smotrno izražanje in obravnavanje. Spričo doslej splošno prevladujoče podobe ekspresionizma kot divje, nebrzdane struje, fantastičnega upodabljanja — in k ekspresionizmu moramo v nekem smislu šteti tudi opisani stil — je potrebno poudariti ravno to smotrnostno stran kot najmanj takovažno, če ne še bolj. Saj lahko edino s tega vidika razumemo oni neposredni nastanek tako zvane moderne stvarnosti v umetnosti, ki bi nam bil sicer popolnoma nejasen in zagoneten. Izliv različnih ekspresionizmov, konstruktivizmov itd. v navadne panoge smotrne umetne obrti, ekspresionistično propagandno gledališče, široki razmah grafične umetnosti itd., vse to nam pojasnjuje ta metafizični princip smotrnosti, ki smo tu nanj zadeli. Vprašanje nastane sedaj, na kaj se le-ta nanaša. Od-

govor: na skladno, smotrno izražanje nastrojenja, odnosno onega, kar se vsakokrat oblikuje, v tem nastrojenju samem pa ne gre več za estetsko igro človeka, nego za njegovo ponovno zbližanje z bitjem in življenjem. O tem nam Lovrenčičeva lirika daje zadosti primerov.

V nasprotju s staro impresionistično šolo, recimo z Župančičevim slikanjem, se Lovrenčiču nastrojenje javlja na podlagi določenih doživetij, katerim zavestno smotrno išče izraza (Lovrenčič, Deveta dežela, 11):

Vračal sem se domov.

*Drevó, ki so ptiči v njem gnezdili,
so oklestili.*

*Obstal sem in kakor da je od doma prišla,
na drevo se je slutnja naslonila*

V tej pesmi je z ekonomično jasnostjo v prvem delu izraženo doživetje z golo stavčno obliko, ki nima nikakih poetično estetičnih okraskov. Iz prav enakega nastroja je večina Lovrenčičevih verzov, na pr.:

Mrtvo drevo pod svinčeno nebó

strmi,

pod svinčnim nebom oran leti.

Rekel bi, da se na drevo spusti.

Nadalje se ta smotrna umetniška izraznost javlja v kompoziciji podobe in direktnega govora. Večina Lovrenčičevih pesmi je na ta ali oni način notranje dvodelna: prvi del podoba, drugi del sklep. Tu ne nastaja nikaka slika in se ne omenja nobena stvar, ne da bi se na koncu pojavil točen namen, odnosno smoter. Drugi del zgoraj citirane pesmi predstavlja način, kako Lovrenčič slike iz vnanje prirode zaključuje z določenim sklepom: drevo je neposredni simbol duševnosti. Ako imamo ob Lovrenčiču vtis, da je njegova lirika ne toliko čist, nego neke vrste simbolično-dekorativen ekspresijonizem, prihaja to samo iz tega in takega oblikovanja lirične pesmi. Izraz te smotrnostne strukture pesniškega doživljanja je pa tudi zgolj formalni način kompozicije. Konkretna vnanja resničnost zadeva v Lovrenčičevih pesmih neposredno ob notranje nastrojenje umetnika, dve resničnosti si stojita naproti kot dve zrcali, ki se reflektirata in

se skušata izenačiti. V takšni goli protistavi elementov, oropani vsakršnega bleska estetičnih likov in podob, se gotovo ne izraža stari renesančni princip umetnosti zaradi umetnosti, kjer se je oblikovanje opravičevalo v sami estetski tvorbi, tedaj v neki imanentnosti estetskega lika, nego se napoveduje novi stil transcendentno-smotrnega estetskega ustvarjanja, ki svojega namena ne vidi v goli produkciji estetskih vrednot, nego v resničnosti, ki jo z njimi skuša doseči in razodeti, v iskanju biti. Izkustvo zgodovine nas uči, da so dobe drugega načina številnejše, in umetnost, ki jo je napovedal Lovrenčič s svojo liriko, je bila zopet ena izmed njih. Čas je pred poete nabruhal mnogo važnih problemov, za katere starejši, impresijonistični stil ni bil prikladno izrazilo. Tu pa so nenadoma dani vsi pogoji in vsa sredstva, da se iz tega neposrednega stika z resničnostjo, v katero je življenje pahnilo umetnika, ustvari čista umetnina. Zaradi teh sprememb se je seveda občutno predrugačila tudi ravnina umetniške kvalitete in stvaritve, v nasprotju s starejšim rodом imamo tu nedvomno manj zaključeno in manj enakomerno produkcijo. Dočim kaže generacija predvojnih lirikov socijologično še zelo enoten estetski okus in temperament, nekako kulturo zatišja, glede tega v povojnem rodu vse vre. Forma je zategadelj poslej manj enakomerna nego prej, toda na drugi strani je intenziteta pesniškega lika toliko višja.

V tem smislu delo Jože Lovrenčiča nedvomno odvarja našo liriko ekspresijonistične dobe, ki se je izoblikovala nekako po letu 1920. Lirika *Antona Podbevška* predstavlja kratko epizodo, ki se ureja v razvoj. Dasi je po večini svojih stilnih lastnosti odvisna od lirike Lovrenčiča, je vendar Podbevškova pesem do konca izpeljani red onega slikovitega mišljenja v pesništvu, ki smo ga zgoraj zapustili pri A. Debeljaku. Človeška figura v Podbevškovih delih je izpremenjena v film vtisov in podob, preplaval jo je vesoljni impresijski svet, v spomin nam hodi moderni portret, ki na njem upodobljeni izginja med kaosom pigmentov, to je pod pritiskom doživetij. Ta štadij nam dobro tolmači iz približno istega časa izvirajoči verz Fr. Oniča: »V pozi slikarja, ki svoje misli le slika, nevešč pisanja« (Darovanje, 45). Vse nevidno se je tu materijaliziralo, funkcije so

zadobile vrednost podob, človeška podoba sama pa se je razkrojila v pisani trak vizij in doživljajev. Značilno je — naj omenimo to ob tej priliki — da se tedaj v našem slovstvu prvič pojavi beseda film, rabi jo Lovrenčič, in dejansko so se vse objektivne, lirično umetniške osnove zdrobile pod slapom univerzalne obrazovitosti snovi. To je do konca pritirani princip nazornosti, ki nam bolj kot kateri drugi govori o strahotnih časih svetovne vojne, ki je s svojimi dogodki te vrste liriko gotovo pospeševala. Ali odtod ni držala nikaka pot dalje, oni stiki s tradicijo, ki jih v Podbevškovi liriki sicer nahajamo, so bili prepovršni in prevnanji, da bi mogli napovedovati obrat iz tega načina oblikovanja.

Nadaljevanje razvoja moramo tedaj iskati drugje.

V

V liriki gre poslej za človeka. Stari ideal estetskega življenja, ki ga je označevalo doživljanje religijoznih, socialnih in ostalih vrednot v okviru estetskega čuvstvovanja, se je preživel in nastopila je doba dokaza, ali more tudi ta religiozni, socialni, znanstveni itd. človek iz najpristnejših podlag svoje usmerjenosti ustvariti sebi in novemu času primerno umetnost. Ta odločilni preokret se pojavlja že v delu *Mirana Jarca*, prvega izrazitega zastopnika našega ekspresionizma.

V zelo zgodnji pesmi »Slap«, ki je nastala nemara pod neposrednim dojemom Župančičevega »Slapa«, se je novo stanje izrazilo s tem, da se je slap, če smemo tako reči, približal človeku. Čeprav je to padajoča voda, je vendarle nekaj padajoči duši in misli podobnega, iskalstvo poeta, ki liki voda prodira skrivnostim na dno. V Župančičevi pesmi stoji slap kljub psihičnim vplivom, ki jih ima na človeka, še vendarle izven njega kot mirna osamelost naravnega dogajanja, tu pa se v idealno istovetnost stapljata podoba iz nature in notranje doživetje (str. 166):

...glej ubrano vodó,
padajočo v slap — in z njo moje misli deró,
skrivnostim podtalnim na dno, na dno!

Še jasnejše je to v »Skrivnostnem romarju«, kjer poet-iskalec potuje skozi krajino in ob njegovem koraku oživljajo njeni pojavi kot prikazujoče se tajne duše in vsemirja. Utegnilo bi se zdeti, da gre v Jarčevi pesmi v prvi vrsti za novo podobo narave, toda to bi bilo napačno, kajti gre le za človeka, ki mu je vsa narava simbol njegovega problema. V iskanju trdne, bitne osnove privlači nemirnega človeškega duha jasna kristalinika nature, ki vsebuje mnogo razlogov za njegovo hrepenenje. Kakor na Munchovih slikah kipé njene tvorbe v nepremični in od vekov nespremenljivi trajnosti pred duhovnimi očmi človeka, zato je samo posredno mogoče govoriti o njeni novi podobi v liriki. V nemiru in neredu časov je le-ta kljub popolni družabni prepletenosti samotnejši nego kdajkoli poprej (str. 162):

*Kaj si lažeš opojnost v dveh,
saj si sam,
sam,
in ona odšla je bogovkam.*

Krik po človeku zveni v tem času zelo čudno, prav za prav se glasi: manj ljudi in manj človeškega, zato pa več resničnega človeka. Iz krize tega humanistično-socijalnega čuvstva se poetu pogled nehote obrača drugam, vse je jelo njegovi duši govoriti z razločnejšim in razumljivejšim glasom: »Bolj kot ob tebi nekoč mi bodo oči ob kosu kruha vzplamenele« (Človek in noč, 20). Tu jasno vidimo, kako daleč je prispel razvoj notranjega nastrojenja, odkar smo se pri Gradniku, za katerega ni bilo ničesar razen skupnosti, od njega poslovili. Na mesto vsega tega stopa zdaj stvar in sicer pri Jarcu nevidna, trajna oblika narave, njena skrivna geometrija, in od nje povzeti simbol vodoravnosti je kakor vstop v novi svet (Človek in noč, 56):

*Če hočeš miru — znaš vdano ležati?
Ravnina, ravnina. V jasnino se megla duha mi razteka,
O, da bi ne bilo nikdar več, nikjer več človeka!*

V letu 1926. objavljeni »Vhod v Trento« pomeni glede tega zaključek Jarčeve pesniške misli, to je pogled na kraljestvo oblike, h kateri smo dolgo potovali. Valovi in viharji prvih let so na tem,

da se poležejo, nejasni obrisi in slike bodo postale jasnejše, iz razrvanega kulturnega življenja, ki ga opisuje »Godba na potaplajoči se ladji«, eden izmed značilnih cikličnih osnutkov te generacije, vstajajo počasi določni zamisleki in predstave bistvenejšega bitja. Seveda to še ni oni stvarni mir sledečega rodu, temveč umirjenost povojnega zagona, ki je v neutrudni borbi s kaosom za hip zbral svoje sile.

Enako kakor Jarc ima tudi *Stanko Majcen* svoje korenine globoko v poznanju in doživljanju naše slovstvene tradicije, je pa gotovo še bolj značilen za neko posebno stran povojne lirike nego Jarc.

V neprebogatem delu Stanka Majcna razlikujemo dve dobi, medvojno in povojno, ki sta dva izraza. Povojna lirika je izšla okrog leta 1923 in stoji v znamenju absolutne lirične oblike. V okviru našega umetnostnega dogajanja po preobratu je Majcen naš povojni estetični človek, v katerem se je izkustvo estetskega in formalnega izraza zbralo v nad vse zagonetni vseprisotnosti in smotrnosti oblikovanja, katerima sploh ni mogoče več pripisovati dinamičnega nastajanja, nego edino statično danost. Te pesmi so, da se tako izrazimo, kot pesmi dane in ne rojene, v popolnoma dozorelem doživetju liričnega lika so mirne in negibne in ravno iz tega osnovnega značaja Majcnovega nastrojenja je razumljiva bližina zemlje in kmeškega življenja kot pesniškega motiva. V Majcnovih pesmih imamo opravka s psihološko podzavestno, brezosebno koncepcijo oblike, ki je v marsičem zelo impresijonistično pobarvana, ki pa zahteva zase absolutno veljavo. Njen izraz je ekspresivno močan, poln emocije in vitalne sile, zgoščuje se v vizijo stiske in trpljenja, ki je njena podoba v naši liriki edinstvena (Dom in svet, 1924):

Križ čez polje privesla.

Križ pred poljem obstane.

Ne tod, ne tod!

Položi obraz na pot,

da čezenj peljajo ...

Poetovo nastrojenje vsebuje občutje, da vse nastaja iz suhih vrel, ki duše živo kri (istotam):

*Zveličar iz suhih ran
kriči ...*

Kdo ne bi ob teh pesmih mislil na trpljenje Plebanusa Joannesa v Pregljevem romanu in kdo ne na formalno-simbolistično umetnost bratov Kraljev okrog leta 1920?

Izvor tega in takega gledanja je brez dvoma zavest notranjega dualizma med obliko in duhom, med človekom in stvarjo, med vednostjo in možnostjo. Ta zavest je v Majcnovi pesmi nad vse živa. Sicer izvira vse iz človeka, tudi oblika je končno izšla iz njega, ali čim jo je zamislil, ni več njegova, transcendirala je, postala mu je nasprotna, tuj jezik govori (Dom in svet, 1924):

*Spomin je, ki mlinska kolesa premakne:
ječé izreko ... in ni več naš jezik.*

V tem, ko oblikujemo svet okrog sebe in ko s svojo človeško substanco pristopamo k njemu, ki je neživljenjska skupnost stvari izven nas, se objektiviramo, da bomo sicer živeli, ali ne v sebi, nego v drugem, dajemo mu iz svojega, zajemamo iz lastnih vodnjakov in se sušimo. Kako postajamo vendar v stiku s stvarmi in ker hočemo biti stvarni, brezosebni in brezoblični (Dom in svet, 1925):

*Breg moj, ti si moj obraz,
strašno znan strmiš v oči mi.
Ti — obraz, brez njega jaz
grem po svetu v tali zimi.*

Čudovita igra razvoja, ki smo jo zgoraj omenili in v kateri se je poetovo doživljanje zavedelo sebe kot predmeta, žanje tu svoje umetniške izraze. Oseba izginja v predmetu, kar se pri Majcnu godi na ravnini umskega čuvstvovanja, predstavljanja in čutenja, Jarc pa vidi iste spremembe v okviru psihološke resničnosti ter prihaja do enakih zaključkov. »Človek se postvaril je: odelo oživeló je v zavesti bajni« (Dom in svet, 1923).

Ta čas pa izginja izkustvena substanca človeka še drugače. V liriki *Antona Vodnika*, ki istotako pripada tej generaciji, se vrši

razvoj v svetu one polarne problematike podobe, ki smo jo zgoraj omenili. Ono mehanično odvijanje filma se je, kakor smo videli, samo v sebi uničilo, pri Lovrenčiču, Jarcu in Majcnu se je doživetje postvarilo, pri Vodniku pa je figura, skrita v podobi, odložila s sebe vse lastnosti bivanja v prostoru in času, popolnoma se je dematerijalizirala. Določila realnega vesoljstva tu ne veljajo več, v človeku so se odprli tako ogromni prostori, da jih prostornost stvarstva ne obseže več. Vse je oblila svetla luč, ki ne pozna mejá (Dom in svet, 1924):

*Zamé je zemlja brez prostora,
a misel v duši je zvonik in gora.*

V istem spreminjajočem trenutku je jelo vse izgubljati svojo individualno obliko, a to zdaj seveda ne na ta način, da bi se popredmetilo, nego tako, da prehaja v nadnaravno realnost. Nekaj se je umaknilo iz naše srede in se skrilo za neodgrnljive zastore, podoba, ki je še malo prej označevala iz določevala predmete, sedaj nenadoma zaradi tega zatona sama nič več ne določuje, nego nam kaže na nekaj, kar je iz nje odšlo in se preselilo. Neprestano trepetá v Vodnikovi liriki misel na ta odhod, podoba sedaj nenadoma označuje negativno, to je po tem, česar ni (Dom in svet, 1922):

*Stvari, ki prej so nam bile drage
kot oči ali roke,
so žalostne kot čuti, ki jih nimamo.*

Človek je nenadoma brez imena, potopljen v nevidno bratstvo, in se ga nikakor ne moremo spomniti (str. 178):

*...in Ti se ne moreš spomniti
imena našega —
Marija, ljuba sosedá!*

Mirna in varna urejenost v izkustveni svet je minila, zagrnila jo je duhovna realnost žalosti in hrepenenja po nevidnem, realnost pričakovanja in bdenja, molka in prisluškovanja. Podoba nima nikakega smisla več in človeško telo je brez vrednosti. V njem spi

davni spomin, ki polni dušo z žalostjo in koprnjenjem (Žalostne roke, 29):

Davna žalost spi v telesih naših.

Odmaknjeni iz vseh krogov duhovno zemskega, izkustvenega doživljanja, brez imena in brez telesa, smo kakor narod pred prihodom Mesije, dà, narod pred časom prerokov, v mračnem razpoloženju velike oropanosti in krivde (Žalostne roke, 30):

*Ne znamo govoriti,
le kot rogovi mogli bi v noč tuliti.*

V »Vigilijah« se to mračno pričakovanje spremeni v svetlo bivanje, simbolno izraženo v dvogovoru brata in sestre; posameznik je zatoni, drug živi v drugem, ki ni brez njega nič (Vigilije, 22):

*Trpim,
da bi nasmehnil se v tebi.*

Oba pa sta usmerjena v višjo resničnost, in vse je prav tako smotrno kakor težavno. V ciklu »Skozi vrtove«, v enem izmed omenjenih monumentalnih konceptov te generacije, sledečem zbirki »Vigilije«, opeva Vodnik prehod iz breztelesno mističnega prostora »Vigilij«, zgrajenega na mračni snovi »Žalostnih rok«, pot nevidno združenih k njihovemu daljnemu Gospodu. Težka snovnost, pretresena od viharja luči in nevidne besede, se zbira v žlahtne oblike, ki zvene kakor kovina svetopisemskih svečnikov, prostor postaja tempelj za veke nespremenljivih oblik, človek nima svojih gibov, nego je vse mirno in veličastno, telo mu je vklenjeno v starodavno kretnjo, kot se spodobi na svetem mestu (Dom in svet, 1925):

*In ko sva presunjena molčala...
se je zdelo,
kot da je to daven obred tega kraja.*

Vsa slučajnost je zbrisana s telesa, nič več ga ne spominja na dobo pričakovanja, čutimo, da smo prispeli v zadnjo dolino, kjer stoji naš dom, in da nas zapušča zadnji angel-spremljevalec, ki odhaja v svojo tišino.

Tako se je religijozno obnovitveno gibanje križarstva, ki je po vojni objelo del slovenske mladine, javilo v naši liriki kot polnovreden umetniški izraz.

H generaciji leta 1920 spada kot četrti *Anton Seliškar* s svojo pretežno socijalno usmerjeno liriko, ki je iz ekspresivnosti zgodnje dobe prešla k harmoničnejšemu oblikovanju zadnjih let. Doživljanje socijalne resničnosti kot podlage umetniškega oblikovanja karakterizira pri Seliškarku doživetje besede in jezika kot one tvorbe, ki naj prikladno izraža življenjski položaj človeka, njegovo socijalno življenje. V tem smislu je Seliškarjeva pesem, ker je v začetku skoraj povsod pojmovana kot izraz žalosti in krik ogorčenja nad krivico ter upanja na boljše čase, lirično prvotnostna, elementarna, a v gori obravnavanem pomenu besede tudi smotrna (str. 183):

*Kolikokrat sem zahrepenel: »Če je to pesem, o pojoči rudarji,
da bi vsaj žalostna bila!« To pa še pesem ni!
To je samo šumenje, rahlo šumenje
okoli vaših src napeljanih transmisij.*

Kolika je v tedanjem času nejevolja umetnika nad besedo, ki neče izražati tega, kar bi bilo potrebno in kar bi morala. V Seliškarjevi liriki imamo večkrat priliko čutiti valove tega notranjega boja med jasno umetniško zavestjo in vanjo butajočo zunanjo resničnostjo, ki terja zase vse pravice. Vendar, to je gotovo, stara oblika se je preživela in čeprav nova resničnost še ne daje nove, ta kljub temu nastaja. V ciklični pesnitvi »Stekleno oko« (Dom in svet, 1928) je Seliškar ta problem z nazorno jasnostjo razgrnil pred nami, ne da bi trpela umetniška stran: trpljenje, ki je umetnika pred prestopom senčne črte mučilo, je s tem, da je stopil v hišo, kjer se razodeva vsa resnica, prešlo vanj, premagal ga je; v sebi je združil oba principa, noči in dneva, veselja in radosti, življenja in smrti in vsak izmed njiju tvori eno polovico njegovega obraza, a pesem, glej, mu brni po sredi. Četudi oblikuje živo, socijalno resničnost, vendar ni odvisen od predmeta in ideje, nego le od nastrojenja, v katero je prešlo vse izkustvo (istotam):

*Tedaj mi je prinesla sestra v kozarcu vode
stekleno oko — in sem bil mož s steklenim očesom.*

Pesmi Seliškarjeve ekspresionistične dobe označuje vizijonarnost, ki se ponekod celo sklicuje na konkretne slike, dalje razsekana forma stihov, dinamična beseda. Vse je kakor v vretju. Vendar jame tudi tu počasi nastajati red, zemlja se prikazuje, v pesmi »Poplavljen pokrajina« je ta notranji lirični nastroj dobro prikazan: »srd vode je tišji in tišji« (Dom in svet, 1926). Ekspresionistični afekt se umika miru in redu, smislu za stvar, za snov, v simbolu mirne posvečenosti dobrini: »in vedno njih misli so v žitu, v vinu, v dolgeh« se izraža osnovno uravnovešanje umetniškega lika. Stih sam postaja mirnejši, podobe izginjajo, beseda sledi pomenu, pomen pričjenja nositi ritem, polagoma se obnovljenemu predmetnemu čutu razodenejo ne več socialna, temveč logična nasprotja kot prazvor drugotnih oblikovnih nasprotij, nenadoma se prikaže v novi luči staro nasprotje dežele in mesta, ki zdaj ni več tendenčno poudarjeno, nego oblikovano kot nasprotje v biti, a priori dana polarnost. Umetnikov pogled gre globlje, opazi problematiko vsega življenja, ki je na tem, da razpade (Sejalci v jesenski svetlobi, DiS, 1925):

*V jesenskem večeru so razsipajoči,
edini pesem iz sebe pojoči:
v zatonu solnca temné.*

Ta vse slučajne navlake sproščena umetniška tvornost, ki se je povzpela do objektivnosti, je zdaj sposobna oblikovati iz svojega zares socialnega nastrojenja afektivno nevtralne in vendar zelo občutene situacije (str. 186):

*...in nekako solnčno
je bilo sedaj v tej izbi
in kar prijetno — ah, saj je bilo v vsej umazani
revščini dvajset plamtečih cvetov.*

Simbolno so spregovorili predmeti in sami od sebe spreminjajo naša mnenja in dejanja.

H generaciji leta 1920 prištevamo tudi nekatera druga imena, na pr.: Vido Tauferjevo, Mirka Pretnarja, Jožeta Pogačnika, Franceta Vodnika in druge. *Vida Taufer* se je pojavila v našem slovstvu v času Podbevška, njeno liriko, zasidrano v onem stilnem stanju, označuje subtilna raba pesniške podobe v dekorativno-ekspresivnem smislu. S tem združuje notranje svojstveno pojmovano motiviko. V sledeh močnejših sodobnikov hodi lirika *Mirka Pretnarja*, ki očituje mnogo smisla za zaključenost lirične oblike. V tem času je pričel objavljati svoje pesmi tudi *Jože Pogačnik*, ki je med imenovanimi našel nekako naj-samostojnejši izraz. Kakor je v moderni leta 1900 Silvin Sardenko zgradil svojo lirično obliko na melodično refleksivni figuri, tako je Jože Pogačnik iz optike ekspresijonizma, ki mu je bila izhodišče, v srečni sintezi modernega književnega stila in ljudsko-umetniške zamisli ustvaril značilno lirično delo. Njegova pesem je po izrazu v podobi, večidel ekspresivno smotrno podanem, tipična slovensko alpska lirična oblika, spominjajoča na svet stare ljudske plastike (Sinje ozare, 26):

*Ne poje več v rani,
Gospod trpi.
Pod njim sem ko Janez
na Golgoti.*

Občutje prezrelega življenjskega spoznanja in prejasne zavestnosti se mu izraža v gotično-baročnem čuvstvu ljudske tradicije (istotam, 37):

*Preveč mi Bog je piti dal,
preveč z očmi sem že spoznal,
zato trohnenje vame gre.
Oj, oj!*

Čisto umetniško formo lirike Antona Vodnika je izdelal njegov brat *Francè Vodnik* kot izraz osebno barvanega religioznega problema, ki se zaradi svoje intimnosti ni mogel dvigniti do objektivne in pristne lirske tvorbe. Odvisnosti od liričnega izraza Antona Vodnika se pridružuje naslanjanje na ustaljeno simbolnost in motiviko liturgičnega pesništva, kateremu se ta lirika sem in tja močno približa.

V nekem starejšem stilnem prostoru je zasidran tudi v poslednjih letih tolikokrat imenovani in za največjega izmed naših povojnih lirikov smatrani *Srečko Kosovel*, ki je rano umrl. Pesniško gradivo, ki ga je zapustil, nam resnično dokazuje, da je s Kosovelom odšel od nas če že ne naš največji lirični talent med mladimi, prav gotovo pa velik lirik. Svet, v katerem bi bil Srečko Kosovel prav za prav moral živeti in delati, ni zatonił šele ob njem, nego že davno prej. Ta želja vseobjemajoče ljubezni, katere glasnik je Kosovel bil, ali ni značilna za dobe, katerih se sploh ne spominjamo več? Formalno, ako govorimo zelo površno, je bil Srečko Kosovel še v tirih impresionizma in v teh protislovjih si moramo pojasniti njegovo življenjsko tragiko ter pesimizem. Pesem »Potovanje« nam poeta razodeva: kolikšna umetnost opažanja, čutne zaznave, dojma, impresije, kakšen čut! Ali glej padeč! Nekoč, pri Murnu, je bil ta čut triumf, začetek zmagoslavne poti, pri Kosovelu je konec te iste poti, smrt, gladina pod labodom, v kateri se le-ta ogleduje, ne da bi mogel utoniti. O čutu smemo in moremo sicer tudi pri Kosovelu še govoriti, toda to je sedaj le čut za bolečino, to se pravi za ono nenadno usodno izkustvo stare dobe, ki je bilo kar z rojstvom položeno vanj: »komaj rojen, že goriš v ognju večera«, a to se pravi tudi čut za bolečino nad čuti, ki jih nimamo, ki jih Kosovel ni imel, da bi mogel svoj čas razumeti (Izbrane pesmi, 1951):

*Glej, saj ne moreš več govoriti,
ne moreš iskati več novih poti —
čemu živeti, čemu hoditi,
ko si tako truden: lezi, umri!*

Odtod, iz te eksistenčne situacije je razumeti celega Kosovela, usodo ljubečega srca, ki svoje ljubezni nikomur ni moglo dati in ki se mu je venomer vrivala pred oči podoba utopljenca, plavajočega na gladini in gledajočega v rane lastnega srca. Pred strahom neznanih daljin — kako bomo kdaj mogli tega rojenega umetnika doživeti, če ne bomo do dna podoživeli strahu iz forme njegovih stihov, iz stare, neizbežni pogibelji zapisane forme? — se Kosovel in njegov človek rešujeta vase: »da bi se mogel vase skriti« iz časa, ki mu v

njem ni obstanka. Prigovarja si: »začni od kraja«, kakor goli Kras v eni sami prirodni bolečini, tako leži izmučen in izbičan sredi krute vsakdanjosti in bi rad obrnil svoje čute navznoter, toda zaman (Izbrane pesmi, 1931):

*Čudni so, čudni hrami srca,
ko rad bi zaprl jih pred svetom,
odmrl drhtenjem, trepetom,
ustvaril rad novo obliko sveta —
takrat omahne ti bolna perot
in ti se skloniš in padeš na pot..*

To osebno eshatološko razpoloženje je tudi dejanski smisel cikla »Ocean«, ki je v najglobljem smislu besede izraz duhovne situacije v kulturi Evrope. Kosovel je bil kot umetnik v prvi vrsti človek in ideja borbe se mu je zgostila edino v razmerje človeka do časa, do življenja. Misterij oceana pa je, kako je v brezosebni hladnosti zalil in zakril nezaslišane borbe srcá, umirajočega v nerazumljivem nasprotstvu svoje danosti in popolnoma tuje sedanjosti

VI

V takem smislu pomeni lirika Boža Voduška, Edvarda Kocbeka in Mileta Klopčiča načelno nasproten izraz in način ustvarjanja iz časa, čeprav trpi zaradi njegovih lastnosti. Dočim se zateka Srečko Kosovel iz njega vase kot v psihološko enoto, imamo v liriki *Boža Voduška* ravno nasprotno kretnjo v svet (Dom in svet, 1931):

*O, kje so te čudovite pokrajine, da se v njih pozabim,
kje so ta ognjena naročja, da v njih izgorim?*

In ni dvoma, da je tu prehod. Kajti pot v prihodnost leži vselej tam, kjer se nahaja izkustvo sedanjosti, ki je sicer trpko, a vendar neizbežno. Ona popolna prosojnost zavesti in telesa, o kateri smo zgoraj govorili, je dana tudi v svetu Voduškove pesmi, ki se je začela razmeroma že zelo zgodaj v času ekspresijonizma, a se je po daljšem molku oglasila z vso problematiko sodobnosti. Svet je za človeka postal prozoren, steklen, stene ne krijejo več predmetov, dogodkov

in ljudi, niti misli in čuvstev, zavedeli smo se vseh podlag in bremen, ki iz te zavesti izvirajo, in trpimo: »Zakaj človek zadnjo misel ve?« (Dom in svet, 1931). Rod, preteklost, vse nam je postalo v napotje, ritem mater čutimo v sebi: skoraj ni nobenega svobodnega dejanja več, naše delo in trpljenje nima nikakega smisla (Dom in svet, 1931):

*A čemu bolečine, čemu rane,
če niso nikomur darovane?*

Ne samo naši čuti, tudi naše telo je izgubilo vsak smisel, ki ga bo treba na novo priboriti: »...mojim rokam Bog je vsak smisel vzel« (Dom in svet, 1929). Vse je razpadlo, nič nas več ne veže, zgradba se je sesula, prostor vsakega posameznika se je tako poneizmeril, da ne more veljati nobena stara forma več.

Vse in vsakdo je zajet v svoj lastni krog, čeprav nosi težko bolečino tega stanja, toda kjer so se vsa predmetnost in oblike zrušile tako, kot so se tu, se je približala možnost ponovne svobodne odločitve, ki ne bo odvisna od nikakih tradicijskih predstav več. Morda se nahaja za razvalinami form, ki so spreminjale človeka kakor Kirke Ulisa, a se jim je zdaj uprl, vendar rešitev (str. 221):

*Morebiti pa je le za temi
trenutki, ki so tako nemi,
kje pot, ki je videti ni.*

Kar se je na ta način našim očem izgubilo, ni izgubljeno, nego se pod drugimi obrazi vrača v prostor in čas. Ravno spričo razdejanja celote toliko jasneje bedi človeški duh, razodevajoč se v besedi, ki se ne more niti za hip zatemniti in tavati v megli, ker ve, kaj hoče. V Voduškovem pesniškem jeziku imamo dovolj primerov, kako staro jemlje slovo in se gradi novo na zopet utemeljenih in očiščenih enotah besed ter iz njih izvirajočem ritmu. Skoraj je bila beseda s svojo čutno stranjo prevladala svojo duhovno stran, zdaj pa se ponovno išče prvotni metafizični smisel besede kot pomena, ki bo nekoč nosil tudi ritem in vse ostale poetične oblike pesništva.

Neposredno-osebno, moralično izražena situacija v Voduškovi liriki dobiva svoje dopolnilo v pesmi *Edvarda Kocbeka*, ki stavi jasni

zavesti in moralični kretnji Voduškovega človeka nasproti obliko, način njegovega bivanja ter poizkus nove zgradbe iz trdnejših temeljev. Če gleda Vodušek nase in vidi ravno v posamezniku izhodišče situacije, vidi Kocbek celoto, urejenost poedinca v legi časa. Že od prvih početkov sem zasleduje njegovo nastrojenje to misel, ki se simbolno javlja kot podoba vzorca na vezenini (Dom in svet, 1931): lep diakon na oltarni preprogi. V oni prenesenosti, ki v njej doživljajmo liriko, hoče njegovo nastrojenje zajeti določila bivanja v času in neprestano vidimo na delu nevidnega duha, ki z vsem izkustvom sodobnosti na novo oblikuje važno resničnost. Enako kot pri Vodušku, brne tu nastrojenja (Dom in svet, 1931):

Vsak dan ogromno prehodim in ogromno pozabim.

Zavest ni nič manj prodirna (Dom in svet, 1929):

Vse, vse za zidovi slutim.

Še večnost tam od zad,

še tisto čutim.

Kar je bilo pri Kosovelu dediščina starega časa, je Kocbeku pravi sad sedanjosti, vsepričujočnost in vsezmožnost čutov, ki so na tem, da razpadejo v svoje sestavine in ki jih v starem pomenu besede pač ne bomo mogli uporabljati: »Vse se prepleta in spaja, vse podobe si hite nasproti, v objemu se onesveščajo, kakor noseče žene. Vse hitrosti in barvitosti umirajo od teže, vonji in slutnje se razpolavljajo od zrelosti. — Ne razločim več sanj od resničnosti, kadar natakam vino, natakam svojo kri.« (Dom in svet, 1931). Vse stvari so se nam razodele ne v svoji raznolikosti in nasprotnosti, nego v statiki svoje narave, v bistvu je vendar vse eno, istovetno, v notranjostih so si predmeti podobni, mi, ki živimo z našim šestim čutom med njimi, moremo vsak hip napovedati, kateri bodo nastopili, kaj se bo zgodilo (Krog, 62):

... Dolina leži pod temnim

hribom, moje poševne oči se družijo z

njegovim pobočjem, nemost sveta je

polna. Zdaj, zdaj se bo oglasila

zategla trobenta.

Izkustvo ne sestoji iz neenakih delov, nego je kot vzorec med vzorci na preprogi, v naši zavesti more biti njegova podoba jasna tudi tam, kjer ga ne vidimo, ono je, zatorej bodimo mirni, nič ni izgubljeno. Prastara modrost in lastnost stvarstva se zopet vrača v človeka, ki so mu ga bili za dolgo odtujili, vanj prihaja doživetje zemlje, trajanja (istotam, 61):

*Vedno bolj se uprščam v davni red, še veter nočni
mi pomaga.*

Vsi predmeti so nam postali znani, vse podobe so porabljene, nikjer ni več snovi, ki bi jih mogla nositi, ker se je vse izenačilo, snov je postala podoba, in podoba, ki je nekoč dajala predmetu individualnost, je priromala nazaj na kraj, odkoder je bila pred dawnimi časi izšla, postala je snov. Človek je zopet našel močna tla, spomnil se je zemlje v simbolni čistosti doživetja in tu bo lahko dolgo, dolgo živel (istotam, 63):

*...moje meso diši po sveti
daritvi in smrtni žalosti, dolgo bom
gledal navzgor, ponoči in podnevi.*

Mile Klopčič je črte, ki jih je nakazala lirika Antona Seliškarja, potegnil do kraja. Za zbirko socialnih pesmi z idejno tendenco je doživel notranjo stran stvarstva, realnost se mu je spremenila v skup samih predmetov. Človek je utihnil, stvari govore, a če je bilo v njih še pri Seliškarju polno toplega čuvstva, je tu do konca izginilo, te stvari so le še del nevidnega mehanizma, ki giblje in uravnava vesoljstvo, nikake svobode ni več. Poseglo je med ljudi, ujelo njih gib, ki je v začudenju obstal kakor v magičnem aparatu, in sedaj je tam negiben in večni (Sodobnost, 1933):

*A kar čez noč so jim ustavili korak.
In ta ustavljeni korak visi nad vsako cesto.*

Bog ve, kdaj se je splazila ta nevidna moč v življenje človeka, a zdaj je tam in vodi kakor mehanizem njegovo čuvstvo, njegovo misel in spomin. Samo, kar mu je položeno v usta, zna še človek

iz sveta Klopčičevih pesmi, ki izpoje pesem, kakor jo izpoje navita figurina iz pločevine, in njen glas je brezupno otožen zaradi nasprotja, ki nastane med našo podobo človeškega bitja, ki bi moralo govoriti, in med videnjem stroja, ki govori (str. 212):

*Bila sem Marica, to ves je moj spomin,
a tu se pišem Mary Sustersich.*

Kako Klopčič v stilu svojih maloštevilnih pesmi to stanje izraža in prikazuje, bo ostalo v razvoju naše lirike dobro zapisano.

Med ostalimi liriki mlajšega rodu je omeniti Kosovelovega tovariša *Alfonza Gspana*, ki v svojih pesmih oblikuje konkretnejše časovne probleme. V kulturo forme in podobe je pomaknil težišče svojega ustvarjanja *Anton Ocvirk*, moči pesniškega doživetja zabranjuje izglajeni izraz dostop do nas. Sodobnejši verzi zvane tu in tam iz lirike *Vitala Voduška*, ki je često v objemu Sardenkove pesmi. Iz oživelega smisla za stvar nastaja često precijozna primera v liriki *Bogomila Faturja*, ki obdaja deloma še stare prvine s sodobnejšimi figurami. Tako se tudi pesem najmlajšega poeta v tej antologiji že organsko uvršča v razvoj.

SLOVENSKA SODOBNA LIRIKA

V tiho samoto se kradejo, sijejo
polni nemira in polni mladosti
solnčni prameni, in ljubko se vijejo
lahki zefiri, otroci prostosti.

Živi krilatci v uho meni lijejo
svoje skrivnosti, ljubavne norosti;
srca zaljubljena glasno jim bijejo
v sladkih objemih, v opojni radosti.

Toda molčite, ni meni ko vam
do krasotic, vaših ljubic, na polji,
ni do veselja. Ah, jaz sem pač sam!

O da bi čul vsaj en lahen vzdihljaj
njenega srca v ta daleki gaj!
No, to ne bode nikoli, nikoli.

Dragotin Kette

TEMNO JE DANES...

Temnó je danes, ah, tako temnó!
Kaj vas je treba žalostnih oblakov?
Čuj! Tihih, bližajočih se korakov
kot lahka sanja ona gre mimó.

»Oj, dober večer!« — »Bog daj!« — Kak ljubó
tresoč je glasek njen! Odgovor makov
na sapice pozdrav sred cvetličnjakov —
da še trepeče mi srcé bolnó.

Poslušam... Nje stopinji vedno tiši...
Tak lahno, tiho ljubav, sladka nada
v srcé hití; ne vidi se, ne sliši...

Kak čudna v teh deželah je navada,
da tujka še ne trka ne pri hiši!
Brez trkanja bi v moje srce rada...

Dragotin Kette

KAKOR LABUD...

Iz cikla »Na molu San Carlo.«

Kakor labud belogrudi počasi,
plove moj čoln po gladini morjā,
tiho se koplje v šumečih valovih,
v blaženstvu koplje se duša mojā.

»Čudež si, ljubica ti, naredila,
smrt ti od mene pahnila si;
zopet si nade mi v srcu prižgala,
zopet življenje vanj dahnila si.

Jaz sem umrl. Oj dekle, pomisli:
Moje široko razprte oči
videle niso nebeškega solnca,
sladkih ni čulo uho melodij.

V moje srce se z nežnega loka
ostra puščica izprožila ni;
zame ni pomlad na licih vzcvetela,
grud se deviška izožila ni.

Klečal sem okamenel pred oltarjem,
ki ga krasil kamenit je idol;
molil sem krasno, a hladno obličje,
molil celo kameniti prestol.

Menil sem pač, da ta hladna devica
roke na prsih razkrižala bo,
z mehkim nasmehom se, milim pogledom
vernemu slugi približala bo.

In šele ti...« Toda nisem ji mogel
praviti dalje historije te;
smeh je ušel pri očeh nagajivih,
smeh ji ušel skozi ustne sladké.

In zasmajalo se morje prostrano
in zasmajal se je lahni zefir,
in zasmajale se drobne zvezdice
v tihi, neskončni, brezdanji večer.

Toda zaprl sem ji ustnice zlobne,
s strastnim poljubom zaprl sem jih...
Čolnič hiti ko labud belogrudi,
vetrc objema nas lahen in tih.

Dragotin Kette

KAKO TE LJUBIM...

Kako te ljubim, angel moj, kako!
Naj ti povem? Jaz nisem jasni zvon,
jaz tudi nisem modri Salomon —
ko stari prerok jaz jecljam samó.

A pride sodni dan. Takrat v nebo
pozove tromba nas pred božji tron;
in brez krivulj in brez cesarskih kron
Jehovino, glej, sodi nas oko.

»Poetje!« — on zavpije z glasom hudim —
»Ti pet, ti šest, ti dvajset krasotic
si ljubil?... Proč, a ne v jokanje vic,

v pekël, ki vse zastonj za vas se trudim!«...
Tu vstopim jaz s teboj veselih lic...
»Ti zvest si njej?... Ne čudim se, ne čudim.«

Dragotin Kette

ZAPUSTIL SEM...

Zapustil sem ljubljansko belo mesto,
zapustil v njem sem ljubico nezvesto,
obupan se opil in v svetli noči
po cesti stopal sem odmevajoči.

Sijala luna je na belo cesto
nad Šmarijem. Tam pred nebá nevesto
sem padel: »O, Marija! Zdihujoči,
trpeči duši daj, o daj pomoči!«

In čudo — srce je mirnó ko prej.
In komaj pridem v Šmarije — glej, glej,
k dekletom živim, v krčmo kamenito,

dá prva vinca mi z domačih mej,
in druga putko dá z mastjo polito,
poljubček tretja z dolgo črno kito!

Dragotin Kette

ČRNE NOČI

I

Sedel sem vtópljen ves v čarobne sanje
in pri odprtem oknu gledal v noč.

Ah, moje duše tiho zdihtovanje
po tebi, ki te žaliti ni moč,

je demon čul. Skoz vetrca pihljanje
začela mi je zla peklenska moč
obujati obup, zanikovanje,
in pokoj moje duše bil je proč.

»Saj te ne ljubi; veš li, kak trdó
je bilo njeno angelsko oko?...
Kako je zrla nate prezirljivo,

kako na njega zrla ljubeznivo!...
In strastna je in polna takih muh,
da joj,« šepetal je lažnivi duh.

Dovolj je, demon, dalje ne govori
 in duše mi s klevetami ne mori!
 Ti nevoščljivec, rad bi jo pričrnil,
 od mojega srca jo rad odvrnil.

»Ti črv pozemeljski, ti človek nori,
 o slepec ti in tvoji lepi vzori!
 Glej, s tvojim srcem rad bi pamet strnil
 in golo ti resnico rad odgrnil!...«

Pokaži jo!... In zrl sem vrt Edéna.
 Ob krasnih rožicah so sikale
 tam kače in cvetove pikale.

A kdo je to? »Glej, to je duša njena.«
 In ni rešitve? »Ni!« In stal pri vrsti
 in plakal sem ob nadeji potrti.

III

O demon, demon, kaj mi je resnica!
Pač ljubša bi mi bila krasna laž.
Pa saj je to izmišljena pravljica;
o demon, jeli, ti se le igraš?

»Nikakor! Vrt prekrasni je devica,
ki jo za angela, hm, angela imaš...«
O demon, demon, kaj mi je resnica,
pač boljša bi mi bila krasna laž!

Rešitve ni? »Nikdar!« In pozabljenja,
o temni duh, nesrečni plod stvarjenja,
ga ni? »Nikdar!« Nikdar? »Jaz vem — nikdar!«

Kaj naj storim?... »Sovraži in škoduj!«
In v smehu je v temi polnočnih struj
odplul zanikujoči poglavar.

IV

In topo zre oko v ponočni svet,
brezmiselno, brezčutno, brezizrazno;
po nebu plava mesec tih in bled,
na črno zemljo sije neprijazno.

Zato sem torej celo vrsto let
gojil krepost s tak verno, vročo, blazno
ljubavjo in skrbjo kot nežni cvet,
da srce moje bode prazno, prazno!...

Zato? ... Sicer pa prav se mi godi!
V peklò razuma ni mi bilo treba
želeti, ne se dvigati do neba!

Lepo na zemlji rajši hodil bi,
pil sladko vince, da bi se omamil
in zjutraj se na polnih grudih zdramil...

Dragotin Kette

In djal sem ti, da roža si mi rož.
A ti? Ah no, da se ti revež smili.
Seveda, on se ti ponuja, sili,
kaj ne da, ljubica? — Ne boš, ne boš!

O nismo tak častilec belih kož,
da bi ko Samson v krilu pri Dalili
tam s kodri svojo moško čast zgubili...
O ne, vi milostna, smo pa le mož!

Pač sem ljubezen v svojem srcu nosil,
a nikdar nisem te ljubezni prosil,
še manj nevrednega pomilovanja.

Ponosna glava moja se ne klanja,
molčijo usta, solza lic ne moči,
naj tudi hrepeneče srce počí...

Dragotin Kette

KO PRIDE NOČ . . .

Iz cikla »Moj Bog.«

Ko pride noč, sodruga fantazije,
in mir objame polje in goré,
se raz podobe moje galerije
spominov temni zastori spusté.

In duh se med spomini lahno vije
in moje ranjeno drhti srcé;
in pozna ura v tihi noči bije.
in vedno še oči v temò strmé.

Tako pred Bogorodico trepeče,
sedaj vstajaje, a sedaj vmiraje,
do jutra sebe gonobeči plamen.

O da bi tudi ti, srcé goreče,
ob grobu zadnje že biló postaje
in vzdihnilo že k njej poslednji amen!

O Bog svetlobe, stvarnik harmonije,
tvoj izgubljeni sin je zopet tu!
O daj mu izgrešenega mirú
v bližini svoje svete domačije!

O naj mu žarek milosti zasije
v tem osamelem, osamelem dnu
srca in duše, da po dvojnem zlu
zapoje zopet prejšnje melodije!

Glej, menil sem, da mogel bi živeti
brez tebe kdaj, brez svojega Boga...
A naj li rastejo vonjivi cveti

brez solnca sredi jasnega nebá?
Zato prešini me, o Bog, zaneti
mi večni žarki ogenj v dnu srca!

O Ti! ... O kdo? ... Ah, neizraženi
in neizrazni, naj srcé te čuti
ne v sladki, čudokratki te minuti,
ne, večno kakor tvoji blaženi!

Ne samo v burji nevtolaženi,
ne samo tam v asketski trdi kuti,
ne samo z ljubico v samotni uti,
ko čevrljamo trije neopaženi.

Ne, vekomaj povsod! Ko dete borno,
ki tule mirno, a s teboj zgovorno
si bere drobnih cvetov po livadi,

naj vekomaj i jaz s teboj živim! ...
»Čuj, dete! Kam hitiš? Čuj, angel mladi!«
No, detece beži, a Bog gre ž njim ...

Dragotin Kette

JOSIP MURN-ALEKSANDROV

DRAGOTIN KETTE

OTON ŽUPANČIĆ

IVAN CANKAR

SPET ZELENE NAM VRBE

Spet zelené nam vrbe in šumé,
veseli vetrc mimo gré,
a skriti so še v polju klasi;
škrjančka ni še, lastovke drobné,
pa ker nobeden še od teh ne vé,
da že pri nas so takšni časi.

No, mene bele breze veselé...
kot bilke iz daljave k nam bleščé,
za njimi solnce tam zahaja:
nemirno kri mi že po žilah gré,
čemu? zakaj? Zaman zares v srcé
prišla ljubezen ni brez konca in brez kraja.

Josip Murn-Aleksandroo

Kakor roža na poljani
vsa mi v svatovskem bleščiš,
ali greš mi v svate, dékle,
ali sama se možiš?

Oj, ti dékle, dékle moje,
nagelj poljski že cvetè,
rastejo že rdeče rože,
od željá srce mi mrè.

Oj, ti dékle, dékle moje,
pojdi, pojdi za menoj,
kakor veter z drobno travo
jaz igral bi se s teboj!

Josip Murn-Aleksandrov

KEDAR POMLAD...

Kedar pomlad v deželo hodi,
posestrima se ji rodi,
kot dobri Bog mi v dušo vodi
vesele, jasne, mlade dni.

To je moj pir, pir hrepenenja,
in polna duša prekipi,
in prostor ves, ves lik življenja
zrcali v njej se in gubi.

Ah, božji svet za tiho reko.
ko prvi cvet se prebudi,
in tihi šum za tiho reko
in beli prstki in drobní...

Prostrani nebes, dih pomladni!
v njem ptič se ne nažvrgoli,
in v solncu ne, ne v senci hladni
se ne namisli gorka kri.

Josip Murn-Aleksandroo

ŠENT-JANŽEVO

Na nebu zvezde se prižigajo,
kresnice iz lesov se dvigajo
v poletno noč.

Studenci tiho se pregibljejo,
kot v sanjah praproti se zibljejo
v poletno noč.

Cvetov zdaj čas in čudnih je semen,
vse polno gleda vejic iz slemen
v poletno noč.

Vse polno gleda vejic mi iz koč,
obstal tam sveti Janez je, gredoč
v poletno noč.

Obstal tam sveti Janez je gredoč,
do rane zore še kresnikujoč ...
in vso to noč!

Josip Murn-Aleksandrov

KO DOBRAVE SE MRAČE...

Ko dobrane se mračé,
k meni spo glasovi tihi
kakor tožbe tajni vzdih
src, ki v žalosti živé.

Mir, ah, lega na zemljó,
meni ni ga moč dobiti,
ni mogoče potopiti
duše v spanje mi sladkó.

Tihi, polunočni čas,
trepetanja zvezd v višavi!
glas vpijočega v puščavi,
trst samotni, to sem jaz.

Pridite, nevihte ve,
pridi, burno ti življenje,
pridi, šumno koprnenje,
in prevpijte mi srce!

Jasnih, jasnih, solčnih dní,
polnih borb, polnih ječanja!
Tiho, tiho dalje sanja
noč z bleščečimi očmi.

Josip Murn-Aleksandrov

Prelepa noč, pomladna noč
na zemlji je nocoj,
kaj bi mi noč, pretopla noč
za mano, pred menoj?

Kot v robstvu ptič bi v čisti zrak,
v najdaljni kraj sveta,
odvalil mrak bi, molk težak
in žalost od srca.

Prihajajo, žalujejo
vse misli v duši tej —
za kom, zakaj žalujejo?
Ti čula, noč, si, v nič razvej!

Josip Murn-Aleksandrov

OREL

Med bregovi skalnimi
reka je temnela,
brez šumenja, brez glasu
k morju je hitela.

Solnce svetlo ni nikdar
osvetlilo dna ji,
molk in božji duh vladar
bivala v tem kraju.

Kot globoka se skrivnost
reka ta je vila,
orla mladega samó
tiho je krmila.

In usodna ura je prišla,
orel zrastel, odletel je;
vedno više brez miru,
nad ves svet se vzpel je!

Josip Murn-Aleksandrov

PRAZNA JE ŠIROKA CESTA

Prazna je široka cesta,
zvezde ostro mi blešči jo,
modreci, ljudje iz mesta,
hvala, tiho v mestu spi jo.

Bogme, kam tako po cesti?
bogme, kam srce si misli?
Ah, domov po tej grem cesti,
kam srce drugam naj misli?

Vzad, poglej, kipe mrakovi —
naših gor so to vrhovi!
v levi, desni, glej, temina —
naših polj je to širina!

V srcu polno zdravih mōči,
kaj bi mi, ve črne misli?
v jasnem je o polunoči!
kaj bi mi, ve črne misli?

Kdo bilà vam mati?
kdo bil vam je kum?
ah, vas skupaj ne oplašì
bodri se pogum!

Josip Murn-Aleksandrov

PESEM O AJDI

Kakor bela grud
gorka od krvi,
mlade radosti
v cvetju ajda diši.

Že vsa polna medu
zacvetela je,
pala k nogam ko v snu
ji čebela je!

Grud prostrana jo
napojila je,
z božjo pomočjo
vase skrila je.

Zdaj stoji, diši,
na daljave blešči,
ko golob mi upira
v svet rdeče oči.

Kadar klas šumi,
kmet počije še,
kadar ajda diši,
ji odkrije se!

Plača za ves trud
z medom kdo, s krvjo?
ktera druga grud
nežna je tako?

Ah, že skoro bo prišla
mrzla in hladnà —
na ves svet
legla je čarovnica.

Josip Murn-Aleksandrov

Prešla je že Velika nóč,
dolgi post je prôč,
jutri bo bela nedelja,
potlej čas pride vróč —
hej, tega komaj čakam.

Za Sveto telo
vse zorano že bo,
vse v stebłu že bo
za Sveto telo,
hej, tega komaj čakam.

O Šmarnem potém
že si žita naspèm,
že si žita naspèm,
potlej v hoste grém,
hej, tega komaj čakam.

Ajda začrni,
gora pordeči,
polhu dlaka v bukvah
vsa se nagosti,
hej, tega komaj čakam.

Potlej leto nam zbeži,
počasi, tiho se gubi,
kot da še enkrat leto
vse prošle šteje dni,
hej, tega komaj čakam.

*

Štejem tudi jaz vse dni,
v prošlost se oziram:
pa za koga se upiram,
pa po kom vse dni umiram?
Ah, le tega komaj čakam!

Josip Murn-Aleksandrov

Kot z zelene goré
cesta, ravno poljé,
kot ves pisan svet
nam se dnevi vrsté!

Glej, izza teh brez
polje in poljé,
tako daleč čez
vse nam v zrno gré.

To je naša last,
vse za naše dni!
Sebi v slavo in čast
todi klas nam zori.

Da obváruje Bog
hudih ur ga, vetrov,
da povsodi okrog
zlije svoj blagoslov!

Na Medardovo jasnih dni,
mirne daj Margaretine,
da se svet veseli
dobre letine —,

da neznan glas noči
ko s temò govori,
da nam daleč zbeže
hrepeneče skrbi!

Da, za kruh, da, za klas
Bog usliši nas,
čez razore zavej
sredi urnih maš;

naj se dnevi vrsté
kot svet pisan z goré —
Prepelica, hej, čez poljé,
hitri veter, zavej čez goré!

Josip Murn-Aleksandrovo

Ni izšlo še zimsko solnce,
komaj zarja vrh gora,
prvič k bistremu studencu
devica je po vode šla.

Tam iz hiše z modrim pasom
todi šla je čez dvorišče —
da mi Bog je dal na voljo,
volil to bi si ognjišče!

Ni svetló še zimsko solnce,
v koritu voda spet šumljá,
drugič k bistremu studencu
devica je po vode šla.

Tam iz hiše z modrim pasom
šum in krik — hej, zimska gonja!
da mi Bog je dal na voljo,
volil tega bi si konja!

Ni zašlo še zimsko solnce,
belí odeja se snegá,
tretjič k bistremu studencu
devica je po vode šla.

Ah, ta hiša z modrim pasom,
z bistro ono golobico —
da mi Bog je dal na voljo,
volil dom bi in devico!

Josip Murn-Aleksandrov

Z mehovi pod pasho gredo,
 v dolgih plaščih suknenih gredo,
 k tlem sklonjeno glavó,
 vsi imajo visoko telo
 in držijo se žalostno,
 da nikoli tako.

S piščalkami na ustnih gredo,
 v klobukih širokih gredo
 in zdaj z desno roko
 in zdaj z levo roko
 piščali prebirajo žalostno,
 da nikoli tako.

Z mehovi pod pasho gredo,
 v dolgih plaščih suknenih gredo
 pa v klobukih širokih gredo —
 in naprej gredo in nazaj gredo
 in zapiskajo še za slovo,
 da nikoli tako!

Josip Murn-Aleksandrov

SILVIN SARDENKO

ALOJZ GRADNIK

CVETKO GOLAR

VOJESLAV MOČ

ZIMSKA PESEM

Prišel hudi čas,
prišla zima, mraz,
Bog z menoj,
prišel hudi čas!

Ne le veje smrek,
znani tihi breg,
vse zapal je sneg,
vse zametel sneg...

Pa čemu, zakaj
zvati dni nazaj?
komaj da ti gaj
dá še jek nazaj.

Časov prejšnjih ni,
ljubav drugim brsti,
z mrazom in mrakom
prišle volčje noči!

Josip Murn-Aleksandroo

O Damijan, Damijan,
ne bodi vendar preveč bolán.

Pošljem rajši ti vinca pit,
da potolažim soseda te skozi zid.

Meni ni tudi nič kaj lahkó,
pa da bi skoro mi že biló!

Takrat potrkam, Damijan, ti na zid,
takrat bom mandeljnov in življenja sit.

Josip Murn-Aleksandrov

ZAŠUMELO JE ZELENO MORJE

Zašumelo je zeleno morje
v toplem dihu iz Italije,
mrak je padal, na obzorju daljnem
plavala je črna ladija.

Zadnji blede žarki od zahoda
zableščali v rosnih so laséh,
na rokàh so belih vztrepetale
svetle srebrne zapestnice.

Dvignilo se je nebo večerno,
moja duša se je dvignila...
Trudne bom oči zakril z rokami,
z lahkimi koraki stopil dol —

dol v šumečo, neizmerno večnost,
tam bom legel na zeleni mah,
tam bom sanjal lepe dolge sanje,
morje bo šumelo nad menoj.

Ivan Cankar

JAZ SEM TE ČAKAL...

Jaz sem te čakal
ob poznem mraku
in z mano so čakali
beli cvetovi
in tam nad vrhovi
so tiho plakali
mehki glasovi
oddaljenih strun.

Sence globoke
so se razdelile,
tvoje plašne rôle
so razgrnile
zaveso temno...
Kak sva se ljubila
v poljubih vročih,
v besedah polglasnih, šepetajočih.
Visoko na sinjem polji
so vztrepetavale
srebrne zvezde
in naokoli
so pesmi zaljubljene plavale.

Odprla se je čudovita noč.
Tisto noč so zapeli
zmagoslavni zvonovi;
kakó so vstajali
njih prešerni glasovi
pod zvezdami drhtečimi,
kakó so prihajali
bliže in bliže
s koraki šumečimi...

Ana, Anica, ljubica moja,
to je najina duša, Anica!
Duša najina plava na perotih neizmernih
v teh pesmih večernih
po neskončnem nebu,
in vsa ta čudovita noč naokrog —
to je ljubezen, to je Bog,
to je najina duša, Anica ...

Luna je vstajala,
strune so sanjale
arijo mehko
iz Margarete.

Ivan Cankar

NA MOJO POT NE TROSI ROŽ...

Na mojo pot ne troši rož dišečih,
temnà in strašna pred menoj leží;
cvetovi mladi vsi bi oveneli,
v režeče maske bi okameneli
smehljaji tvoji sredi teh noči.

O Anica, vse moje lepe sanje
razpale so že davno v prst in prah:
vse, kar sem ti govoril, vse zlagano,
pod haljo z biseri in zlatom tkano
sem skrival svoje duše blede strah.

Pred mano hodi smrt s korakom tihim,
polaga mi na pot svoj temni prt
in luč ugaša, moje cvetje vene...
nič ne žaluj, obrni se od mene,
ti ljubica, pred mano hodi smrt.

Ivan Cankar

Iz moje samotne, grenke mladosti,
vse polne ponižanja, polne bridkosti,
se svetijo tiho tvoje oči;
v nelepem življenju sled Neizrekljivega,
sredi večne smrti sled Večnoživega,
luč neugasljiva sredi večne noči.

Ves še majhen in slab sem zadel na rame
trpljenja križ, pripravljen zame;
moje mlade oči so gledale v noč —
so gledale, glej, in tam je vstajala,
dà, tam od izhoda je luč prihajala —
že sem te slutil trepetajoč.

Že so se stresale moje duše peroti,
že ti je hitela vesela naproti,
prišla si, Bog sam je prišel s teboj;
in vsenaokoli se luč zasvetila je,
čez življenje se moje luč božja razlila je.
čez to trnjevo pot, ki je delež moj.

Ti si šla — Bog s tabo! — a luč je ostala,
sveto hrepenenje, ki si mi ga dala,
gorí zdaj v meni vse dni in noči,
gorí zdaj v meni sredi vseh bridkosti
in iz moje samotne, grenke mladosti
se svetijo tiho tvoje oči.

Ivan Cankar

Fant je videl rožo čudotvorno,
v sanjah jo je videl daljnožarko —
vzdramil se je in je šel na pot.

Vse po stezah, po širokih cestah,
preko polja, po visokih klancih;
hrepenenje mu je pot kazalo —
čarodejka, tiha bela vešča
je krščansko romala pred njim.

Ali je minilo eno leto,
ali je minilo tisočletje —
oslepele so oči, noge so
ob kantonih že omahovale;
ne trpljenja več in ne bridkosti,
hrepenenje samo je ostalo,
božji plamen šel je skozi noč.

Zgrudil se je ob cesarski cesti,
daj počitka, Bog, o daj mi sanj!
In nebesa dala so mu sanje.

Ali je minilo eno leto,
ali je minilo tisočletje?
Fant je videl rožo čudotvorno.
v sanjah jo je videl daljnožarko,
vzdramil se je in je šel na pot...

Ioan Cankar

ZVEČER

Vsa tenka, vsa mirna
je zarja večerna,
da vidim zvezde skozi njo:
nad kupolo mračno
čez mesto temačno
se tiho v loku svetlem pnó.

Golobov se dvoje
med nebom, vodó je
preneslo s perotmi blestečimi...
Dovolj si trpelo,
kaj zahrepenelo,
srce, si spet po sreči mi?

Oton Župančič

TIHO, BREZ BESED

Tiho, brez besed
hodim s to skrivnostjo
med ljudmi;
in nikdó ne ve, odkod,
in nikdó ne ve, zakaj
sije moji duši maj...

Morda veš le ti,
morda vem le jaz,
morda ti ne veš,
morda jaz ne vem,
kaj opolnoči,
ko od tebe grem,
rôke stezam v mrak
hrepenenja poln
neutešnega,
nerazrešnega.
In zakaj takrát
vsakega objel,
rekel bi mu brat.
In zakaj takrat
zvezde zagoré
nizko nad menoj,
kot velike, sladke rože
nad menoj...

Draga, kaj je noč?
Kaj je noč in smrt?
Jaz je ne poznam!
Draga, kaj je greh?
Kaj je greh in kes?
Jaz ga ne poznam!

Jaz poznam le to skrivnost,
in ljubezen svojo v duši,
in vse lepo božje stvarstvo
naokrog
in velike, sladke rože
nad seboj...

Oton Župančič

Ej, mačice! Kdaj pa ste splezale
tak naglo na vrbinje?
Ni dolgo še, kar v inje
zavite so veje iztezale
se v mraz.

Pa kdaj si, glog, si cvetja nabral?
Kot iz snežink posneto
je v bele čipke speto —
kaj res že kučmo z glave dejal
je čas?

Pa, deklice, kaj je dehnilo v vas?
Kaj vam oči je vnelo,
kaj v nedrih vam vzbrstelo?
— Pst! To se ne pove pri nas
v obraz.

Oton Župančič

POMLADNA LADJA

Kam bi s to pomladjo?
Nam je je preveč;
naložimo ladjo,
odpeljimo jo preč!

Zelenino mlado
trgajmo naokrog,
ti obêri livado,
ti opleni log.

Tiste cvetne kite
dajte nam najprej,
jambor opletite
z mrežo gostih vej.

Kaj še pojde z nami?
Nagelj in rožmarin,
naj nam v srcu drámi
zemlje domače spomin.

Ptička najbolj vesela,
z gnezdrom vred na krov!
Boš nam slovensko pela,
kakor zvonček nov.

Kje so tisti kraji,
kjer vse leto in dan,
o božiču in v maji
svet je v led vkovan?

Mulasti, nesrečni
kučmarji tam živé,
sredozimci večni
v usta pest tišče.

Tja gremò s pomladjo,
nam je je preveč,
naložimo ladjo,
odpeljimo jo preč!

Oton Župančič

Bolj nežna nego dih,
ki plah in tih
čez talo gre ledino,
bolj bežna nego ptic
je lastovic
let nad vodé gladino;

tihotna kakor spev,
ki vsak odmev
ubranost mu premoti,
samotna kakor soj,
ki nad teboj
hiti polnočne poti:

je tajna misel, glej,
ki v duši tej
dviguje k tebi krila —
in vendar vse zemljé
slast in gorjé
nista je premeknila...

Oton Župančič

MELANHOLIJA

Med rožami, ki ne rastó pri nas,
sem videl polzasenčen, tih obraz.

Kot da ni vedel zame, jaz ne zanj ...
a bilo je med nama polno sanj.

Kot mavrica nevidna vzpel se most
je med menoj in njo, da je skrivnost
lahko hodila med menoj in njo,
o, kot bridkost, s povešeno glavó.

In vrča njenega napoj je bil,
kot bi žerjavico mi v srce lil.

In spomnil sem se, da je davno ni,
da veter ji čez daljni grob šumi.

Oton Župančič

RUDOLF MAISTER

PAVEL GOLJA

IGO GRUDEN

JANKO GLASER

O BATJUŠKA...

Iz »Manom Josipa Murna-Aleksandrova«

O batjuška, zakaj si šel od nas?
Kaj ne bi rajši nam še kaj zapel,
pomoževal nam kakor stari čas,
kako boš snubil in si ženko vzel?
Kak pod goró, ko prišel v gosti mraz,
fantič si šopek je za trak pripel:
izbirat gre po rodu je in glasu,
izbirat gre po licu je in pasu.

Zapihal jug... v panjóve zadiši
čebelam cvetje... zašumi pšenica...
Z gora večer od vseh strani hiti
in v detelji pedika prepelica.
Hej, tam v svobodi duša zaživi,
krepkeje kri razpalja mlada lica!
Domov se vračaš — »Bog daj, gospodar!«
Ti pušiš pipo — kaj ves svet ti mar!

Pred zarjo jutranjo oblak priplava,
nad tvojim poljem se ustavi zlat,
po lehah, po logéh se razgledava,
motri skrivaj zorenje tvojih nad;
od zemlje sveža dviga se vonjava,
od neba svetla kaplje blagodat —
a ti z oči si nočne sanje zmaneš,
v svoj raj se zastrmiš, strmeč obstaneš...

O batjuška, to vse so bile sanje,
njih otec jad je, mati njih bridkost;
iz mraka svojega si gledal vanje,
kot skozi lino vjetnik zre v prostost;

brezplodno hrepenenje, kljubovanje,
to bila tvoja grenka je mladost:
samoten plamen, z vetrom se boreč,
na tla pritiskan, kvišku koprneč...

O, jaz pa grem, v poljano tiho grem,
saj vem: kot prej tam z mrakom govoriš,
kot prej šeleš lesá poslušáš nem...
Ne vidim te — a z vetrom prišumiš,
kot spev in vzdih... Kaj mojim je očem?
Li tamkaj na križpotju ne stojiš?
Ne — križ je le starinski, ves surov,
kot da v poljé zablodil je z grobov...

Oton Župančič

Čuj minute!
 Trdó
 kakor kaplje srebrne
 skozi temine črne
 minute noči prečute
 bijó.

Tam krožijo sonca in merijo čas,
 večno mirna,
 brezobzirna
 noč in dan teko preko nas.

Mi pa pod njimi se bijemo, vijemo,
 sijemo, gasnemo,
 škodimo, hasnimo,
 v kupe medu in otrova si lijemo,
 prostor vesoljni z željami prepletamo,
 večnost v trenotek begoten ugnetamo,
 z duhom za zadnjimi zvezdami grabimo,
 grozo izzivamo, v dušo jo vabimo,
 vriskamo, jočemo —
 hočemo, hočemo.

Hiše sedanjosti so le šotori,
 mi potujoča samo karavana,
 ali nad našimi poti prižgana
 fata morgana —
 gôri, varljivka-resnica nam, gôri!
 Kaži nam mesta v cvetoči pokrajini,
 kupol kipenje v sonc skritih sijajini;

nam za obzorjem še sonca so tista,
mlada vsa, čista,
le hrepenenja se stolpi so vzpeli,
z njihovim svitom glavé si odeli,
in njih zvonjenje vihra čez višave,
kot bi iz lin se jim vile zastave,
zlate zastave iz zlatih lin.
Kogar zvonjenje to k sebi zavabi,
v blaženi hitel za njim bo pozabi
skozi zadušne mrakove globin.

Dvigni srcé, kdor pomišljaš si v tropi,
pa ga v žarenje visoko potopi:
vedel ne boš več, da bilo presunjeno
kdaj s krivico je kruto;
naj je ponižano, naj je oskrunjeno —
z zlátom nebá bo obsuto.
Jezik se tvoj je zapletal jecljaje?
Zdaj bo modrosti globoke znanik;
roka bo rušila tesne pregraje,
duh se bo prašal: Kje mi je mejnik?
Kje so prepadi, da nisem pogreznil se vanje,
da jim izderem zadnjo skrivnost?
Kje so višine, da nisem povzpел se nanje,
da jim oberem najslajšo sladkost?
V ktere pustinje še niso prodrli mi glasi?
Kje je tujina tak daljna, da nisem ji gost?

Tvoje življenje biló je pozabljeno,
neizrabljeno
ginilo v glôbel kot voda na Krasi; —
zažuborelo bo, v soncu blestelo,
sebe in brod bo veselo zibalo,
bodro do morja potí bo iskalo:

tam — kot borila bi se za obzorje,
širom brez konca razlita
nebes in morje —
večnosti dve, ki nasprot si strmita ...

Padajte zdaj, minute
noči prečute
trdó
na srce moje!
Vzbudile ste ga iz sanj,
in kakor ve padate nanj,
krepkó
zdaj več ne trepeče, le poje ...

Oton Župančič

Zvezde hité čez visoko polnoč
tihe, zlate;
škoda zate,
duh, kam blodiš obupujoč?

Ptič prešumel je plaho gaj
do družice;
tam cvetlice:
vonj in šepet je obkrožil ves kraj.

Pošlji še enkrat k zvezdam oko:
svetla cesta
v bajna mesta,
duš tam hrepenenja pojo.

Slušaj navzdol: rodovi dreves,
od obzorja
daljna morja
zlagajo himno nižin do nebes.

Kakor iz školjke motnjava glasov,
dih skrivnosti:
ni radosti,
ni bolečine, a polno je snòv.

Sredi vsegà razprostri peroti
kot dve zarji,
in v viharji
harpa boš, ki jo prebira Gospod.

Oton Župančič

Odhod. In zažvižgal je vlak skozi mrak.
 O devojka ti, ob oknu sloné,
 si-li čula ta vrisk, plakajoč skozi noč:
 o zbogom, domovina!?

In kakor ovije se val okrog skal,
 ob Gradu se lije Ljubljana,
 vsa z mesecem posejana;
 boječe se strehe stiskajo,
 po vrsti mi križi bliskajo
 poslednji, zlat pozdrav
 in gasnejo v mraku daljav.

Pošastno sopihajoč
 kot demon vlak gre v noč.

Mejica teče ob tiru,
 za njo v polnočnem miru
 gubijo se polja, s stezami prepeta,
 tam breza samotna, kraljična zakleta,
 glej, mesecu kaže srebrni nakit.
 Z goré razgleduje se Mati Marija,
 sijajna, pokojna zre svet pod seboj,
 sijajna, pokojna razliva svit...
 Vasica med drevjem... in tam domačija
 gozdarja na samem... in vse za meno.

Pošastno sopihajoč
 kot demon vlak gre v noč.

Skrij mesec, za oblak se skrij,
 naj je ne vidim, kako beži,
 kako ostaja za mano
 domovina...

S silo neznano
si segla mi do duše globin:
dozdaj nisem vedel, kako sem tvoj sin,
kako te ljubim globoko...
Domovina, daj mi roko,
ne beži, ostani pri meni,
tesnó, tesnó me okleni,
in pel ti bom pesem visoko,
pel materi češčeni,
kot ni ti še nihče pel...
Src milijon bom razvnel,
uklonil jih tvoji oblasti,
raznetil v dušah strasti
bom plemenite, mlade,
da radovoljno zaklade
najdražje pred-te polože.

Zvezde, stopite z zenita
strmih višin!
Kliče vas sin,
ki vse predolgo v srcu mu spita
trpka bolest in ljubezen, še nema...
V venec sklenite se, njo naj objema,
njo, za vekove bolečin.

Daj svojo glorio, jutranja zarja!
Kličem te sredi polnoči,
kličem te z glasom stražarja,
ki šteje ure, ko noč leži.
Daj svoj škrlat,
njo ž njim ogrni,
ki žalovala v obleki je črni
dolge noči brez nad.

Ne beži, ostani pri meni,
domovina, tesnó me okleni!

Pošastno sopihajoč
kot demon vlak gre v noč.

Beži... vse beži... Le v dalji planine!
Tam zemlja je naša zakipela,
zahrepenela, v nebo je hotela,
v višino pognala se kot val,
a v naletu pod zvezdami val je obstál...
Tako strmi zdaj sredi višine
okameneli zanos domovine:
bleste se v daljavi razdrti grebeni,
nad njimi, glej, zvezde, čuječni plameni:
ko spi naša zemlja, le one nad njo
skrbe z menoj, bede nad nočjo...
In glej: planine in zvezde gredo z menoj,
vse drugo gubi se za mano v pokoj.

Z menoj, ve zvezde, z menoj, ve planine!
Razširi, raztegni se, króg domovine,
razpni se kot morje
v brezbrežno obzorje,
dom moj!
Kamor stopi mi noga — na tvojih sem tleh...
kamor nese me jadro — na tvojih valeh...
kamor hoče srce — pri svojih ljudeh...

Kam, misel? Stoj!

Pošastno sopihajoč
kot demon vlak z menoj gre v noč,
in še danes v tuji slavi
neznanca me tuja zarja pozdravi...

Oton Župančič

Od štirih do ene,
 od štirih do ene
 so zarje rumene,
 so trate zelene,
 od štirih do ene
 vodà nam kolesa, mehove nam žene,
 nad nakli smo sključeni;
 vsi, fantje, možjé in dekleta in žene
 od štirih do ene
 že vsi smo izmučeni:
 vodà nam kolesa, mehove nam žene,
 od štirih do ene,
 od štirih do ene.

Pol treh, pol treh —
 spet puha nam meh!
 Žareči žebljì so nam v očeh,
 do osmih zvečer žebljì, žebljì v očeh.

Od štirih do ene
 vodà nam kolesa, mehove nam žene,
 do osmih od treh
 žareči žebljì, žebljì v očeh...

Smo jih v polje sejali?
 Po polju naši žebljì cvetó;
 poglej v nebó:
 vanj smo jih kovali
 od štirih do ene, do osmih od treh,
 da nam bodo tudi ponoči v očeh...

Pa ondan sem pred zrcalom postal:
o, kakor da sem po sebi kovál!
O, kakor da delam ves božji dan greh
od štirih do ene, do osmih od treh!

Od štirih do ene,
od štirih do ene
vodà nam kolesa, mehove nam žene,
do osmih od treh
žareči žebli, žebli v očeh...

Oton Župančič

Sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada.

Sonce nad šumom mavrice spleta,
ptica meglice pršeče preleta,
stresa dragulje s peroti;
prišel po daljni sem poti
preko strmin in čez loge,
z mano nevestica mlada,
pa sva oba kot zakleta,
vklenjena v biserne kroge:
venomer
slap pada, pada, pada.

Tiho večer
nad sanjajočim se jezerom boči,
najine misli prepletene
v božjem počivajo naročji;
kar se skloni z glavó do mene:
»Tam pa sam
sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada...«

Troje oken, pred vsemi noč,
mrka, stroga straža, stoji;
poleg možá vsa vroča leži,
v spanju ga objemajoč,
v snù zamrmrá iznenada:
»Joj, tam sam
slap pada, pada, pada!«

Koliko let še? Šli so pred nami
bratje in sestre nepovratno pot;
tihi, skrivnostni tisti so hrami,
tih, kot gluh je njihov rod;
ali jih mami, ali jih drami,
ko tam sam
sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada?...

Oton Župančič

Joža moj bil je pokonci mož,
vedno naravnost uprte oči,
vedno v daljine namerjen korak...
Kam si odšel, kdaj se vrneš mi spet?

— Jaz sem sedaj vodoraven mož,
vedno nakvišku uprte oči,
jaz sem naredil svoj zadnji korak,
meni ni treba nikamor več.

— Meni ni treba nikogar več,
druga ne, brata ne matere,
v mater pretajno sem našel nazaj,
sredi kali sem... in dobro je.

— Vaši koraki nad mano pojó,
ôd-njih odmeva moj temni obòk,
kakor v plenice v njih ritem povit
sanjam... in nočem ničesar več.

Tukaj ta grob... In okoli poljé,
Sava in Šmarna gora za njo,
v snegu planine in sonce na njih,
zadaj Ljubljana, še dalje morjé,
narodi, pota... in tukaj ta grob.

Oton Župančič

Mlado brezje v mesečini,
sredi jase konji belci
in na konjih tihe vile,
a v naročju vsaka dete.

Vsaka poje uspavanko,
vsaka dete svoje teši:
»Bore sinko nerojeni,
spavaj mi na mehkih nedrih.«

Gola deca nebogljena,
nerojena, nespočeta,
plakajo po majkah svojih:
bela vila nima mleka. —

Joj, moj dragi je za morjem,
bogve komu pesmi peva,
jaz slonim pa na podboju
brez vretena in povesma...

Oton Župančič

IZ JERALE

Hudič pa je dejal tako:
»Jerala, stoj in glej in čuj,
kaj tadva spodaj govorita!«

GLAS ZIVEGA

Prišla sva globoko
v rove pod zemljó;
meni je temná,
kdor si, daj mi roko.

GLAS MRTVECA

Globlje, globlje še!
Dokler ti je duh
gornje poln temè,
dokler ne prodrè
ti v globine sluh,
da odpre ti gruda
svoja zvonka čuda —
globlje, globlje še!

GLAS ZIVEGA

Kaj to kakor v sanjah
v meni šumotá?

GLAS MRTVECA

Po nevidnih špranjah,
materskih kotanjah
prvo spočetje vodá.
Mi tu spod,
ravnovesni, tihi rod,
mi ničesar zase več ne skušamo:
položeni brez željá
sredi sémen in kali,

brez željá poslušamo
 dolga leta in leta in leta
 presnavljanje zvočno sveta,
 po nevidnih špranjah,
 materskih kotanjah
 prvo spočetje vodá.
 Po rupah mrakotnih se mučijo,
 po tesnih razpokah se točijo,
 po strmih pretokih se jočejo,
 v neznanska brezna se mečejo,
 skoz stene-pečine se kličejo:
 kristalno žvenkljajoče
 bodoče Save in Drave in Soče,
 in Volge in svete Gange in Nili —
 slutijo se, čutijo se,
 iščejo se na vse kraje
 okrog nas, preko nas in skozi nas,
 sestra sestri pozvanjaje
 v tajnih zvokih,
 preden v curkih in potokih,
 v vrelih, slapih, veletokih
 pripojo do vas...
 A mi, ki zase več ničesar ne poskušamo,
 ležimo brez željá, mi jih poslušamo,
 dolga leta in leta in leta
 sen življenja z zvoki nas prepleta
 ven in ven,
 da nam je lažji smrtni sen...

GLAS ZIVEGA

V meni poje zvok
 tajnostnih vodá...
 kakor duš sestrá
 v meni je pretok...

V meni strah in tuga,
v meni slast in strast,
nada in zavzetje
tisočero duš...
druge išče druga
v meni... jaz sem struga
tisočero duš...

GLAS MRTVECA

V tebi je spočetje...
V tebi je...

HUDIČ

Jerala, ali čuješ še?

JERALA

To vidim le,
da govorita še,
a čujem ne.

Oton Župančič

KDO JE ZAHTEVAL SLOVO

Kdo je zahteval slovo
najino — ti ali jaz,
ljubljena moja mladost?

Skup sva hodila do meje,
kjer se končajo gredice,
kjer se nerodne stezice
vijejo v polje samotno.
Z mehko si segla ročico
v mojo tresočo desnico,
z mirnim si segla pozdravom
v moje nemirno srce...

Kakor utrujena ptica
vračala si se od mene
in med gomile zelene
tamkaj pri cerkvi šentjurški
večno si legla počivat...
Jaz pa sem hitel zakrivat,
kar mi je šlo čez obraz...

Kdo je zahteval slovo
najino — ti ali jaz,
ljubljena moja mladost?

Silvin Sardenko

Še vedno angeli po svetu
med nami hodijo nevidno.
Nemara dnevi so glasnejši,
noči so menda globokejše,
da jih preslišimo podnevi,
da jih presanjamo ponoči.

In vendar angeli po svetu
še vedno hodijo med nami.
Kako bi roke se na večer
od sebe same nam sklenile,
da ne bi sklepali jih oni?
Kako bi nam oči detinske
tako nedolžno blesketale,
da niso zanetili oni
plamenov v njih žarečih svojih?

Silvin Sardenko

Umrla možu mlada žena,
umrla deci mati zlata;
in tretjo noč po smrti grenki
prišla je trkat spet na vrata.

Nihče domačih ni je slišal:
preveč je bilo v sobi joka.
Pogledala je skozi okno
prikazen nema, bleda, sloka.

Nihče ni v oknu je zagledal:
preveč v očeh solza je bilo.
In mož je zibal, pel in božal.
A kaj bo tako tolažilo!

Preraskave so roke bile —
so materine bile glajše;
prehrapave so pesmi bile,
so materine bile slajše.

Adela, dete zlatolaso
popraša: Atej, kje je mama?
Adelica, le tiho, tiho
poslušaj, kmalu pride k nama!

Poslušalo je dete verno
in vse je bilo vedno tiše.
A mati v oknu zadrhtela,
izginila jim izpred hiše.

A v ranem jutru, v oknu tistem
ledene rože so cvetele,
v spomin so morda materinske
naslikale jih roke bele. —

Silvin Sardenko

NAROČILO

Ali vam je že odcvetel
ajdov cvet?

Ali vzeli ste čebelam
ajdov med?

Ali že je ravni travnik
pokošen?

Ali že je križ ob hiši
narejen?

Ali vam že poje čížek
s praznih njiv:

Mrtvi snopi, mrtva polja.
Jaz sem živ.

Mati, kruha mi pošljite
ajdov hleb;

oče, od medu mi dajte
sat prelep!

Sestra, s travnika poveži
šop cvetov,

tam od križa mi pošljite
blagoslov!

Silvin Sardenko

Zvoni.
A hiše božje
nikjer ne vidiijo oči.

Dehti
po rožni sreči.
A sreče od nikoder ni.

Šumi
pod starim mlinom.
A mlin stoji že leto dni.

Silvin Sardenko

PRELEST

Ali se tudi tebi godi
v dolgih nočeh kakor meni:
vse nabrekle zapro se oči
komaj ob eni?

Ali nemirno tebe srce
zgodaj prebuja kot mene,
ali v samotne daljne gore
z doma te žene?

Ali ne misliš sredi prevar:
da bi ne bila si toli
— ako se ne bi poznala nikdar —
tuja nikoli?

Silvin Sardenko

Pil sem te in ne izpil, Ljubezen.
Ko dehteče vino sladkih trt
vžil sem te, da nisem bil več trezen
in da nisem vedel, da si Smrt.

Zrl sem v strašne teme tvojih brezen:
in ker je pogled moj bil zastrt
od bridkosti, nisem vedel, Smrt,
da si najskrivnostnejša Ljubezen.

Alojz Gradnik

PRIČAKOVANJE

Kakó te čakam, o kakó te čakam!
Ko pride v hišo gost moj, črni mrak,
poslušam, ali čujem tvoj korak,

in vprašam: »Sam?« — »Sam, sam,« mi tiho reče.
O, da bi vedel ti, kako me peče
in grize me beseda ta vso noč.

Vso dolgo noč je póstelj moja prazna
in vso, vso noč premolim, kakor blazna
ime presladko tvoje jecljajoč.

Alojz Gradnik

Še ne veš, kaj rôke mi drhtijo,
kaj pri tebi srce moje hoče.
Luč ugasi, naj opazujoče
stene v tiho tèmo se zgubijo.

V temi, glej, besede, ki ležijo
v srcu tajno skrite, ko tatovi
mračnih lic na poti negotovi
srce moje plahe zapustijo.

Alojz Gradnik

O, saj ne morem reči ti besede.
Če sem ti ko dehteča roža — vtrži,
če sem ti kakor čaša vina — drži,
o drži me na ustih in me pij,
da zadnja kaplja v tebi izkopni.

Ne misli na poznejše moje bede
in nič, prav nič naj te ne moti zdaj.
Potem? Potem le bodi brez srca,
potem me rožo z nogo poteptaj,
potem me čašo prazno trešči v tla,
da v slast ti še črepinj bo žvenketanje.

Ker vem, da kot razbite tvoje sanje,
kot bolečina, kes in kot zločin
bom vedno še hodila ti v spomin.

Alojz Gradnik

BESEDE IZ GROBA

V spomin M. Š.

Že mesece sem tu, na dnu te jame
črne. Kod, o, kod si hodil, dragi,
da tako dolgo nisi mislil name?

Kakó sem čakala te! Sneg me beli
pokril je. V mrzlih rokah so zveneli
mi tvoji nageljni in spet močilo
deževje grob je moj, a ni te bilo.

Potem, ko so po dolgi, dolgi zimi
semena klila, sem hotela z njimi
ven, ven, vsa trudna od pričakovanja.

Zdaj si prišél, ko zopet pómlad sanja
in spet gorijo tiste zvezde zlate,
ki so sijale v oni sladki noči.
Saj nisem, dragi, nisem huda nate
in vse, prav vse odpuščam ti. Ne joči.

Alojz Gradnik

DVOGOVOR

I

Ena je streha zdaj, ki naju krije,
in eden za oba na mizi kruh
in eden blagi duh prebelih rjuh
in ena luč, ki iz zibélke sije.

Kri najina se meša, kakor zlije
in spaja v eno se oblakov puh,
kot druží z glasom glas se drug, da sluh
spozna v njih vir le ene melodije.

In vendar čutim tajni boj dveh struj
in da sem val, ki v bregu se razkraja,
in veter, ki streml nazaj k izvoru.

Kako naj duša vsa se duši daja,
ko pa še sebi samemu sem tuj
in sam s seboj v nenehajočem sporu?

II

Bilà sem kakor čist in trd kristal
in v dihu tvojem sem se raztopila,
bilà sem gruda, ki še ni rodila,
in v solncu tvojem sem pognala kal.

Vse sem ti dala in mi nič ni žal,
vem, kaj usode volja je in sila,
vem, kaj je teža, kaj so lahka krila,
vem, da le veter bežen si in val.

Če pa si veter in bežiš naprej,
še sam ne veš, da s sabo v vse daljine
odnašaš liste mojih mladih vej,

in da, če val si v bregu, se drobi
in plava s tabo drob moje prsti
in pada v tvoje temne globočine.

Alojz Gradnik

RADIOJ PETERLIN-PETRUSKA

IVAN ALBRECHT *

ANTON NOVACAN

FRAN ELLER

MOJE ŽIVLJENJE

O, ti življenja šumnopeni vir,
ti težko in opojnogrenko vino,
ki v slasti skrivaš samo bolečino
in črno seme dvomov in never.

Mladosti neukročeni nemir
je tudi mene v tvojo gnal bližino
in tavajoč skoz sanj in tajn temino
odprl sem tvojih dvorov zlato dver.

Pri tebi našel sem že dolge vrste.
Točili eni so te v čaše, drugi
v skodele plitve, v kelihe globoke.

Jaz pa imel sem svoje prazne roke.
V nje sem lovil te in ko v tihi tugi
sem srebal te, si teklo mi skoz prste.

Alojz Gradnik

Nebo visoko je in polno zvezd.
Iz okna gledam; svetel paradiž:
Prevál, Čeróvo, Vipolže, Blankiž,
prepléteni s pasovi belih cest.

Ko očki ptičie iz visokih gnezd
se lesketajo lučke nizkih hiš.
Kraj naše širi roke temen križ.
Kaj zopet prišla k meni si — bolest?

Tam v temi so grobovi. Čas poteče
in tam čez dolga leta bodo v vrsti
ležali naši vsi v domači prsti.

»Podaj mi roko!« mati mi poreče.
Iz ktere daljne zemlje vzdihnem: »Mati,
sam, daleč sem, ne morem ti je dati!«

Alojz Gradnik

Jaz ne ljubim površin,
svoje sveže sile snujem
in svoj smoter pričakujem
samo v temi globočin.

Vaših ne poznam razlik:
— siromaki, bogatini —
samo žejnih vseh družini
brez plačila sem zdravnik.

Svetel nisem, a sem čist,
Le če v moje kdo tolmune
vrže kamen, v mene pljune,
vračam gnus gnojá in glist.

Drugih je pijač nebroj
sladkih in omamnih. V suši
vendar vaši žejni duši
še najslajši sem napoj.

Kaj strmiš v me bled in plah?
V meni si zazrl prikazni?
Vzemi vedro in izprazni,
več ne boš sam sebi strah.

Vzemi vedro, zajmi, pij
in vsem žejnim me nalij!
O, ta slast, ko mleko mati,
samo dati, dati, dati...

Alojz Gradnik

Kolikokrat sem rekel mu: »Razum, povej, razreši mi: odkod in kam?« In čakal sem zaman in sem bil sam in vedno bolj mi venel je pogum.

Zdaj ne sprašujem več in le srcá utrip poslušam, sok njegov in tok, ko vznurjen trka: »Zunaj je tvoj Bog, odpri mu vrata!« In ko da iz sna

prebujam se in manem si oči,
odpiram srce in svetlobe žar
osleplja me in padam na kolena

in solnce, mesec, zvezde, gore stena
z oblakov vencem — vse je zlat oltar
in na oltarju zame kruh in kri.

Alojz Gradnik

Zdaj, v tej menjavi teme in svetlob,
se menjaš tudi ti in se tvoj lik
spreminja v igri spačenih oblik
in se izgubljaš v medlem mraku sob.

Ko mi ugasne zadnje sveče svit
in solnca luč in meseca in zvezd,
šum vod utihne in dreves šelest
in v rjuhe črne teme bom zavil

in stal na pragu bom poslednjih duri,
plah, negotov in vse mi bo neznano —
takrat, o senca, sestra, v tisti uri,

vem, se ljubeče vrneš, strneš z mano
in zašepečeš mi: »Nič se ne boj!
To zadnja pot je, zdaj grem jaz s Teboj.«

Alojz Gradnik

I

Iz cveta si me izpreménil v plod.
Zoreč zdaj pijem solnca zlato vino
in lune mleko, rose tekočino
in megle hlad in pad deževnih vod.

Ogreva zemlje me dišeči dih,
pih vetra ziblje me in me obrača
in slednji dan sem težja mu igrača
in veter bolj in bolj je miren, tih.

Zdaj vem: v sokóve se spreminja kri.
A le sredina moja je že zrela,
ne išče me še ptica in čebela,
lupina moja šele rahlo rdi.

II

O Bog, ko padem, naj odpadem zrel,
naj me tvoj dih pred žetvijo ne sname,
naj ne bom gnil in trpek in ko slame
in listja osušénega pepel.

Če pojde mimo gladen siromak,
naj le njegove poželjive dlani
po meni sežejo in naj me rani
in naj mu bom ves sočen in sladak.

O, saj le kdor je lačen in ubog,
tvojih vrtóv medene plode ceni
in samo on v posvečeni jeseni
s teboj in z nami nov zaključí krog.

Alojz Gradnik

TIŠINA

Od smrek visi srebrna brada,
ječe pod snežnimi kožuhi,
in slap kot biserna grmada
v prepad strmi v tišini gluhi.

V belini jagned se blesti,
ne sope, hladen ne šepeče —
in zdi se mi, da čas stoji,
da ura večnosti ne teče.

Cvetko Golar

Sadila sem lilijo, beli cvet,
sadila sem rožmarin mladih let —
in rosa in zlate so ptice
poljubljale moje gredice.

Dehtela je lilija, beli cvet,
dehtel mi je rožmarin mladih let —
kod hodi moj ženin, moj ljubi,
naj pride in naj me poljubi!

Utrga naj lilijo, beli cvet,
utrga naj rožmarin mladih let,
in lažje dekletu bo meni,
v neznano skrivnost izgubljeni.

Cvetko Golar

Maruša, pastiričica
na mahu spi, kot šipek rdi,
na sladka njena ličeca
metulj se žameten spusti.

In njena nedra snežna
je sapica razkrila,
mehko jih poljubila
in odpihljala bežna.

In z neba se potočil
zlat dež na njen je mladi stas —
bog iz oblakov skočil
je k speči pastirici v vas.

Cvetko Golar

Zemlja, tvoja rodna prsa
bodo voli razorali,
in s pšeničnimi semeni
kmetje stari posejali.

In v pomladnem, zgodnjem času
hladna rosa poškropi te —
Ve, kalí, ki prst vas hrani,
solnce kliče vas, vstanite!

In zbudila se je zemlja
in zapela in zaklila,
veter se ji v bok zaganja,
vzdiga njena svilna krila.

Z žarki solnce te ovenča,
zemlja, moja draga mati,
z zlatim klasjem te ogrne,
rož v naročje bujno dá ti.

Vsiplje zrnje se iz klasja
v kašče in pod mlinski kamen —
kmalu hostija bo sveta,
kar je zorel solnčni plamen.

In umesim bele hlebe
in poiščem sestre, brate:
Dragi, sveti kruh sprejmite,
dar od matere je zlate.

Coetko Golar

Na travnike kopne gre pomlad,
od solnca vsa obsijana,
škrjanček gre Bogu povedat,
da cvete grm in poljana.

Ozimina temno zelena
je gosto pokrila razore in lehe,
mokre se grude bleščijo kot žamet,
njive nerazorane, neposejane
dihajo vlažne vonjave
in čakajo semen, zdravih in rodnih.

Komaj na zlata nebeška je vrata
prišla gospa zarja —
peljejo stari se kmetje na njive
z voli in vozom, drevesom in brano.
Z njimi so hčere tihe, zamišljene,
ki so jim srca pri ženinih, bratih.

Težko sopejo voli, rdeči in rjavi,
svetloboki in vitorogi —
orjejo, orjejo, režejo brazde,
drobni otroci jih vodijo krotke.
V tankih curkih lijejo zrna
sejalcu iz rok.

In kmalu, v dehtečem poletju zazorel
bo ječmen in rž in pšenica,
in mak bo v rdečih plamenih zagorel,
iz žita pogledala modra plavica.

In klasje bo polno in žarko-rumeno
valilo po plani se v mehkih valovih,
in žela bo moja sestra.

Jaz pa moram na vojsko, v kraje neznane,
na tuja polja, kjer cvetejo rane,
na tuje njive, kjer smrt je ženjica.

Cvetko Golar

Ob jutranjih vetrov dehtenju, žgolenju
 gnezdec in topolov mokrih šumenju,
 ko mak in škrjanček se kopal je v rosi,
 je grozdek vstal izpod listov zelenih,
 izbrisal oči si zaspane
 in k sveti je maši odšel po slemenih.

Sinjeli so javori v snežni meglici,
 in plavala zora je z rožnimi krili
 nad holmi in logi, in radostni klici
 med belimi hrami in brajdami so se lovili —
 a grozdek skakljal je čez jarke in trato,
 čez deteljo rdečo in klasje visoko
 v vasico, kjer sije nad strehami jabolko zlato.

Prelepo je cerkev ozarjena, po klopéh
 naslanja se grozdek ob grozdek
 in moli in trka se verno na prsi
 in proti nebesom obrača oči,
 ko zvončki zacingljajo veselo
 in mašnik povzdiguje hostijo belo
 in pije iz zlatega keliha rešnjo kri.

In grozdek ponavlja molitvice svete,
 smehlja se kot dete
 in gleda, strmi:
 S pšeničnim klasjem in trto obrobljen
 je mašnikov plašč, in križ srebrn
 se na sredi blešči —
 in orgle buče in dekleta z Vinskega Vrha,
 v rožastih robcih in z lici kot breskvica,
 prepevajo pesmi z najslajšimi glasi.

Izginil duhovnik je, maša minila —
že gnetejo grozdki se bistri iz cerkve —
»Sedaj pa stopimo v gostilno veselo
na kupico vina, na belo pogačo!«
In v hišo pri cesti, kjer stari Matjaž gospoduje.
se družba vesela, ovenčana s trsom,
prismeje, prihruje:

»Oj, bratec, na zdravje, na zdravje, sestra,
nalijmo, izpijmo to kapljico žlahtno,
da nam razcveto kakor ogenj se lica.
Poklonimo se tudi Očetu in Sinu,
da blagoslovi nas, obvarje nesreče —
oštir, za plačilo se zglesi o svetem Martinu,
mi plačamo z vincem Ti vince plamteče!

Sedaj pa hitimo, da ne zakasnimo,
da že smo na trti ob zidani koči,
preden na črnih oblakih pripelje se grom
in julijski dež nas ne zmoči.
Le naglo stopimo, že mak razgleduje
nevoljno z očmi se rdečimi,
in viničar z glavo sivo zmajuje.«

A grozdje okusilo vino je zrelo
in bliskoma s sapo na trs je zletelo,
vsegà napolnilo, pod srčke se skrilo —
in gostoljubno pozdravlja ga mlada gorica
s kipečimi nedri, na solncu žareča,
in gorniku jasen smehlja gre čez lica.

Cvetko Golar

Utihnil je škrjančkov, rož in žita glas —
 žareč od solnca in sinjine
 poletni dan odhaja čez planine
 in v sanje se zavija plavi lan in klas.
 Omoten duh sena — v dobravi
 šentjanževa se roža rumeni,
 in vetra dih šumi po travi.
 Kresnice sijejo, kresovi
 užigajo se nad vrhovi.

Nocoj zavriskaj v lep svet,
 utrgaj kresni čarni cvet
 in praprotnih semen nastrezi
 in na mah pod bukev lezi —
 nasloni na zemljo uhó,
 da zveš, kje izvira zlato
 in kje se preлива srebro.

Nocoj zavriskaj v lep svet,
 utrgaj nagelj, kmečki cvet,
 utrgaj belo lilijo,
 objemi devico Cecilijo,
 poljubi deklico Ano
 na tilnik in ustna in lica
 in pojdi z njo čez poljano,
 kjer v cvetju se vije stezica —
 čez pšenični klas,
 čez Marijin las —

Kjer se kuri kres,
 se dima vali kolobar,
 in pleše do zvezd, do nebes
 bučeči, bleščeči požar.

Kjer se kuri kres,
iskra poje kot ptica
in v sinjo gre vas, kjer danica
se budna in svetla spreha
pred vrati nebeškega raja.
Prepletajo žarki v srebrnem se roju
in vstajajo, plavajo Bôgu na brado,
in dekla za hlapcem vihra čez grmado,
blestijo se lica v žarkem ji znoju.

Po hlevih voli zborujejo
z glasovi, votlo bobnečimi,
in junicam modro svetujejo.
Po lesih cvete zaklad,
in višnjeva roža je plamen,
in polna cekinov je kad,
nad njo je hudič in kamen.

Nocoj
ljubezni so zvrhana vedra,
bohotna dekleta so v pas,
in zrela so nedra.

Cvetko Golar

VOŠČILO PRATIKARJEV

Zlati dež in biser-rosa
naj oblije vaša polja,
da bo letina najbolja,
deca vam nikoli bosa.

In beneški naj cekini
v tolstih mošnjah se bleščijo,
kot čebele naj rojijo
in kot zvezde po jasnini!

Sebi, ki smo pratikarji,
pismouki in zvezdarji,
dare voščimo prijazne:
Glejmo v torbe, vse so prazne.

Hruške, jabolka, orehe
in pogače in rožiče,
korobače za dekliče,
jerbace za naše grehe!

Cvetko Golar

Kadar večer razplameni opale
v škrlatni kroni svojih lesketanj,
zbudi v portalu stare katedrale
svetnike trudne iz kamnitih sanj.

Budi jih zvon z molitvijo večerno,
trepečejo pod ritmiko glasov,
zro nepremično v daljo neizmerno,
v goreče himne skalnatih vrhov.

Zro kakor v sanjah dolga že stoletja;
žerjav nad njimi si vesla poti,
krog njih se zemlja preoblači v cvetja
in vedno več je slavcev sred noči.

A oni zro zamišljeno v skrivnosti,
ki tajnih jim imen ves svet ne ve,
kamnite lilije — simbol svetosti —
v nezemskih čudežnih dlaneh drže.

Predivna sije jim v očeh milina,
ugaša v mraku tajnostnih molčanj.
In tiho šepetajo: »Salve Regina...«
svetniki trudni iz kamnitih sanj.

Vojeslav Molè

Bil mrtev je. Iz grobne je tišine
priklical glas ga vseobvladen v svet,
in ko je v luč spet stopil iz temine,
ko mrzel sneg mu bil obraz je bled.

A v duši so gorele mu globine,
in hotel jih je vlti v zvok besed
in hotel jih je krikniti v daljine,
a mrle v zraku so ko v slani cvet.

In nem je šel še enkrat skoz življenje,
samoten kakor plamen sred noči,
ki z lastno dušo v ognju govori.

Le kadar zrl v večerno je žarenje,
ko v nočno smrt je gasnil ves sijaj,
v očeh mu blažen je igral smehljaj.

Vojeslav Molè

BENEŠKIH MOJSTROV SLIKE...

Beneških mojstrov slike mnogokrat
pred sabo v tvoji svetli zrem bližini:
smejoče se nebo in tih škrlat
večernih zarij v tajnostni daljini.

In zvezdnolepa kot gasnoč zapad
sedi Madona v zarji in tišini
in večno radost, večno jej pomlad
kot v sanjah angel svira na violini.

Ko zrem te, zdiš se mi, edinomila,
kot mojstrov purpurne, najslajše sanje:
Madona, Tais, Venus in Sibila,

uganka večna zemlje in neba,
neskončnodaljna kakor zvezd bleščanje
in vendar blizu kot utrip srca.

Vojeslav Molè

PRED STARO SLIKO

Ur popoldanskih se smehlja mehkoba
in plove čas kot tiha reka sanj,
vsa polna je opojnih zvokov soba
in strune polne svetlih so igranj.

Posluša duša. Sama se preliva
v glasove, plove, plove — bogvekam —
k bregovom — večna jih pomlad pokriva —
k neznanim, sinjim, čudežnim gorám.

Večer je. Jadro bliža se pristanu,
pozdravlja rodni breg. Ves tih je svet.
Utonil dan je v večnem oceanu
in noč gori nad njim kot zvezdnat cvet.

Vse blizu je, kar prej je nedosežno
iz tujih, grenkih klicalo daljin.
Prejadrало globino si brezbrežno,
srcé, a zdaj počij si sred tišin...

Ihtiš, srcé? Da, tudi to le sen je
in daleč od bregov sva ti in jaz —
in vrača se v pristan le hrepenenje,
čez morja pa drvi v viharju čas.

Vojeslav Molè

Vi hrastovi piloti,
 ki kažete v lagunah pot,
 da mrak krmarja ne premoti
 in brod ne sede mu na prod —
 od kod?

Iz zemlje trepetlike in cipres
 tak grčav ne poganja les —
 vas zvlekel Benečan za hlodom hlod
 je s trdih kraških brd v svoj mehki kot.
 Ste zrastli ob devinski skali?
 Ste v Črnem hribu, na Grmadi stali?

Vse eno kje — če tam, če tod —
 saj Kras je Kras! Starine ve čistite:
 stoletja vam je burja prsi klala,
 stoletja glodal val stopala,
 stoletja dož vam bil gospod —
 pobral je doža čas, požel za rodod rod,
 svetèga Marka ladje so razbite,
 a vi, leseni Kraševci, stojite.

In živi kraški vi piloti,
 držite trdno, kakor hrast z Grmade?
 In v skalah vaši sokoliči? Se gode?
 Imajo stara gnezda radi?
 Jim krempljčki in kljunčki se ostre?
 In stezajo in vadijo peroti,
 da bodo švigali čez mračna tla
 — od Nanosa do Jadrana —
 in vikali: Bo svit... bo svit... svit svit!

Rudolf Maister

GROBOVI

Mesec sveti sem od Krna,
v hrib in po poljani
tiplje luč srebrna:
»Solze vidim, štejem vdove —
kam pa skrili ste grobove,
kje vsadili svojim križ?«

»Kaj jih iščeš po poljani,
kaj za njimi v hrib tiščiš!? —
Naši v nas so pokopani,
mi smo njih nagrobni križ.«

Rudolf Maister

Zvečer se pa závrški fantje zbero,
 zbero in na Selce pojo.
 Pod vrhom med slivami hramek čepi,
 po poti mu gledajo okenca tri,
 za tretjim, za cvetjem pa Katrica spi.
 Saj spi, a se precej zbudi,
 ko fantje svoj glas zaženo:
 do okenca v temi poskuša,
 skoz roženkravt skrito posluša,
 ker mamke boji se močno.
 A závrški fantje nalašč prav glasno
 po trikrat na vrh mimo hramka pojo
 in trikrat počasi navzdol pripojó.

Zakaj pa ti mladi bi fantje veseli
 ne peli
 in vriskali ne?
 Saj trtica v sladke že jagode grè,
 a Katrica v dvajseto leto.

Rudolf Maister

Za slovo je solnce reklo:
Dedci, le še posedite,
suho grlo omočite,
pipo izkadite,
potlej pa naravnost spat!
Jutri bom že zgodaj peklo.

Gospodinjam je dejalo:
Rožni venec kar začnite,
hlev in hišo pokropite,
kamrico zaprite,
potlej pa naravnost spat!
Jutri bom že zgodaj žgalo.

In je šlo za griče.

Nočni hripavi čuvaj
že skoz vas enajsto kliče
in podi fantiče:
»Spet dekleta mi budiš?!
Zjutraj bo pa vstati križ.
Alo! — Bòš?! — Domov in spat!
— Precej pridem spet nazaj.«

Pa ga ni...

V mesečini iz gorice
béli se zaspano lice
zidanice.
Viničar že davno spi.

Le veseli striček čriček
še fantuje, piska, vriska
in pritiska:
Letos solnce žge za tri,
kar za tri, za trikrat tri! —
Spet bo enkrat dober cviček.

Rudolf Maister

POZNAM ROKO...

Poznam roko, vsa majhna je in sloka,
kot roka angela ali otroka.

In bela je kot sneg, kot bela roža,
in blaga je kot sen, ki bedne boža.

Kot v solncu golobice s svilnim perjem
plesali so ji prstki nad klavirjem,

kot nežno cvetje v vetru na poljani.
In vse je pelo v njeni nežni dlani.

A zdaj vsa plaha gre čez blede lica,
in črna jo zastira rokavica.

Pavel Golia

LESTVA

Napočila je zadnja ura dnevu.
V vrhovih belosnežnih mro
poslednji žarki solnca rdečega,
gorečega
v brezsilnem gnevu.
Nad sivimi poljanami se pnó
do néba lestve, ki jih z blagoslovljeno rokó
nerazodeta plete tisočletna tajna.
Po lestvah bo prišla princesa
izmučeno poljubit lice Kajna,
da odpusté mu smrtni greh nebesa.

Pavel Golia

O polnoči, še pozneje
 zapuščajo mračne domove
 in grejo — iskat.
 Molčijo aleje,
 skovikajo sove,
 in v temi pozdravi
 zločinski jih svat,
 da oskruni poslednje jim sanje,
 ko jih pelje odtod
 na brezrádostno ženitovanje.
 Usmili se jih, o Gospod!

Popreje, popreje,
 pred leti, pred meseci, tedni
 so bile nedolžne in čiste.
 Naj se milotožno nasmeje
 i njim — saj vsi smo nevredni —
 Tvoja ljubezen, o Kriste!
 Glej, vsak falot in vsak idijot
 jih prezira in pljuva nanje.
 Daj, vrni jim vero in sanje,
 usmili se jih, o Gospod.

Ob zori blesteči
 se vračajo trudne in blede
 v temačni kvartir.
 Le enkrat jih osreči,
 v uho jim šepeči
 blagodejne besede,
 ki jih niso še slišale
 nikdar in nikjer!

I one so bile iz mater rojene
nedolžne in čiste.
Poišči v temačnih kvartirjih zgubljene
ovčice,
usmili se jih, o Kriste!

Pavel Golia

Prijatelju Milanu Puglju

To pot zavoljo ribic se, Gospod moj Bog,
do tebe obračam,
zavoljo ribic, ki ob solnčnem sviti mi
tako prijazno migajo s telesci nerazvitimi,
srebrnimi in vedno umitimi,
kot da me vabijo v svoj vedri krog.

Ob bregu jezera vsak dan jih gledam,
kjer voda je prozorna, negloboka,
ter divim se tem očarljivim tvojim čredam.
In kamor stopim ob obali —
ribji otrok kraj ribjega otroka.
Kako so gibčne male, dražestne živali!
Kako vse živo gomezljá
in v solncu bliska se in lesketá
na tej brezšumni vodni promenadi!

In glej, v nedolžno rajanje mnogoštevilne,
igrive ribje otročadi,
ki vsakogar razveseli in gane,
nenadoma — iz globlje vode — plane
velika riba. Ribice se razpršé,
kar jim dajó plavutke še brezsilne,
a že je padla žrtev.
In to ponavlja se. Saj stvar je znana,
da ribam ribice so dnevna hrana.

Proč s to zablodo!
Gospod, naj bodo ribice,
prijateljice naše nežne,
brezskrbnosti in varnosti deležne,

ko, veseleč se žitja, solnca in svobode,
vse srečne se igrajo po plitvini
tople pribrežne vode,
s presrčkanimi répki sem ter tja veslaje.
Zato velike ribe, o Gospod, prešini
z ljubeznijo do uboge male ribje raje!

Naj dvigne se iz tajnosti vodá,
ki so od vekomaj do vekomaj,
ta blagoslov k sinjinam večnega nebá,
da bo rosil z višav
na hribe in doline naše zemlje,
kjer tudi silni šibkemu
vso radost, zdravje in življenje jemlje.

Pavel Golia

Pod oknom čula sem, ko šel si davi,
tako bil tuj je tvoj korak in trd;
iz sanj me splašil je, in kot da smrt
stoji med nama, si mi bil v daljavi.

In divji strah mi stisnil je srce,
kot da sem sama v svetu s sinkom drobnim
in nimam kam ga skriti rokam zlobnim —
nad njim se sklanjam in ihtim drhte.

Janko Glaser

KLOPOTCI

Zopet klopotci prepevajo,
vabijo vetre gorak,
da omeči s pihljanjem
grozdje v sok sladak.

Sama radost razigrana
iz vinógradov vsevprek:
»Lep, lep, lep,« poje z gričevja,
»lep, lep, lep vinski je breg!«

Vmes pa počasi, slovesno
kakor očenaš
siv orjak se oglašá
z vrha: »Naš — naš — naš!«

Janko Glaser

Šel čez vinógrade sem in sem mislil grede:

Kakor klopotci smo, ki v vetrovih stoje:
majhen je eden in v vsaki se sapi repenči,
drug, velikan, pokojno v molku se senči
in le z viharjem se razgovarja grme.

In kakor grozdi smo: eni že dali so vina,
v žlahtne sokove so v hrastovih sodih povreli;
drugi še v solncu bi radi se, šmarčki, ogreli,
pa že, prepozne, zalotil jih mraz je Šmartina.

Janko Glaser

POPOTNIKI MIMO SOLNCA

Zamišljeni, resni
v procesiji tihi čez svod nebesni
nad mano oblaki beli gredo.

Drug za drugim, brez konca
— molčeči popotniki mimo solnca,
obžarjeni z glorijo tájnostno —
v gorečem sprevodu,
v zlatem mimohodu
čez temno modrino tih blesk neso.

Janko Glaser

KDAJ SEM TE LJUBIL

Kdaj sem te ljubil, kje sem te sanjal,
v kateri pomladi, v kateri deželi,
v pokrajini žalostni ali veseli,
v krajih, kjer lotos se k lotosu sklanja?

Bila je bajka li ali življenje?
O, sanje so bile, bilà ni resnica;
spomini vsa bleda imeli so lica,
mehko je v duši biló hrepenenje.

Pavla — o koliko let je že tega?
mordà pa je hip, ki se v večnost utrne,
zveneča minuta ure srebrne,
v mraku smehljaj od brega do brega? —

Kdaj sem te ljubil, kje sem te sanjal,
v kateri pomladi, v kateri deželi,
v pokrajini žalostni ali veseli,
v krajih, kjer lotos se k lotosu sklanja?

Glej tam oblak, ki nem izgoreva,
rožo ob poti in ptico nad nama:
kam greva, kam toneva tiha in sama
v nemih trepetih gasnočega dneva?

Roka je v roki in v srcu srcé je,
duša se duši je v dno potopila:
kot večno bi v večnost po poti hodila,
več se nad nama ne ganejo veje.

Igo Gruden

Odsevi luči kakor stebri zlati
stojé navpik pod okni v dno jezera:
čez vode se razpreza sèn večera,
ob bregu trstje slišim trepetati.

Za hip je draga nehala veslati,
in kakor dahnjen v medli soj vsemira
obraz je njen poln skrivnega nemira —
ob bregu trstje slišim trepetati.

Čez barko draga se je naslonila,
spustila vesla, zbegala gladine:
»O dragi, čuješ,« — in obraz je skrila —

»tu pod menoj vse žalostne spomine?«
Ko da ga temna slutnja je zbudila,
zamolklo zvon zvoni iz globočine...

Igo Gruden

V blazinah vonj ostal je tvojih las —
in zdi se mi, da ti si še pri meni,
da slišim v tèmi tvoj drhteči glas:

pa je le veter, ki je vzdramil sèn noči,
pa je le veter, ki je vzdramil sèn srcá.

Ur sladkih dih po sobi še dehti —
in zdi se mi, da tiplješ ti po tèmi,
da tvoje krilo skozi mrak šumi:

pa je le veter, ki je vzdramil sèn srcá,
pa je le veter, ki je vzdramil sèn noči.

Posvetil soj je mehko nad menoj —
in zdi se mi, da ti se sklanjaš k meni,
da v mraku me objel je pôgled tvoj:

pa je le mesec, ki iznad črnih streh
v srebrnih me poplaval bo valéh.

Igo Gruden

AKACIJE

Akacije, ki pod tvojim oknom cvetó,
so v sobo dahnile mi preko balkona;
poslednji glasovi večernega zvona
pod tihimi zarjami žalostno mro.

Sam v tvoji sem sobi... tvoj vonj in tvoj dih
objemlje me mehko, zamamlja me v sanje:
že svet in življenje pogreza se vanje,
čez daljno veseljstvo gre angel tih.

O, kam naj bi solze spomina kanile,
da rešim duha iz te težke omame?
Akacije cvetó tako tihe in same,
da k meni so preko balkona dahnile.

Igo Gruden

V duši tihi, sveti mir,
zunaj veter vre od juga;
ulica šumi kot struga,
v okno pljuska ves večer.

Kaj prinašaš, veter blodni,
mi od daljnih krajev južnih?
Glas piščalk se zdiš mi tužnih
daleč, daleč v zemlji rodni.

V cvetju breg pod Nabrežino,
cvetje v Brdih in Vipavi —
to li tvoji so pozdravi,
moj spomin na domovino?

Zlato sonce po vsem morju,
v zlatem soncu bela jadra
dol do Pulja, Reke, Zadra —
to si videl ti v Primorju?

Kaj prinašaš, veter blodni,
mi od daljnih krajev južnih?
Glas piščalk se zdiš mi tužnih
daleč, daleč v zemlji rodni.

Cvetja ni pod Nabrežino,
ni v Vipavi, ni ga v Brdih:
tam v pesteh koščeno-trdih
narod stiska bolečino.

Narod lastno zemljo kolne.
težki glas iz Istre čujem;
kako dolgo še? — vprašujem
si v brezupu misli bolne ...

Ah, odgovora nikjer —
sámo veter vre od juga;
ulica šumi kot struga,
v okno pljuska ves večer.

Igo Gruden

NA POLJU

Oblačno je nebo
in droben dež prši
na polje, gozd in vas in cesto,
skoz sivo se meglo
iz dalje le blešči
v sijaj luči zavito mesto.

In tiho vse okrog,
kot da zamišlja noč
nevihte, bliske in požare,
in kot da šteje Bog
lahno šepetajoč
vesoljnega srca udare.

Radivoj Peterlin-Petruška

DA BI JAZ PETI ZNAL

Da bi jaz peti znal,
vam eno bi zapel
o devi, ki pri oknu
zaliva rožmarin,
pa ne z vodico hladno,
z vodico ne, s solzami.

Pa da bi peti znal,
vam nekaj bi zapel
o fantu, lepem, zalem,
ki je še mlad, pa spi
globoko v črni jami.

Res, če bi peti znal,
še eno bi zapel
o materi, o revī,
ki šla je kopat grob
si z lastnimi rokami.

Ej, če bi peti znal,
bi noč in dan prepeval
in v pesmi bi potožil
vsej zemlji in nebesom,
kako hudo je z nami!

Ivan Albrecht

Pred cerkvijo je trg že pust in prazen,
prešle so binkoštno večernice,
samo še tri stoje tam vernice,
čebļjajo in ne morejo narazen.

Za hišo dedej s čedro v ustih sito
lenobo pase in bučelice,
zoré na vrtu že marelice,
srebrno valovi v poljani žito.

Iz krčme fantje so na prag se usuli
in dečle, bujne ko potonike,
vzhrumi hreščeči bas harmonike,
poskočno tenki klarinet zafruli.

Še vrisk ... in v krčmo drugo se zgrnilo,
utonilo vse je in potihnilo —
od severa je hladno dihnilo,
vojaški rog se sliši sem čez Zilo.

A breg naš ne odmeva, na robini
preleknjen spi ... le olšje šepeta,
plahoten ptič nad ločjem vzlepeta,
meglice z vetrom grejo po modrini.

Pa mimo sela tihotapi cesta,
glej, že so klanci zaklonili jo.
tja prek ponižne želje krilijo
na nočno stran v ohola nemška mesta.

Fran Eller

OČE MRAK

Še na kolenih velik, a ves kroták
in z mólkom ropotaje
križev pot moli oče Mrak
od postaje za pokoro do postaje.

Tam gori pa Jezusa bijejo,
mu vežejo svete roke,
in Judje na njega vpijejo:
»Na nas in na naše otroke!«

In težki križ zadenejo
na njegove šibke rame,
in ko umira, mu silijo
jesiha, grenke omame.

Opaha kolena si oče Mrak
in jezen se z Judi krega,
in nič ponižen, nič več krotak
preklinja jih: »Kačja zalega!«

In zunaj v krčmi je vina pil,
pri vinu vse bolje umeje
in misli na tihem, ko bi vsaj bil
on Jožef iz Arimateje.

Anton Novačan

Vse sem že videl: biló je v drugačni obliki,
kakor so zdaj ti pred mene postavljeni liki,
ah, in vendâr: tak resnično, tak lepo kot to --
vsepovsod rože ljubezni cvetó.

Vse sem že slišal na vseh inštrumentih igrano,
in vendar: staro je novo, neznano je znano --
reci, zakaj? Ker je duša napolnjena vsa
z burjo v dobroti, s tišino sred zlà.

Vse sem že videl in slišal, in vendar me mika
linija, ton in beseda, ker vse je le slika
one resnice, ki v svetu na veke živi
in mojo dušo z lepoto krepí. —

Stano Kosovel

ANTON DEBELJAK

STANO KOSOVEL

FRAN ALBRECHT

JOŽA LOVRENCIĆ

Pokonci ko hiša strmeva breg,
in v solncu kot apno odseva sneg.
Ob grmih pa strmih žarek-kipar
pleše in kleše okenca v sneg.

Skozi okence črno rumena glavica se vidi,
trobentica nema se živo razvnema:
Pridi, pomlad!

Tokava, planjava prebela.
Skoz okenca mračna skopnela
dremavi se zvonček prikupno priklanja,
naravi zaupno pozvanja:
Vigred, pridi me gret!

Iz oken temotnih okvira ozira
obrazcev-zlatolascev se toliko
s tihimi vzdihi;
Vesna prelestna, postoj še nekoliko,
vesna objestna, pri meni postoj,
ne zveni v samoti-sramoti mi cvet.
Nekdaj je živelo lepó se,
sedaj pa rodovi tepo se,
tudi moj ljubi je moral na boj.

A strožji postaja že božji pogled,
zenica neznosna nesproсна pronica
čez griče in kliče pa z bilko pretanko
— pramenom — šegače zaspanko Pomlad.

Anton Debeljak

Srcé vam mehkó je, ve smreke in hoje,
 sijaj vaše bôje,
 značaj vam kovinsko je lep.
 Oklep vam je hrapav, limanic poln,
 bodice naperjene ostre za boje.

A tvoje srce otrdelo je, bukev, pa gladka ti skorja.
 Ponočni požar — tako ti v jeseni je listje rdelo
 v temini jekleni jelovega morja...
 po zimi sred njega koščene si prste
 molela iz snega kot oni, ki tone.

Pomlad z rdečico razpali ti popje, razgali ti brste;
 razpreza se — usta v poljub zagoneten,
 razteza se — kelih umeten;
 ko solnce še v kelihu kroži en dan,
 vsak listek že proži mi žilnato svilnato dlan:
 me ustne vas jemljem, o listi, ne upam si gristi!

O bukev, o smreka,
 dva hipa poglobil sem v vaju se v gozdnati gluši,
 in kakor da mislim o tajni človeka,
 utripa prijetno mi v duši.

Anton Debeljak

Na poti: veter objema te črni v peroti ledene
in — kakor metulji na cvete medene —
snežinke srebrne pohotne letijo umirat
na čiste oči ti, na ustne bohotne,
Sneguljčica sladka.

Zavedam se: v čar se zapredam vilinski tvoj nežni,
možgane obsenčaš mi, bajka, v pokrajini snežni.
Lepota nešteta hodila je često kraj mene,
a misli kot ti mi nikdâr oplodila,
Sneguljčica sladka...

O sreča: glej srečam ko v sanjah te bajno, iztočno,
odeto v tenčico iz solnca sijajno in sočno. —
Kopneli so tedni, po tebi sni moji hlepelj.
Kako drgetam, da postala mi ne bi
ti moja Usoda.

Pa stanem, da tajno med nama uganem resnico;
a čudna mi moč ohromila je drzno desnico,
in pest zajezila neznanka besedo mi v grlu —
a vendar mi ni več uganka, da bodeš
ti moja Usoda!

Anton Debeljak

VETER

Težke reči mi pravi veter nocoj,
grenke in bridke pozdrave mi nosi,
tiho v vejevju tam joče in prosi,
kot da na tihem žaluje z menoj.

Veter, ti dušam raztrganim brat,
večnih nemirov goni te sila,
dalje ti krute raztrgajo krila,
ali ti večno šumiš: smeh in jad.

Veter, s teboj bi jaz preko sveta,
plakal in tožil bi tuji bolesti,
laske bi česal sladki nevesti,
zvezde poljubljal bi vrhu neba.

Veter, s teboj bi jaz v prostor brez mej,
proč od sveta, samo proč od ljudi!
Veter, glej, črne so moje oči
od hrepenenja in studa in glada in žej!

Fran Albrecht

Kot zvon, iz etra lit,
se stekajo v zenit
obzorja in pojo —

pojo planetov spev,
grmijo srd in gnev,
bol pra-duha.

Njega, ki vstvarjajoč
je dahnil solnce v noč
iz svojega srca,

v vesoljstvo luč razlil,
ugasnil, v solnce skril
obraz je svoj.

Njega, ki v uri zli
z bogovi in ljudmi
utešil je svoj srd,

v boli stvariteljski
je dahnil v vse reči
svoj večni žar.

Da večno vse živi,
je preko vseh stvari
njegov azurni zvon,

ki priča in zveni
o njem, poln harmonij
pojočih sfer:

— V začetku je bil duh
in duh postal je kruh
in vino živih src.

Kdor od vsega objet
sluša ta spev zavzet —
zanj smrti ni.

In ti, ki vstvarjajoč
še toneš v svojo noč,
pol v radost, pol v boleost —

glej: blato kreatur...
In kak je čist azur,
soj večnih cest!

Fran Albrecht

Molčali smo svoj najstrašnejši molk,
 ko brat je brata krivo meril
 in sin se materi je izneveril,
 zatajil kri, izdal svoj rod.

To bil je čas okamenelih muk.
 Tisoč molčanj do neba je kričalo,
 milijon pogledov se je v tla vsesalo,
 srca je palil gnev.

Obstale ure vsega so sveta
 in onemeli žalujoč zvonovi,
 rdeče v temò zazevali grobovi
 so čez vso ranjeno zemljo.

In bil je čas sklenjenih rok,
 spokornih psalmov duš molčečih,
 v temo zavešenih, váse strmečih
 za zvezdami, ki jih še ni.

Demon-nasilje skrunil je zemljó,
 trl srca ljudstev, ki so krvavela...
 A duša ljudska je pod njim zorela
 v svoj veličastno enolični molk.

Jaz čujem množice: še kot šepet
 njih blagovest se preko zemlje nosi.
 Jaz vidim ljudstva vzgibana: kako si
 razgaljajo škrlat stoletnih ran...

Oh, kadar ljudstva nema govoré!
Jaz slišim ure biti po vsem sveti,
en plamen vidim jaz goreti
iz src teptanih in uklenjenih.

Molčali smo svoj najsvetejši molk,
v njem, kelihi, skrivnostno razbrstela,
razcvela čudežno kot roža vela
se mojega rodu je žlahtna bol.

Fran Albrecht

Nocoj je tiho, čudno tiho. In sem sam.
Poslušam vase. V meni ni glasu.
Ko bi vsaj ena struna v srcu zazvenela!
Ne poje, ne zveni. In ni miru.

Čuj, jaz razumem molk in slišim: slišim
še tvoje duše, tvojih misli molk,
če si z menoj; še v grobu, menim, bom poslušal
življenja zvoke nad seboj — nocoj je molk.

Da bi vsaj pes na ulici zalajal,
ko ni besed človeških od nikjer,
da bi nad oknom mojim zaskovikal
skovir vsaj v ta nasilni, črni mir!

A ni glasu. Le mir, nemira poln,
pričakovanj, praznot in zlih tesnob...
In moja postelj je tak ozka, mrzla,
— o Bog! še ožja in samotnejša kot grob — —

Fran Albrecht

POMLADNA SLUTNJA

Kot bele rože, ki še v popju spe,
tako te nosimo in skrivamo,
z neplakano solzo zalivamo
in čakamo —

ti neizraženo: o, vino src,
o, speča kal, cvetoči zrak,
o, rosa z neba, solnca trak
vsesilnega!

Kot kelihi so naša srca zdaj,
bridkosti polna in molčanja
v ta čas umiranja in žalovanja
breznadnega.

A bele rože, bratje, razcveto se
— ah, bele rože, ki še v popju spe! —
in, sestre, vaša srca zazvene
na naših prsih...

Fran Albrecht

NI TE NOCOJ

Ni te nocoj, zato si vsa z menoj,
tako tesno ob moji srčni strani.
Ob uri v svoj najtišji molk ubrani
pozval te k sebi je sen živi moj.

Skoz okno lije zvezd dobrotnih soj
iz božjih rok; a zunaj na poljani
pojó vetrovi, daljnih solnc pijani...
In ti si v meni: vihra in pokoj.

S teboj je v meni ves brezmejni svet,
vsa morja, ledeniki in vulkani
in vse vesoljstvo kot na božji dlani.

Odkar iz tebe v srcu mojem cvet
pognal je čudež in rodil ljubav,
si v meni ti — brez časov in daljav...

Fran Albrecht

Iz debla se širijo rogovile ko proseče roké
in vejice kakor prsti
in na vseh po vrsti
deževne kaplje v solncu blešče.
Skozi jutro ptič prileti,
na vrhu obsedí
in poje.

Gledam, poslušam — veselo srce je moje.

Joža Lovrenčič

Pred menoj je bel list, čist list tebi namenjen.
Bel list, čist list zate. — Bukve košate
me senčijo s svojim zelenjem in mi šumijo
simfonijo
korenin, debel, vej, listja, gnezd v vejah,
solnca, pomladi, žejne suše, dežja, jeseni,
vetrov, snega, zime, smrti.

O! —

Pred menoj je bel list, čist list tebi namenjen.

Joža Lovrenčič

Po korcih — večerno solnce jih zlati —
škorci veselo čebljajo z rumenimi kljuni
iz zdaj eden, zdaj drugi na bližnje drevo odleti
in vsi se na koncu vejic téhtajo.

Pa eden zakriči:
Tu, tu že popek brsti! —

Vsi gledat — a vejica močna ni, se šibi
in eden za drugim spet na streho leti
in dva in dva čebljata
tako prisrčno in tako lepó,
da sem vesel, ko nastavljam uhó
in poslušam, kaj si povedati imata.

Joža Lovrenčič

NOČ

Oči so se nagledale luči
in trudno sem jih zaprl,
polagoma, tihoma,
vzdihoma.

Noč, noč. Bele roké
so greble in greble in našle srcé
in rdeče ustne so dahnile vanj
življenje sanj.

Oči so se nagledale noči
in trudno sem jih odprl,
polagoma, tihoma,
vzdihoma.

Joža Lovrenčič

Železen takt bijó kolesa skozi Kras:
Zdaj ti, zdaj jaz... Pa smo med žive stene se zarili.
Sopotniki jeze se: razgled v pomlad so izgubili,
ko pred menó razvija se dolg film.

Egiptovsko razvrščeni ljudje:
v obraz in stas vsi kakor eden,
v gib rok in nog vsi kakor eden
in hrbti upognjeni, ko da oči
v srce bi gledale in uho poslušalo kri,
in v spodnjo ustno vtisnjeni zobje —
vsi kakor eden in molče hite,
da faraonu piramido dograde.
Teles jermenje se opleta
in žvižga, ko da je njegova pesem sveta.
Naenkrat — ali so se vgreznile noge,
naenkrat — ali so odpovedale roke?
tisoči kakor eden obstoje.

Tisoči hrbte so vzravnali: Kdo,
kdo faraonom spletel je in dal jim bič?
In to povej, kako prišel je bič v tvojo rokó,
birič! —

Birič — eden za drugim obstoji, molči,
birič — eden za drugim že na tleh kleči.
Pa mimo faraona v zlatu in ornatu prineso,
ko blisk njegovo je oko in praša: Kaj je to?

Tisoči in tisoči ko vihar se nasmejo,
tisočev in tisočev vzklik-tresk: Mi!
In tisoč tisoč mišičastih rok
k nosilnici se vpogne v lok:
Človek si, faraon, ne Bog! — —

Železen takt bijó kolesa skozi Kras:
Zdaj ti, zdaj jaz, zdaj ti... In izmed sten smo se izvili.
Sopotniki razgleda v pómlad so se zveselili —
jaz mislim na okameneli film.

Joža Lovrenčič

Praviš: Grevà po beli cesti
čez jesensko polje ...
Vse je zrelo, vse rumeno? —
Jaz grem v rdeče in zeleno!

Tam je padlo jabolko,
rdeče je — poberi ga in jej!
Ah ne, saj ni rdeče,
zeleno je — poberi, otrok, ga in jej!
Zeleno je ko kmet, ki tam stoji
in nad teboj, otrok, kriči.
Poberi, ugrizni, otrok moj,
zeleno jabolko! — —

Kaj slišim prav?
Tvoj glas še ravnokar mehak in lep
ko sam jabolčen cvet,
je raskav in hripav!

Daj mi rokó, otrok! Tako.
Zašlo je solnce. Vse je zrelo in rumeno.
Ali ni prižgal na nebu
Bog dveh zvezd že? Tebi eno, meni eno.

Joža Lovrenčič

Večer se je nagnil. Prva zvezda žari,
pod nebom zapoznela ptica leti
v vijoličast gozd, ki na obzorju molči
in gre vanj cesta —
ali ne v obzidje srednjeveškega mesta?

Popotnik sem in v tihi, mrtvi čas
prečudno mi tesno je, v dlani bi skril obraz,
postal,
naslonil se na brzojavni drog
in zaihtel ko nebogljen otrok,
ki se mraku rastočega je zbal...

Ko kača kelih Janeza Evangelista
ovila me je slutnja. Gledam ji v oči —
so ko zamrenjena dva ametista —
iz njih žari:
Samo korak imaš, popotnik, še do večnosti!...

Joža Lovrenčič

I

Mimo grobov greš, mati, postoj!
 Mimo grobov greš, sestra, postoj!
 Mimo grobov greš, žena, postoj!
 Tu spim tak tih — Tvoj sin,
 tu spim tak tuj — Tvoj brat,
 tu spim tak sam — Tvoj mož!
 Mati! Moj grob je lehak — ne žaluj!
 Sestra! Moj sen je sladák — ne žaluj!
 Žena! Moj sin je živ — ne žaluj!

II

Moj mož! Imela sem Te tri dni,
 tri kratke dni, tri svetle noči
 in zdaj si mrtev že mesece tri.
 Ko luč me je sapa ledena vtrnila,
 moj mož! Ne bom Ti otroka dojila!
 Ne morem živeti. Preveč sem Te vžila,
 premalo ljubila: tri svetle noči!...

III

Dojim in sanjam o Tebi, moj mrtvi,
 moj sladki, moj močni, moj mož!
 Vsa blodna po Tebi sem težkih željá,
 klic mlade krvi po Tvoji vihrá;
 privila sem luč opojni poltemi...
 O pridi, še enkrat me vzemi,
 moj mrtvi, moj močni, moj mož!

Ivan Pregelj

Lady Godiva, nikar se ne boj,
angel Gabriel jaše s teboj,
v lilij vonj se ob tebi je zлил,
vso te vase kot v plašč je skril!

Solnce v poldnevu, vse mesto mrtvó,
okna in dveri zaprte skrbnó.
Bridkó le kopito brni ob tlak,
sladkó le na trgu šumi vodnjak.
Lady Godiva, ne boj se, ne boj,
angel Gabriel jaše s teboj!

Lady Godiva, kam konja ravnaš?
Lady Godiva, zakaj trepetaš?
Lady Godiva, ni človeških oči,
da bi iz skritega stregle sli...

Lady Godiva, ne boj se, ne boj,
angel Gabriel jaše s teboj,
lady Godiva, zdaj bliska mu meč...
Eden je videl... in nikdar nič več...

Ivan Pregelj

Ura tika taka,
noč se v tmò pretaka,
tmà pretiho melje —
kaj tak tiho melje?

Mati vpije: »Je, o je!«
Oče de: »Bo žé, bo žé.«
Malo dete: »Vé, vé, vé!
Tiho sem in strah me je!«

Ura tika taka,
noč se v tmò pretaka,
tmà pretiho melje —
tmà življenje melje.

Francè Bevč

Pst, čuj! — Iz gaja smeh doni...
 Objamem te, ko mesečina —
 gore oči, ko mesec v jezeri.

Ti huda si? Z menoj nič več v ta gaj?
 Čuj, ptiček poje: — vzemi — daj —
 Hi-hi! — Poljubček zdaj — —
 Čin-či, čin-či!

Nekdó v grmovju se glasi...
 Če dva čebljata, kakor jaz in ti,
 če rada se imata —
 in če je ptiček, ki žgoli,
 poljubčke šteje? — Hi, hi, hi!
 Čin-či, čin-či!

Francè Bevk

ZAPUŠČENA

V kamrico lunica — mrežica pala,
mrežico to Marija je stkala,
ko sinka zibala Jezusa.

Po rožicah bledih skrivnosti hodijo,
v srčecu mojem skrivnosti blodijo,
skrivnosti Marije in Jezusa.

Moje telo skrivnosti nosi,
moje srce vas milosti prosi,
moje srce prežalostno.

Francè Bevk

Šla sva skoz senco božjih perutnic,
čarovnik sem te v tajnem ognju vnel;
okusil sem opojnosti tvojih lic
in tvoj objem; tvoj glas je zaihtel.
Prežal je najini duši daljen klic
iz dna globin, kjer ni poti nazaj
in kjer sva sužnja si na vekomaj.

Francè Bevk

Zdaj nam ni dobro, moj otrok.

Mama bolna v mraku blede,
oče pred tabo skriva oči,
nihče ne govori.
Megle bežijo preko goric,
dež prešumel je petje ptic,
zbrisal nasmeh nam z lic.

Zdaj nam ni dobro, moj otrok.

Pride pa drugi, srečnejši čas!
Dež bo prenovil zemlje obraz,
čas bo preustvaril nas.
Žalosti, ki nas v srcu pekó,
solze, ki ne smejo v oko,
vse bodo pod zemljó.

Takrat bo dobro, moj otrok.

Skozi prostranstva svetov in luči
bodo iskale naše oči,
kje se naš svet blešči.
Daleč bo plul po vsemirja valeh.
Bog nam bo dal zanj večni nasmeh
po teh težkih dneh.

Takrat bo dobro nam, moj otrok.

Alojzij Remec

Tri dni, tri noči po taktu piščali
med galeotti h klopi vkovan
veslal sem nasproti domači obali
v nevihto, v noč, v svoj zadnji dan.

Verige s sidri so v dno zrožljale —
klic z vrha — in vesla so vrgla se v zrak,
preletel je blisk poznane mi skale,
spomin bolečin posvetil v moj mrak:

Iz noči so planile v me vse daljave
kot okameneli divji smeh,
kot žvižganje kač z Meduzine glave
na vratu labudjem galeje v valeh. — — —

Tisto noč sem z zobmi ob okovih škrtal
in z Bogom in s sabo bil zadnji boj,
sem z nohti dolbel in s prsti vrtal
neusmiljeno hrastovo dno pod seboj.

Ob zori po tisti blazni nevihti
so z broda me vrgli v vrtinčasti grob,
s kamenjem na nogah v brezdušni ihti
brez glasa poginil sem, uporni rob.

Še danes so tam temnejši valovi,
vrtinci črni med skalami vro,
še danes zvene sred njih okovi,
ko zgane se moje mrtvo telo.

Alojzij Remec

Raztrgan, bos sem po Trstu hodil,
iz ulice v ulico sem jo drobil,
na vrvi trudnega mezga vodil
s tovorom oglja, pod hišami vpil:

»Karbún, karbún!«

K vodnjaku na trgu sem v senco sédel,
ko bila sta Mihec in Jakec poldné,
sem ovsenjak ves gladen jedel,
golobje so grulili krog mé:

karbún, karbún.

Sva šla, ko je solnce šlo spat za valove,
moj mezeg in jaz v istrski mrak,
domov, domov v čičarijske gozdove,
po cesti se rogal je nama korak:

karbún, karbún.

O ceste, še danes so vse shojene,
ogljénica v šumi se še kadi,
še danes berač sem in glad me žene,
da prosim milosti ljudi:

»Karbún, karbún!«

Alojzij Remec

NJEN GROB

Njen krik gre od griča do griča,
v hram vsak se zapiči vik.
Odpro vrata: mesec stoji,
blatno gaz srebri,
prazno.

Zamaje se luč, zasvira v svislih,
napno se rože zaves.
Čuden veter preišče vse kote,
obvoha predale, obrne omote
in — prazno.

Zacvili pes. Zarožlja veriga.
V mehkem vrbovju se vzgane obraz.
Za mesecem prepotuje dvorišče,
pogleda v hlev, prešumi listnjak
in — prazno.

Prešteje rute, pospravi kučme,
prestavi pod posteljo čeveljčkov par.
Še vroča nategne rjuhe, vroče ...
»Ne strmite, otroci, spite!
Jaz sem, jaz ...«

Stanko Majcen

Rožni grunt je že onstran sveta,
bela na rožnem nebu cerkvice.
Nikdo ni bil tam,
Nihče ne ve
po skritih poteh,
po strmih robah
do cvetja,
do petja,
do pravlјice cerkvice v rožah.

Zagrebli so mamico Julko.
»Kam je šla?«
»Na Rožni grunt.«
Dobili so sestrico Julko.
»Odkod je prišla?«
»Z Rožnega grunta.«

Le starec, ko leže vznak,
zavije oči, zatuli v mrak.
Boji se, boji pretežkega ila —
še kamen na grob tišči!
On ne vidi Rožnega grunta,
blazen le tiplje v noč iz noči.

Stanko Majcen

Hram, hram,
kot pod čistim steklom tam,
šumeč, svetel.

Sonce orgla v višini,
bučé slapovi luči,
mesec po strmini
vozi prazne oči.
Zvezde se tro, sto glasov,
črički pojo, sto rodov,
v drevesa šviga sok
in mavrica lok na lok
na biserno seda roso.

Kedaj zalaja volk samota
v gluhi lozi,
kedaj zapleše mesec slepota
v leščeči vozi...

Le črička ni strah.
Vrta in svira v pokoj prostranstva,
srébrn sveder,
srébrn prah škropeč v brezdanja neznanstva.

In hram.
Kot pod čistim steklom tam,
šumeč, svetel.

Stanko Majcen

Zapisano stoji:
»Se boš vrnil domov
nag in ubog
in brez biriča.«

Pa bom šel,
potrkal na hram:
K vam, k vam!
In se bo hram odprl
in se ne bo nihče ozrl
in legel na postelj bom svojo.

Pa ne bom več vstal.
Bom pal, bom pal,
kjer sto jih leži že.
Bliže, bliže
se stisnimo,
nižje, nižje
poležimo,
kjer sto jih leži že!

Prižgejo luč,
opravijo živino.
Oličijo fižol za jutri,
pometejo lupino.
In v tihi krog
pogleda Bog
vseh dobrih znancev.
Na vas, na nas
spusti se lok
in svetlih nog
zbor séde nanj izbrancev.

Stanko Majcen

IVAN PREGELJ

FRANCÈ BEVK

ALOJZIJ REMEC

STANKO MAJCEN

MODRE DALJE

Pojóča je nóč, da bi izkoprnél!
Fantova pesem se v dalje razlega ...
Čudna bolest prevzema me vsega ...
O, da bi sam se pred sabo otel!

Vsa ogromnost neutešitve
divje v srce se mi zagreba.
V svoji nemoči bi kriknil do neba
v strašno vsemirje: rešitve, rešitve!

V brezbrežja hrepenenja lijo ...
O, da zajamem jih v težkem zvoku!
Ah, kakor drevo sem, ki vanje vetrovi bijo,
a ono razjeda se v svoje neizraznosti joku.

Miran Jarc

Vesoljnega vodometa mesečina šumlja
na bajne pokrajine mojega srca,
iz bilke, iz rože, iz vej kipi za vzdihom vzdih,
v srebrne daljine lije vsemirske žeje dih.

In ko je bila čaša duše polna bisernih snov,
je v prostorje tiho zvenečih zlatih zvonov
pav zaklical v noč. — —

Krik njegov bil je misli suličaste zasmeh:
»Kaj si lažeš opojnost v dveh,
saj si sam,
sam,
in ona odšla je bogvekam.«

Miran Jarc

NE MOREM ROKE TI VEČ DATI

Ne morem roke ti več dati,
ker sem videl rasti drevo.

Kadar nekdanj sem ti božal roko,
sem gledal le sonce, na trati
sem gledal le trav valovanje
in pastirčkov sončno igranje.

Vidim skozi okno: drevesa rasto,
nekaterih vejevja v objeme zrasto,
nekatera samotno rasto...

Ne morem roke ti več dati:
nekatera drevesa samotno rasto.

Miran Jarc

Naj le za hip postojim na gorski gozdni poti
in se zamaknem v divno nočno prostranstvo:

mesečina ... mesečina ...
vsa divja pokrajina bajno žari,
še gore se v tem blestenju topijo ...
zdi se, da poje
vsa valujoča srebrnina
tiho melodijo ...
Kam si prisluhnilo, srce moje?
Ali, čuj: spet tam šumeči prepad ...
pojoča voda, ki me nenehoma spremlja
v preteče gorovje ...

Naj le za hip prisluhnem nebeškim harfam:
luna je strune zveneče pripela drevesom
na gosto ko pajčevino,
čuješ, ko drhtijo —
zemlje pesem plove k nebesom ...
A spet ta večno padajoča voda globoko pod mano ...
O, kedaj dosežem njen skriti gorski vir!

Naj le za hip zasanjam v gozdni tišini:
vse je brezčasje ...
ovito v grozotno mrakovje.
Lunin žarek je siknil skozi vejevje ...
Vse nekoga tesno čaka, čaka, čaka,
nad vsem petnajstega stoletja dih.
A spodaj zamolklo, bobneče vodovje
in jaz sam, sam ...

Goščava se mi razklenila je
ko kraljeviču — iskavcu Trnuljčice,
smrečje, jase, golice,
zadaj snežni vrhovi,
vse oblito z mesecem,
nad vsem nebo z belimi zvezdami
in molk... brezmejen molk...
Izza ovinka navpično pod mano je spet zašumelo, zabučalo...

V nejasno, temno valovje se zlivajo
za mano gozdovi in gore
in nova stvarstva strmečim očem se odkrivajo,
le gorski potok zvestó mi popotnico poje,
nenehoma se oglašá kakor srce,
ki me spremlja verno skoz gozde misli, želja in sanj.
A tudi njegovemu zagonetnemu viru se že bližam
počasi, boječe.
Kaj vem, kaj šepeče vejevje krog mene...
Vsemirje molčeče, prežeče trepeče,
ko stopam skozi pragozde skrivnosti
drzen iskavec.

Miran Jarc

Vrgel sem se v slap...
Čez moje telo divja konjenica vihra,
o, kako vodnim vrancem griva plapola!
V srebrnih, ledenih plamenih gorim,
kričim v slasti, da prekričim
obdajajoče me vodovje...

Vse je valovje: divje orkester igra
marseljezo...
Ho-ho, na poti na dno!

Tudi jaz sem val, ki peni se, šumi
in poje v zboru vodá,
ki vzganjajo, sklanjajo se preko skal...

Za hip sem se domotožno ozrl nazaj:
mirnó se toči lahna melodija
in val iz vala mehko se izvija...
vse bliže prepada drsi... vse tiše... tiše...
kot da se boji,
da tam izzveni, izgori — — —

In že je planilo, prelilo se je v snopiče pojoče,
v grivo titanskih konj, v orgle, v kres,
v drevje, ki pleše ob godbi nebes — —
O, divna veličina: glej ubrano vodó,
padajočo v slap — in z njo moje misli deró,
skrivnostim podtalnim na dno, na dno!

Miran Jarc

Breze volnene srajčice so slekle.

»Kaj je z mojim rožmarinom, dèkle?

Ali ga še zalivaš z bolnimi solzami?

V noči grabiš tèmo z vitkimi rokami?«

»Ne zalivam ga z bolnimi solzami.

Ne grabim v noči tème z vitkimi rokami.

V moje srce bolečine legle so in mraki.

Kakor ranjene košute pogledi moji plahi.«

Anton Podbevšek

Njene grudi, bele kakor mleko, bi privil k sebi in kakor
jagnje jo poljubil na labodji vrat.
S tresočimi se ustnicami bi poiskal njenih, žejnih, in objele
bi jo moje drgetajoče roke.
Stala bi poleg pšeničnega polja, v katerem pirujejo maki
škrlatni, in zrla bi si v oči.
Omamljena bi si zakrila obraz z lasmi in bi pustil, da jo
iz ranjenih prs moja srčna kri oškropi.
Tedaj bi se vzbudili škrjančki, ki bi spavali, in lesk krvi
bi šinil na polja otroke.
V labirintu mojih sanj bi se vzbudili kolibriji in odpeljal
bi jo v svoj kraljevski grad.

Anton Podbevšek

V kostanjevem vrhu je žvrgolel slavček, vsa se je tresla,
jaz pa sem si zataknil za klobuk rože rdeče.

»Srčna njena kri lepi na njih in kakor bol so,« mi je rekla,
ko so me preklinjale roke drhteče.

V krvavo mesečino je pel, skrit za zelenimi listi, pa imel
bi raje, da v noč.

»Podnevi sem mrtev,« so zasanjala z gor vame strmeča
okna kmetских koč.

»Na tej zeleni veji je moja sreča,« sem si rekel in pre-
treslo me je skoz mozeg in kosti.

Iz teme so rastle črne perotnice, silen udar s krili in
mislil sem na njene oči.

Mlinska kolesa so škropila in se vrtela enakomerno, valovi
so hiteli v daljavo in jaz sem vriskal v noč.

Anton Podbevšek

Okoli mrzlih in skoro votlih hrbtenic so se ovile
otroške roke in vpile:

»Oče!«

Otrla so si telesa kakor v megli pot s čela in od nekod so
se čuli stroja siki kakor kače klopotače.

»Bog hoče.«

O roke, ki ste otipavale navzlic dnevu na križ pribito telo
in njegovo glavo sklonjeno!

»Izpolnjeno?«

Lokomotiva je vrgla po sebi vihrajočo svojo grivo in očete
so spremljale solzne oči otrok.

»O Bog!«

Anton Podbevšek

V vinograd svojih zlatih sanj sem se vrnil. —

O, že davno sem imel za sabo peščeni Tagliamento, —

Hotel bi, da bi se vedno vzpenjal nad prepadom, —

Kako nično mi je postalo domotožje, o, jaz sem povsod doma, —

In bila je noč, tresla se je zemlja od topovskih strellov kakor v omedlevici, —

Utrinjali so se plameni in rakete, o Conegliano, cvetoče mesto! —

In padale v pšenična polja in razrušeno mesto. —

Stal sem na platformi tovornega vlaka in lokomotiva me je vlekla v gorečo daljo. —

O, jaz sem povsod doma — kaj mi mar zemlja, ki me je rodila, in vsi moji najdražji — in nikjer, jaz, bog! —

In vozil sem se proti Piavi, mimo eskorte v blatu in dežju, — laški ujetniki, sajaste čelade, pred njimi žena z belo haljo, —

In nad mojo glavo motorno drdranje aeroplanov in iz bližnjega stolpa regljanje strojnih pušk. —

Anton Podbevšek

I

Kadar večerna zarja
sladkó bolestno zaihti nad gaji,
ne zaprejo oken, ne prižgejo luči...

Ko molčijo kakor od tesnobe,
skrivnostno lepe so njih tihe sobe.

Samé se jim iztezajo roké proseče,
kakor da ne morejo prenesti vse te silne sreče...

Naenkrat vse še bolj so sanje zadehtele:
deklice za tilnikom so sklenile rôke bele...

Vsaka črta je na njih neskončno nežen glas —
o, kakor da ponujajo dehteče cvetje svojih las...

Še starci, ki brade so jim sto let stare,
ne nehajo drhteč potapljati se v čare...

In če vprašáš dete,
kaj v daljno luč bledó strmi,
dejalo bo: večer zveni...

In če sredi dneva v sanjah vzdihneš: mesečina —
in te čuje deklica gredé,
iz belih rok ji padla bo cvetlica,
tako ji burno zadrhti srcé.

Obstala bo in v lepem snu
bo rôke dvignila kot svečenica...
A ti boš sanjal dolgo, dolgo,
kako iz belih rok
ji padla je cvetlica...

Anton Vodnik

Moje rôke jokajoče
po tvojih žalostnih laseh dehtijo...
Utihnile piščali so pojoče,
le rože še nekje dehtijo...

Kje je jeknil glas zvoná?
Kako je v rožah zaječalo...
Sto deklic z bridko rano do srcá
na blede postelje je palo...

Čudno sije zemlja, kot da ni več naša.
V oblakih daljnih luč ihti...
Kako je čudna moja soba —
v oblakih daljnih luč ihti...

Kómu mi srcé smo dali?
Kje smo, ranjenci, domá?
Nekje nas čaka naša mati,
v rokàh ji sveča trepeta...

Umiramo v samotni dalji?
Do nas ne seže tolažeča dlan sestrá...
In kdo ve kje gre bridko lepi angel,
noseč sijaj sinjine v halji...

Nekdó se bedno je nasmehnil,
pritisnil k ustnicam piščal —
a koj je neutéšeno zajokal,
proseč k nevidnim nogam pal...

Anton Vodnik

S TEBOJ BEDELA...

S teboj bedela
sem pred svetim mestom jutra
kakor svečenica bela.

Kot mladi kralj
do mene bil si čudežno svetel
kakor od globoke zvezde.

A jaz bilà sem tebi
(edina žena pod zvezdami)
kot Madona strašna,
kot novo jutro nad vodami —
čeprav sem bila
kakor golobica plašna...

Bela streha tvojega šotora
naenkrat
v noč je zrastle kakor gora —
iz nje kot blisk je angel vstal:

Bog
na najinih rokàh
je svojo luč iskal...

Anton Vodnik

VEČER MI SLIKA...

Večer
mi slika na okna
tvojo glavo ranjeno,
bridko nagnjeno
nad moj zadnji dan...

Na svojih rokàh te nosim
v blede vihar
zvezdá,
ki na pokojne dežujejo...

O, lep sem v bolečini:
mesec z zvezdami iz mojih rok je vstal
nad tvojo glavo...

Bela si kot muka v meni.

Obliva kri me tvojega srcá.
Moja si kot smrt, ki se smehljá.

Anton Vodnik

ANTON PODBEVŠEK

MIRAN JARC

TONE SELISKAR

ANTON VODNIK

ŽALOSTNA

Nocoj si kakor koprena
pred zapuščenim oknom.

Nobena luč je ne bo oblila.
Nobena dlan je razgrnila.

Žalostna, žalostna.

Kakor da tvoje ime je roža,
ki je ni še nihče videl.

Kako je bridka tvoja roka,
draga!

Vzel bi jo med svoje —
in dolgo, dolgo jokal vanjo ...

Anton Vodnik

Nocoj je večer tako velik.
 O, kako prihajam iz neznanosti
 skozi vrtove, ki v njih mrtvi
 ob studencih gledajo na mokre zvezde
 in gredó, z rokami razsvetljenimi,
 do prvega zamolklega zvonjenja
 iz kdo ve katere vasi —

ki v njej je že izdavna
 in še mu konca ni...

Z menoj hiti
 angel-popotnik v črne goré
 — iz kdo ve katere vasi —
 Mariji vest oznanit...

Kadar se mesec obrne,
 tisoč žená ga v sanjah zagleda:
 S srebrnimi rokami
 upognile smo zvezde nad Tvojo glavo,
 in Ti se ne moreš spomniti
 imena našega —
 Marija, ljuba soseda!

Anton Vodnik

NAJIN DOM

Najin dom stoji
v neki dolini večera
Nazaret,
kjer je nekoč Marija
Jezusa vodila
skozi nove vrtove
in dvore
templja-vsemira...

O, kakor po obredu
odpreva vrata v zgornji hram:
nad najinim ležiščem
zvezda gori —
in kakor od vekomaj objeta
obstaneva pred oknom,
da mimo pride
iz večera
Marija z Jezusom...

Kakor z visoke gôre
gledava v dolino,
kjer skozi sinje vhode
zadnji angel odhaja
v svojo tišino...

Anton Vodnik

Razparale so se bajte in gledal sem
lepe in grozovite ure:

Ko je bil prvi sin spočet,
je šla mati v prelepi svet
pod cvetoče drevo sinu uspavanke pet.

Ko je prvi sin bratca dobil,
se je oče od veselja napil
in je svojo ženo po licu hvaležno pobožal.

Ko je zajokal tretji sin,
se je priplazil iz neznanih globin
majhen črviček v njeno srce.

Ko se je rodil četrti krik,
je bil oče kakor gobav bolnik
s krvavimi žulji pokrit.

— — —

Ko je bil sedmi sin spočet,
je bil od očeta-pijanca preklet.

— — —

Gledam in štejem, pa ne morem
sedmorojenčkov prešteti:

Nad bednimi in sklonjenimi visi glad,
pod črnogledimi zija prepad,
pred norci gre prazna cesta
v prazno življenje.

Žalostno sem pogledal Krista na Klečci:
O, Kriste, kdaj pride tisti véliki čas,
ko bo šla mati ob vsakem rojstvu v prelepi svet
pod cvetoče drevo sinu uspavanke pet —?

Tone Seliškar

Strele so švigale mimo oken in bliski
so razsvetljevali mater in očeta, ki sta
v globokem spancu ležala poleg mene.
Ves radoveden sem se dvignil na kolena
in sem ju pogledal s svojim edinim očesom.

Temnordeča potonika je žarela nad njima,
temnordeča, kakor da bi liste namočil
v srčno kri — korenine pa so segale v njegovo
in njeno srce.

Kakor pisan metulj se je
moja duša vsesala v to rožo temnordečo,
iz katere je dehtelo strašnolepo življenje
kakor še nikoli zapisana pravljica —

Kača se je ovila očeta in matere
in je sesala mleko in kri, za vas namenjeno —
vi pa ste umirali v materinem naročju
kakor roža v presuhi zemlji — —

Razjokal sem se ob tej strašnolepi pravljici.
Razgalil sem materina prsa in sem predobro
videl odtise kačjega gobca na beli koži;
razgalil sem očetov vrat — in razločil sem črne
lise na zgubani koži;
stopil sem k ogledalu in videl sem v njem
svoj bledi obraz z brezkrvnimi ustnicami.

Strele so švigale mimo oken, jaz pa sem jokal
pod odejo nad tem prestrašnim spoznanjem,
ki ga je dehtela vajina temnordeča potonika.

Tone Seliškar

Lučke gorijo po holmih, same svetle sestrice,
kakor da bi se zvezde spustile v ta črni kraj;
temne hiše spe in tovarne dremljejo
pod valovito odejo črnih in težkih saj.

Včasih pesmi rudarjev v nočeh zadrhte,
pesmi pijane — in vse, vesele in žalostne, so si enake —
ter so naenkrat povsod; na oknih, pod stropi —
končno se z majhnimi krempeljci zasidrajo v oblake,

kjer brne še drugo in potem tretjo noč
med vzdihom okostenelih sirot in krvavečih porodnic,
med trepeti obupujočih vdov in počrnelih deklet
kakor pogubljenih mornarjev prežalostni klic.

Kolikokrat sem zahrepenel: »Če je to pesem, o pojoči rudarji,
da bi vsaj žalostna bila!« To pa še pesem ni!
To je samo šumenje, rahlo šumenje
okoli vaših src napeljanih transmisij.

Tone Seliškar

Kakor posesana volkulja
se je zleknila zemlja v jeseni.

Z železom so ji parali prsa,
njena obilna in mlečna,
vsi njeni nešteti otroci;

z železnimi ostmi so ji odpirali prsa,
njena obilna in radodarna,
in kmetiči so na obrazu ležali
in so jokali
v smehu
kakor otroci.

Sedaj leži mati in spi. Počiva.

Po sneženih poljih romam in me je strah
mrliča z živim plodom v telesu.

Strah me je,
mati,

tvojega ploda me je strah, o, ti ne veš, kako
me je strah! —

O, mati,
zakaj, glej!

Čez leto dni, ko boš rodila,
ko boš razgalila svoje telo in boš dojila,
bodo preklinjali tvoj plod in tvoje telo
tvoji najvernejši otroci,
ki bodo samo kaplje lizali —

in bodo pljuvali na tvoj plod in tvoje telo
vsi tisti, ki se bodo mleka napili
in bodo v pijanosti
nad nami
med muziko bičev in škorpionov
cancan plesali...

O, strah me je.

Pokleknil sem:

O, mati,
kaj je tako že od vekomaj?

Od vzhoda sem je zavalovalo po zemlji.
To je bil njen vzdih.

Na tla sem se vrgel pričakovanja poln
in sem prisluhnil —

— — — —
Mati govori.
— — — —

Vzpel sem se kvišku in sem
zdirjal preko sneženega polja,
rjoveč:

Ni od vekomaj,
ni od vekomaj,
ni od vekomaj!

Zagnal sem se v ljudi in sem jim
klical besede:

Ho, ljudje,
ho, vi vsi,
za menoj, za menoj,
saj ni od vekomaj,
saj ni od vekomaj!

Tone Seliškar

Tipal sem po temnem podstrešju
in ko sem se razgledal s težavo
v ta čudni svet navzkrižnih tramov, zabojev,
cunj, desk ter strešne opeke,
sem na onem koncu zagledal vrata
in sem potrkal.

Majhna izba. Štedilnik, postelja in miza.
Razpokani zid, slika Magdalene Spokornice
brez okvira in nikjer žive duše.

Kašljam, trkam ob mizo, čakam in gledam
v zapisnik: Helena Skržat —
ah, dà! spominjam se, hišnik mi je pravil
o nji: da je še mlada in da se
z moškimi, no, vlačuga,
propala ženska, za sramoto
hiši, in da policija tega ne vidi.

Čakam, pa je ni.

Tedaj sem zapazil ob oknu, ki sem ga hotel
odpreti, kaktejo v cvetju.

Dvajset temnordečih cvetov na iglatih stebričkih!
Kakor da so se baš razcveteli.

Postavil sem jo na mizo in vse je izginjalo:
Razpokani zidovi so se zabrisali in nekako solnčno
je bilo sedaj v tej izbi
in kar prijetno — ah, saj je bilo v vsej umazani
revščini dvajset plamtečih cvetov.

Pred menoj je stala Helena Skržat
in je bila lepa in čista kakor cvet.

Tone Seliškar

Samo še v najvišje nadstropje moram iti,
 potem bom končal v tej hiši. Spominjam se:
 dve popisnici še dobim, le mati in njeno
 dete prebivata v mansardi.
 Mati je skoraj dekle še. Šivilja je
 in na lesenem modelu visi lepa svilena obleka,
 z vijoličastimi trikoti je posuta
 in v duhu gledam žensko, ki bo ogrnjena v to lepoto.

Obraz mansardne stanovalke je bled in
 po kuhinji je razlit svečani vonj svečave...
 Skrivnostno tiho je kakor v cerkvi.
 Nekje klenka droban zvon in grlica
 na omari žalostno poveša glavo.

Vrata v sobo so bila na stežaj odprta
 in med rožami je ležalo njeno dete
 z zaprtimi očmi. Mati mu gladi kodraste lase,
 dete pa kar molči
 in nič več ne odpre oči.

S trepetajočimi prsti sem pretrgal popisnico.

Tone Seliškar

Stara žena je imela bele lase,
 stara žena je imela izjokan pogled,
 solnce je skozi okno prišlo,
 njeno telo je kakor posušeno drevo,
 kakor nagnjena vrba nad vodo,
 ki jo izpodjeda tok vse bolj in bolj.

Skozi okno se vidi na grad,
 še naprej v hrib na zeleno pomlad,
 njeni beli lasje pa so sneg,
 ki nikdar ne bo skopnel —
 in njen sin je slep,
 slep kakor črna noč,
 njen glas pa kakor bron,
 ki me je prevpil skoz in skoz:

— Glej, moj sin! mož, ki popisuješ ljudi...
 Bila je vojna nekoč,
 moj sin je slep invalid —
 sto tisoč popisnic za njegove oči!

Skozi okno se vidi na grad,
 zunaj je zelena pomlad,
 njen sin pa je teman kakor noč.

Tone Seliškar

PRED HIŠO

Solnce je šlo za goré,
lahen ovija me hlad,
Tebe že vidim mižé
táko kot zadnjikrat.

V daljah gubi se glas
Ave Marije v večer,
v molk se zavija vas,
vsakdo zapira dver.

Vsakdo zapira dver,
moje odprte so;
danes je tih večer,
rane odprte so.

Mirko Pretnar

Skozi okna v našo izbo diše mrak.
Sediva ob peči in čutiva, kako gorak
nama zrak ovija roke, lica, misli.

V teman se plašč je zavilo drevo, stoječe ob robu,
komaj prižgane se zvezde pletó vanj, kot v grobu
je tiho vse, še besede so najine plašne.

Stric iz svoje puha pipe, dim ovija glavo
in lovi se med lasmi mu in se kot v zabavo
zviija v zraku, čudne nama razpredajoč spomine.

Morda, če bi sam bil, bilo bi me strah,
morda, če bi sam bil, bilo bi ga strah,
ko se tiho kakor mačka skozi okna v izbo plazi mrak.

Mirko Pretnar

Saj res ne vem,
čemu sem mu pisala:
pri srcu mi je zdaj tako hudó.
Če mogla bi,
bi bridko zajokala,
tesnó zakrila ranjeno rokó.

V avgustu, na nedeljo sem pisala,
žarele so mi žalostne oči,
in trikrat pismo sem potem prebrala,
s seboj nosila ga tri dolge dni.

Podlesek moj,
sama sva zdaj ostala,
samo ti veš, kako mi je hudó.
Saj res ne vem,
čemu sem mu pisala,
čemu zdaj nosim ranjeno rokó.

Vida Taufer

Midva sva
belo drevo,
v noč sva veje
nagnila;
midva sva
dobro drevo,
v soncu sva se
svetila.
Pred nama je
bleda gospa
z zlato lučko
obstala,
nima oči,
ne srca,
da bi naju
poznala.
Midva sva
dobro drevo,
v noč sva veje
nagnila;
midva sva
belo drevo,
v soncu sva se
svetila.

Vida Taufer

MIRKO PRETNAR

VIDA TAUFER

SREČKO KOSOVEL

JOŽE POGACNIK

V nočeh
— čemu naj zastiral bi sobo?
me mesec prijatelj budi
s svojo srebrno svetlobo.

Bedim in razmišljam tako:
Prav ista luč dom zdaj obliva,
prav isti ljubi ogenj zdaj sniva
nad toplo slovensko zemljo.

Bedim in oko se mi v noč orosi:
o, mrtva je zemlja tujine!
Še mesec z mojo bolestjo trpi
in zajde za tuje planine...

Jože Pogačnik

Kadar s tremi zvonovi zazvoni
tako na večer ponavadi,
se zdi mi,
da slišim pogovor presvete Družine.
Poslušam, poslušam in mislim za njimi:

Jožef orjak,
Jožef je žalosten in je težak,
Jožefu v hrbet so zlezle skrbi:
véliki zvon težkó zvoni.

Deva Marija
je med obema srednica,
starčka tolaži in Sinčka uči:
Deva Marija na sredi stoji.

Gleda skoz line Jezušček mladi,
spleta mu kodre, kot ponavadi,
mati Marija in ga drži:
Jezušček mladi se pasti boji.

Sveta Družina v sobi visoki,
v sobici stolpa cerkvenega revni,
v okna se sklanja nebo vam, nebo!
Jezus skoz line zre našo zemljo,
vidi nas, vidi.

Sveta Družina, le dvigajte nas!
Zlasti na tisti večer preroški,
ko nam zvonovi trije zapoje.
Takrat, o sveta Družina, nas dvignite
v izbo svojó!

Jože Pogačnik

V mraku,
 ko so se luči pretrgale,
 so pred oltarje vstopili se mašniki
 s plašči rdečimi —
 s plašči rdečimi
 kakor kotanje
 strjene rdeče krvi pod križem na Golgoti.

Joj:
 petero oltarjev — petero Gospodovih ran
 in pod njimi petero krvavih kotanj
 in nad njimi
 mrtvaški obrazi povzdignjenih hostij,
 joj — — —

Jaz, ki sem stregel pri maši, sem pal na obraz,
 zagrebel od groze se v plašča vezenje,
 oprl roké na zemljó
 in moje roké in obraz
 so se oškropile z rdečo krvjo.
 In sem vpil in sem mu govoril tako:
 »O, ki si bil moje vstajenje,
 le še daj, še! O daj, da stojim,
 o Goél moj prestrašni!
 O, ki si bil moje vstajenje!«

Vpil sem, kot rjove sredi puščave omagani lev,
 k Bogu sem vpil, jaz upornik in hlapec njegov,
 in kakor Mozes na gori
 naravnost govoril sem z Njim,
 Križanim svojim,
 joj!

Jože Pogačnik

MRZEL MAJ

Vrba je muževna. Izza seči
češpelj cvetje močno diši.

Prvih pastirjev
raskavi krik
zalil je poljano.
Strgan oblak,
črn, težak
visi nad mano.

Severni veter v očeh skeli,
cvetje osipa, v plašč se lovi.

V logu za reko
tenko, samotno
cvili piščal.
Šipek v ogradi
muči se, muči,
da bi pognal...

Jože Pogačnik

Bori, bori v tihi grozi,
 bori, bori v nemi grozi,
 bori, bori, bori, bori!

Bori, bori, temni bori
 kakor stražniki pod goro,
 preko kamenite gmajne
 težko, trudno šepetajo.

Kadar bolna duša skloni
 v jasni noči se čez gore,
 čujem pritajene zvoke
 in ne morem več zaspati.

»Trudno sanjajoči bori,
 ali umirajo mi bratje,
 ali umira moja mati,
 ali kliče me moj oče?«

Brez odgovora vršijo
 kakor v trudnih, ubitih sanjah,
 ko da umira moja mati,
 ko da kliče me moj oče,
 ko da so mi bolni bratje.

Srečko Kosovel

STARKA ZA VASJO

Lačni otroci ležijo na senu,
burja vihra skozi lino
pod nizkim, sivim čelom hiše —
noč je pokrila ravnino.

Mali sanja: droben krompirček,
ne eden — polna skleda.
Tiho stopa za temno vasjo
raztrgana sivka Beda.

Drugi sanja: krompirček v oblici
mrzle ročice ogreje.
Tiho stopa za hišami
in se ledeno zasmije.

Tretji, četrti in peti in vsi —
tisoč in več — jaz ne morem spati.
Ničesar nimam in vendar mislim:
vse, o vse bi vam moral dati!

Srečko Kosovel

VETER

Veter se je ustavil pred vrati.
Drugače vse tiho, vse prazno: vse spi.
Samo veter ne more spati
opolnoči.

Samo črna cipresa šumi še,
na belem kamnu angel kleči;
v polusvetlobo tonejo hiše
sredi kraške vasi.

Tiho vse... Glej, med življenjem in smrtjo
edino drevo še na gmajni šumi;
po cesti pa gre nekdo z dušo potrto
in v onstran strmijo njegove oči...

Srečko Kosovel

Povsod tiha pomladna rast,
mirna je priroda kamenita —
a mojo dušo vodi v propast
bolest, pred svetom skrita.

Pogledam jo: to je zlomljena ost
moje strte življenjske sile —
ali še globlje je polna mladost —
zelene strasti bi jo pile...

Vidim še globlje: črni razkol,
stavba, razbita v osnutku —
vprašam se: bom li krepak dovolj,
ko zavem se v bolelnem trenutku?

O, kako rad sredi trav bi stal,
drevo, ki čuti v sokovih,
da pride pomlad, da bi pogнал,
da bi se skošatil v vrhovih!

Sredi zelenih ros kakor ognjen
iščem lepote, a vsa mi je tuja,
zrak je negiben, veter steklen —
in vendar pomlad, aleluja...

Srečko Kosovel

VEČER PRED ZIMO

Zrak je prozoren kakor perot
kačjega pastirja.
Brezčasna praznota je legla na pot
jesenskega večera.

Na ulici še samuje napis
in živordeči lepaki.
Skozi temò senčen obris,
skozi praznoto koraki.

Prostor je prazen, zrak je suh,
težak, ko da svinec je v nebu;
klonil je svobodoljubni duh,
kot kri pada voda v žlebu.

Zrak je prozoren. Tako gleda mrlič.
Joj, da bi srečal človeka!
Iz tihe praznote rase Nič.
Voda se v žlebu odteka.

Srečko Kosovel

Prazni kupeji... Luč brli
 in vztrepetava med votlim bobnenjem;
 tiha poljana samotna stoji —
 težko mu, ki ob tej uri potuje.

Sprevodnik na šipo naslonjen strmi,
 oči se izgubljaajo za hrepenenjem;
 srce bi se ustavilo, vlak pa hiti —
 težko mu, ki ob tej uri samuje.

Srce bi se ustavilo in potopilo
 v tiho molčanje temnih dolin,
 ustavilo bi se in bi se skrilo
 pred grozo, ki jo izvablja spomin,
 še dekle v koči bi ugasilo
 luč pred tem strahom neznanih daljin.

Srečko Kosovel

PREROJENJE

Sam, sam, sam moram biti,
vsako telo neprozorno v prozornost preliti
in zvoki klavirja bodo potem
mogoče le zimske zvezde mojim očem.

Sam, sam, sam moram biti,
da pozabim misliti in govoriti
in da občutim v sebi le eno veličast
vesoljstva tihega: Rast.

Sam, sam, sam moram biti,
vse, kar je prikrito bilo, vse moram odkriti,
ne s svojo mislijo, s svojim molčanjem
kakor z molitvijo pred najsvetejšim iskanjem.

Sam, sam moram biti,
v večnosti sebe in v sebi večnost odkriti,
svoje prozorne peroti v brezdaljo razpreti
in mir iz onstranske pokrajine váse ujeti.

Srečko Kosovel

O Bog, usmili se moje praznote!
Široko razstrtih sivih dni,
teh široko upajočih oči —
o Bog, usmili se moje samote!

Razstri svoj plašč, razkošno tkan
z zvezdami višnjevih letnih noči,
ko speš mimo nas, in Tvoj plašč šumi
kot sredi mórja večnih sanj.

O, stopi v ta stekleni čas!
Kar je prozorno, naj potemni,
vse, kar je blizu, naj se izgubi,
iz višnjevih dalj naj spregovori
kot v čisti sinjini Tvoj beli glas.
Usmili se nas, usmili se nas!

Srečko Kosovel

ŠLA JE DUŠA

Iz cikla »Romar pod goro«

Šla je duša, mirna in pobita,
kot gre senca čez polnočni kraj,
da prišla do novega odkritja,
ali da stopila bi nazaj.

In je z dušo romalo življenje:
»Kam me vodiš?« — jo je vprašalo.
Ona ni čakala na vstajenje
in življenje je ugašalo...

Šla je duša, tiha in pobita,
kot gre žalost čez polnočni kraj,
ki ne upa na jutranjo zarjo;
šla je, videla je le Kalvarijo
in čutila, kak na križ pribita
ji perot ne more več nazaj...

Srečko Kosovel

ČEZ DVAJSET TISOČ LET

Iz cikla »Ocean«

Čez dvajset tisoč let mogoče,
ko vstanejo ti otoki iz tal,
pride na goro s palčico v roki
geolog in bo raziskoval.

Iskal bo predpotopne ljudi,
strmele bodo njegove oči,
toda zaman, zaman, zaman
se bo trudil spoznati ocean.

Ta ocean, strašno odprt,
zanimcem življenje, nam je smrt,
je preizkušnja, naval in strast,
strašan pogin za novo rast.

Geolog bo učil: Te vzporedne plasti —
tukaj nič boja bilo ni,
tukaj je tiho pokrilo morje
doline, polja in goré...

Srečko Kosovel

Za vijolično žametnim drevjem
gre solnce počasi v zaton,
zlatu je zapredlo med veje,
zdaj mrzlo je, nič več ne greje,
globoko je sklonjeno k tlom.

Narahlo se spuščajo sence,
ko da gre po gozdu nekdo
v sinjem svilenem plašču
in ga razgrinja po snegu
z belo, otožno roko.

Rdeče ožarjena debela
— samotni plameni iz tal —
pošastno in mirno gorijo
in mrzlo v sinjino kričijo,
ko da bi jim srca razklal.

Sam sem in hodim med smrečje,
za mano gre žalostna sled.
Tukaj sva nekdaj obstala,
tu si mi upanje dala —
a stezo zamedel je sneg.

Alfonz Gspan

Povsod je tesno, vse molči in čaka.
Lijo na dušo molka vodopadi,
kot mavrica se žalost v njih pretaka.

In zapuščeni dnevi so spomladi.
Le šum dreves me prebudi ponoči.
Še mesečina joče po navadi.

Preglasnih pesmi duša ne razloči,
preveč jo je raztrgala samota
in kot obok nad njo bridkost se boči.

Preštevam v gozdu zapuščena pota
in mislim v strahu na noči brez spanja.
Kako boli razbitih ur praznota.

Le sredi vetra je skrivnost brezdanja,
vonj las prinaša in budi spomine.
V njem slišim ust nevidnih šepetanja.

Umre večer in znova jutro sine,
prinese novih hrepenenj odmeve
in novo grozo sredi te tišine.

Ne štejem več noči, molčim vse dneve.

Anton Ocvirk

ALFONZ GSPAN

ANTON OCIRK

VITAL VODUSEK

FRANCÈ VODNIK

Umrl bom nocoj, ako ne srečam Jezusa
na tej samotni beli poti, beli poti.
Ob njej je dosti koč, a ne odpró ti
nikjer, če prosiš jih darú v imenu Jezusa.

Svetló gori mesec, tak bridko iz oken dehti rožmarin
— jaz plakam v srčni tesnobi, srčni tesnobi...
Hodim li v mrak ali proti nebeški svetlobi?
Bog in gorjé, če izgreši me popotnik Jezus, človekov sin!

Umrl bom nocoj, ako ne srečam Jezusa.
O, sestre in bratje, pridite vsi, pridite vsi,
jokajmo, molimo, odpustimo si!
Saj ne živi, kdor nima v srcu Jezusa.

Francè Vodnik

Ti si kot ljubezen, ki je ne poznam,
in kot duša, ki me še ne vabi,
vendar zanjo lep pozdrav ti dam.

Zadnje valovanje si cvetlic,
ki si ona jih natrga zame,
ko zbudi jo hrepenenja klic.

Daj, vihar naj najin zid razruši,
da vse poti bodo razsvetljene,
da bo mogla duša bliže k duši.

Veter, zdaj se vrni do cvetlic,
če jih trga — toplo jih poljubi,
kot bi se dotaknil njenih lic.

Vital Vodušek

Preveč nikar ne izprašuj!
 V Detroitu sem doma, 14 sem stara,
 z imenom Mary. Če spomin ne vara,
 bilà rojena sem nekje ob Savi.
 A res ne vem, kako se kraju pravi,
 tako je daleč in ves tuj.

Če bi hoteli, naj še več povem,
 bi zmedli me, to vam priznam.
 Odkar smo dom svoj zapustili,
 smo ga otroci pozabili.
 Kako biló je, več ne vem,
 in rodnih krajev ne poznam.

A mati pravi, da je tam lepo,
 da stanovali smo v dolini,
 v naselju majhnem pod goro.
 V pobočjih v soncu njive so ležale,
 ob vodi dan in noč so mleli mlini
 in stópe so do zore topotale.

Na majhnih oknih rože so cvetele:
 vodenke, naglji, fajglji in pasijonke.
 Ob koči v vrtcu smo imeli grede,
 na njih gartrože, pušpan in potonke.
 Od daleč že je vabil vonj rezede
 in s cveta spet na cvet hitele so čebele.

Vendar prekratko nam biló je polje,
 in oče je odšel čez morje v svet.
 Prišlo je pismo: »... in vam sporočim,
 v Ameriki je za spoznanje bolje...«
 Prodali smo in šli za njim.
 Tegà je zdaj že mnogo let.

Še to: očeta včasí mati vpraša:
»Kaj praviš, ali še stoji ob vodi mlin
in še sloni pod bregom kočá naša?«
A oče mrk ne reče nič. —
Bila sem Marica, to ves je moj spomin,
a tu se pišem Mary Sustersich.

Mile Klopčič

Pustó nam je, ker nas je tu le troje.
 Zvestó prihajamo in sedamo v svoj kot.
 Tako nam je, kot bil bi vsak na dvoje:
 pol nas je tu in pol nas je drugod.

Le gostje smo, a vsak dan tu sedimo
 in čakamo, da bi večer minil.
 Polnoč je blizu, zmerom še molčimo.
 Ta prazni zrak besedo bi ubil.

In vendar — koliko je tu bilo besed
 glasno izgovorjenih in natih!
 Ta prostor bil nekoč je majhen svet,
 a v tej tišini zatajiš še vzdih.

Upadle zofe čakajo ljudi zaman,
 in mrzli marmor miz zaman želi,
 da kdo bi nanj položil toplo dlan
 in vanj v obupu ali žalosti uprl oči.

Le eden je, ki vstopi kdaj z nočjo
 ter mu zaupa nekaj svojega gorja:
 »Le kakšne pesmi zdaj pri nas pojo!
 Da v njih bilo bi vsaj za ščep srca!«

A drugi spet se s tem prostorom brati,
 da tej tišini radost bi izdal:
 nekje doma zjokala se je mati,
 ker ji že dolgo pisma ni poslal!

Vsi čakamo in prah na vsem leži.
 Hvaležni bi bili za vsak prepih.
 Vsi čakamo, da gostje bi prišli,
 da spet bilà bi prosta krik in vzdih.

Le troje nas je tu, pa si tajimo:
nekoč odnesli bodo vse na dražbo.
Takrat se od lokala poslovimo,
na cesto pojdemo iskat tolažbo.

Mile Klopčič

Temna je noč in vsako noč temnejša,
in siv je dan in z vsakim dnem bolj siv.
Divja vihar in lije dež na dež,
kot da se je nekdo nocoj ubil.

V teh sivih dneh in temnih teh nočeh
gre v cvetje zlò, v navado gre zločin,
v obup gre hči, očetje v smrt,
od matere v verige in zapore sin.

Ljudje so psi, ljudje so plen,
so rablji, žrtve in so še vlačuge.
Poti poplavljene, livade so mlakuže,
in zrak je poln moreče kuge.

Zdaj marsikomu in pogosto se zgodi,
da išče, kje bi čelo si hladil,
kam bi se dal, da bi ubéžal
in da bi svoj obup in žalost skril.

Tu ne pomagajo ne kletve ne molitve,
postavljeni smo v take dni in čas,
ko smeh je jok, in glasen jok zatrt,
in ko spreminja zemlja svoj obraz.

Temna je noč in vsako noč temnejša,
in siv je dan in z vsakim dnem bolj siv.
In lije dež, da jarek stežka golta,
preveč je blata in presilen je naliv.

Mile Klopčič

Pierrot poje poželjivemu svetu
plahe Kolombine sladke čare,
slast in smrtno muko prevare,
in o maščevanja temnem cvetu.

Ne verujte vzdihom, strastnim navalom!
Pierrot ni nikdar Kolombine ljubil,
Pierrot ni nikdar duše pogubil
ne s strupom ljubezni ne z bodalom.

Pierrot je glumec, hlapec tujega ukaza:
igrá se z bridkolepim opojem,
bridkolepi opoj se igra s Pierrotjem.
Konec mu sname krinko z velega obraza.

Božo Vodušek

Redki, razsejani hrasti —
na zeleni trati
smo si dali roke
in zaplesali.

Vsa luč je v oblakih,
v sinjem, čistem nebu,
sredi vetra in plesa
smo veseli.

Sladek je okus vina,
upogibanje rok v vetru,
bele preseke luči,
lahka srca.

Smehi in glasni vzkliki:
hitreje plešimo —
ah, nesmiselne
besede in pogledi.

— Veter je planil
in se izgubil,
luč je ugasnila,
že je vino v ustih grenko.

Sence so v hrastih,
srca so plaha,
oči široko strme v zarjo —
pot domov je pred nami.

Božo Vodušek

Kdor sovraži in kdor ljubi,
ima svojega soigralca.
Ostri udarci, sladki poljubi
kri lijejo v dvobojevalca.

A kdor sam sebe ljubi,
živi od lastne krvi,
v užitku se vdaja pogubi,
kakor sveča, ki sebe gori.

A kdor sam sebe sovraži,
živi od lastne krvi.
Bolečine ne utolaži,
kdor sam udarja in sam trpi.

Kdor sam sebe sovraži in ljubi,
ne ve nikoli, da živi.
Ostri udarci, sladki poljubi
v svetu, kjer odmeva ni.

Božo Vodušek

Drevesa, odrešena vsakega samovoljnega giba,
o čudoviti liki moje trudnosti.

Vas samo solnce obliva in veter upogiba,
ne poznate neodvrnljive pogubnosti,
ki jo vsako dejanje v sebi skriva.

Drevesa, simboli čistosti, nepokvarjenosti
mojemu divjemu, zbeganemu stremljenju.

Drevesa, sladke podobe svetlobne prežarjenosti,
vsa predana brstečemu življenju.

O, vi svetli stebri, polni neskončne podarjenosti.

— — —

Drevesa s tenkimi vejami, širokimi loki,
dobrotno sprejemate vase tihe šepete
zaljubljenecv, ki sede pod vašimi oboki,
nedotaknjenih deklic prve trepete,
ste tisočerim strastnim obljubam zvesti poroki.

Drevesa, jaz vas ljubim pred gorečo zarjo stoječa,
temna, obupno viseča v težkem oblaku.

Drevesa, jaz vas ljubim naga, se kriveča,
izmučena, hlepeča v dušecem zraku,
ko me več noben par na samotni poti ne sreča.

Drevesa, v svojem temnem zatočišču
skrivate kri smrti in kri ljubezni,
strast morilcev na nočnem faunskem igrišču,
in vpila ste iz njih sokove težkih, strahotnih bolezni —
boječe se odmikam vašemu pribežališču.

Božo Vodušek

Tvoje z dišavami maziljeno telo
bodo razčetrili na vseh javnih trgih,
tvoje gnusno telo, pohotna čarovnica,
bodo sežgali na vseh grmadah,

še malo, in ti, ki si me ujela,
ki si me ponižala v sužnja kakor Omfale
Herkula, ki si me izpremenila v svinjo
kakor Kirke Ulisa, ki si me prevarala

kakor Dalila Samsona, še malo,
in osramočena boš, javna pocestnica,
opljuvana boš, zaznamovana s sramotnim žigom,
izgnana med gobavce, med volkove,

v puščo, med zapuščene grobove,
med mrtve zvezde in divje rože —
umri tam, odkoder si prišla!
In jaz, jaz bom maščevan.

Božo Vodušek

Zatrt jok v grlu me davi,
ko vem, da se bova razšla.
Nič več uporni pojavi
strasti ne prikrijejo zla.
Nič več rje časa ne ustavi;
o ljuba, po sladki zabavi
sva segla do grenkega dna.

Vonj trat in rožnati cveti
so bili plen nestrpnih rok;
visoko žito poleti
je leglo do najinih nog;
neskončno nežni trepeti
jeseni so slast razodetij
sklenili v mavričen krog.

Živečima čutni ostrini
trenutka je vsako nebo
pelo o neznani globini
in vse je v ljubezen prešlo.
Zdaj so se ločili spomini;
v neusmiljeni zimski sivini
sva našla le golo telo.

O ljuba, to telo vzemi,
saj čutiš še bitje krvi;
razbičaj s poljubi, z objemi
ga spet do vsevidne slasti.
Morebiti pa je le za temi
trenutki, ki so tako nemi,
kje pot, ki je videti ni.

Božo Vodušek

Za okni že plaho sveti
 luč jutranjega neba;
 mi pa še moramo peti,
 čeprav se nam peti ne da.

Nocoj, da bi ubili praznino,
 smo kot tisoč drugi noči
 prosili dekleta in vino
 tolažbe za gole strasti.

Ko v jutru užito veselje
 počasi spreminja se v strup,
 nas sili strahotno povelje
 slaviti neizbežni obup.

Slabo smo, bratje, igrali
 za ceno nevedne krvi;
 sami smo se smrti izdali,
 zahrbtni zvodnici laži.

A vendar, če smo že večni
 jetniki varljivih obljub,
 čemu naj bi trudni, nesrečni,
 prepevali studu navkljub?

Ne dajmo se znova prevzeti
 sramotnemu uživanju dna.
 Tako se ne izplača umreti.
 Vrzimo kozarce ob tla.

Božo Vodušek

Srebrni templji v noč zvenijo,
glej, sveče v dalji že gorijo,
od teže se potaplja čoln.

Peruti od nekod šumijo,
brezglasne sence govorijo,
zvonjenja tihega sem poln.

Sijaj razžarja nočno stran,
sijaj razžarja mojo dlan,
glej, angeli gore iz sanj.

Srebrne pladnje nosijo
in v himnah tiho prosijo,
da jim svoj zlati prstan dam.

Ljubezni rana krvavi,
vsa večnost mi v objem hiti,
o, nikdar več ne bodem sam.

Le vozi, vozi, angel zlat,
tako bi tihi romar rad
utonil v večnostni zapad.

Edvard Kocbek

I

Solnce je prepreženo s pajčevino,
zrak je domač kakor v zastrti
kmetski sobi in v gozdno trohnobo
se je s hriba zakotalil težek sad.
Zdaj zdaj zaškriplje samokolnica
ali se zasliši šumot dolgih koruznih
listov in motna pesem poznih čebel
nad ajdo.

Mi pa, prijatelji, vrzimo torbo čez
rame in pojdimo v gorice, da čujemo
klopotec in napolnimo majolko.
Sleherni si mora odgrniti meglo izpred
oči in poškropiti s starim vinom zoreče
trte ter pogledati izpred hrama v dolino,
kjer se naše mlade žene v somraku
bosih stopinj bojijo.

BOŽO VODUSEK

MILE KLOPČIĆ

BOGOMIL FATUR

EDVARD KOCBEK

Močna rdeča junca gresta počasi po cesti, kakor da ne vesta, da vlečeta breme. Kola se pregibljejo s počasnimi sunki, veriga visi pred levim zadnjim potačem in se maje brezglasno in v enakih zamahih, kakor bi ne hotela rušiti soglasja. Juncema kapa skoz nagobčnik peneča se slina in pušča tanko mokro sled z okroglimi vozli. Rdeče blesteča koža jima toplo diši in ko s sanjajočim voznikom stopata v gozd, se zdi, da izginjata za večno.

Čez nekaj časa vidim rdeča junca, kako kimata iz gozda po hribu navzgor. Nič se nista spremenila, v tej mirni zemlji resnično ni časnosti. Tedaj sem obstal in blagroval zemljo, ki ima v samotni tako zveste prijatelje.

Suho listje šumi na drevju,
golobi se spreletavajo v vonju izabele
in mačke dremljejo na črvivem plotu.
Na tretjem dvorišču cvili stiskalnica,
v ušesih zveni zvok, kakor od curka
v globoko posodo. Veter vleče od juga
in prinaša zadnje valove toplote.
Deca ima od grozdja lepljive dlani,
neznanec leži ob cesti in se s samim
seboj pogovarja.

Vse je polno in na drugi strani čemerne
zavesti. Ob zadnjih mejah stoji zemlja
izmučena in v zamaknjenosti odsotna.
Pri cerkvi je zazvonilo z vsemi zvonovi,
tudi človek je zaprl oči.

Žene gredo z dela in se med njivami
spenjajo v hrib. V praznem večeru se
pomikajo kakor čreda živali in širijo
nosnice. Ko se bližajo gozdu, hipoma
zapojo zategnjeno pesem kakor fantje,
in ko na koncu kitice njihov zavlačujoči
glas močno zategne in na mah utihne,
se zdi, da slišim na trati njihove bose
stopinje kakor zamolklo osamelost.

Po vseh jesenskih vratéh gredo žene
z dela, njihovo petje odmeva po šumah
in grenko prst bi si metal v usta od žalosti,
ko jih slišim.

Edvard Kocbek

SOLNCE JE SPET NAD ZEMLJO...

Solnce je spet nad zemljo, petelini
pojo v temne sadovnjake, brezmejna
jasnost je negibno omamna. Cerkev
je bela od jutranje luči, v njene črvive
klopi se sliši počasno nihanje ure.
Zlati svetniki vonjajo po vosku in
kadilu, pod njimi je zrelo cvetje, brezbrežja
hodijo skozi zidove.

Duhovnik stoji pred oltarjem in ima
roke razširjene. Ljudje po poljih so majhni
in neslišni kakor mravlje. Ko se duhovnik
zgane, zašumi njegova obleka, čuje se
njegovo ostro dihanje, raskavo prelamlja
belo hostijo. Zunaj piskajo žuželke.
Ministrant leze v dve gubé, nato se okno
strese od voza na cesti.

Edvard Kocbek

PRED VRČEM STOJIM

Pred vrčem stojim in ne morem
mimo. Moj duh se v igri ujet
enakomerno nagiblje nad posodo
odžejanosti. Na travniku sem v močno
vonjajočem senu pil iz njega, lepe
kraljeve hčere so ga nosile k studencu
in neznani slikar je srčni cvet
vtaknil vanj.

Dragi vrč, naj te vidim v tvoji
slavi: popoldanska tišina te
od vseh strani obdaja, sam iz sebe
si trden in z zaprtimi očmi mirno
moliš v negotovost.

Edvard Kocbek

VETER

Veter gre, kot svetel plug
gre veter preko zêmlje,
reže, ruši, orje, jemlje
grudo, kot bi gnetel kruh.

Nosi veter vonj cvetov,
z njim nam setev oplodi,
nosi soka in rasti
na rokàh in blagoslov.

Veter gre, naš svetli drug,
reže rano v prsa vsa —
kadar pride do srca,
ga poljubi, potepuh.

Bogomil Fatur

Daj, potopiva svoj blede obraz
v hladnih, večernih ur zvesto zrcalo:
da je med nama poslednji čas
vse tako tesno in tuje postalo,
glej, si ne drzneva reči na glas.

Roža ljubezni, ki se razcveta
(davno minil je že najin maj)
v žaru visokega, vročega leta,
je izgorela, umrla in zdaj,
zdaj sva brez stebila in listov in cveta.

Zdaj je jesen in med nama mraz.
Veter igra na ihteče godalo
v prazni, pričakujoči čas —
v hladnih večerov iskreno zrcalo
daj, potopiva svoj blede obraz.

Bogomil Fatur

Ob kretnji vijočih se rok
mi duša z vso grozo sluti:
niti v najvišji minuti
ne bomo v sebi kot krog.

Kot ničev, slepeč slavolok
se utegnemo zdaj zdaj sesuti,
pustiti na zemlji prekruti
kri svojih zlomljenih nog.

Nikoli ne bomo kot kip
dokončen, postavljen za večnost,
naša blodna gorečnost

bo vedno slavila le hip.
Ah, vse v nas je temna čuječnost,
je truden plesalčev gib.

Bogomil Fatur

Pričujoči izbor hoče podati sliko slovenske sodobne lirike, to je slovenskega pesniškega ustvarjanja od tako zvane »moderne«, ki jo zastopajo Kette—Murn—Cankar—Župančič, pa do najnovejših dni, do zadnje stilne struje, v kateri se že javljajo precčj določni obrisi »nove stvarnosti«. Antologija torej ni urejena po kakih snovno-vsebinskih vidikih (religioznih, socialnih, erotičnih, domoljubnih i. t. d.), niti po idejnih ali časovno-razpoloženskih, niti morda po vidikih pokrajinsko-psiholoških značilnosti, v kolikor obstojé — kar bi utegnilo biti celó zelo mikavno in poučno, a bi skoraj onemogočalo enotno in jasno podobo naše pesniške tvorbe v zadnjih pet in tridesetih letih — marveč po vidikih stilne sklenjenosti in razvojne zaporednosti. (Prav zaradi tega nisem sprejel v antologijo Antona Medveda, ki stilno ne spada v ta krog.) Pesniki, ki so v tej antologiji zastopani, si slede torej v nekakem razoojno-ritmičnem redu, ki je samo tu pa tam nekoliko pretrgan in nedosleden, zakaj popolnoma bi se mogel ta princip uveljaviti le, če bi si sledile pesmi kot docela samostojni organizmi, brez ozira na to, v koliko so izraz neke pesniške individualnosti. Da se tudi podoba posamezne pesniške osebnosti kolikor toliko ohrani in pridigne, so pesmi poedinih avtorjev nekako ciklično strnjene, čeprav bi na pr. zlasti kesnejše Župančičeve pesmi razoojno vsekakor spadale mnogo naprej, prav tako tudi Gradnikove, in še tega in onega.

Ta stilno-razvojni princip sem skušal torej uveljaviti predosem v celotni zasnovi antologije in pri določanju že omenjenih cikličnih enot, ki jim seveda manjka prave ciklične ubranosti, manj pa pri izbiranju posameznih pesmi; le-tu mi je bil merodajen predosem estetski kriterij formalne dognanosti in prozornosti ter vsebinske polnosti in pristnosti. Zavedam se, da ta ali ona pesem ne ustreza docela najstrožjim merilom; ker pa sem se nazadnje odločil podati čim stvarnejšo in resničnejšo sliko naše pesniške tvornosti v poslednjih desetletjih, sem sprejel v antologijo tudi kako samo na sebi šibkejšo pesem, ki je pa v tej in taki organični celoti vendar še opravičljiva. Zaradi tega je tudi število v antologiji zastopanih avtorjev primeroma zelo naraslo ter bi se dalo prav tako nekoliko zmanjšati kakor zvečati, ne da bi se podoba sodobne slovenske lirike bistveno spremenila.

Nazadnje naj še izdam in priznam skrito misel, ki me je ves čas spremljala pri tem dostikrat tudi mučnem izbiranju, primerjanju in tehtanju, naj bi bila pričujoča antologija predosem nekaka Knjiga ur, ki naj bi duhovno sprejemljivega bravca v trenotkih zbranosti vodila skozi svet lepote k virom lastne sproščene človečnosti.

Pripominjam še, da za izbor pesmi Boža Voduška odgovarja avtor sam.

ALBRECHT FRAN * 17. XI. 1889 v Kamniku	
Veter (<i>Mysteria dolorosa</i> , 1917)	132
Azurni zvon (<i>Mysteria dolorosa</i> , 1917)	133
Molčali smo (<i>Mysteria dolorosa</i> , 1917)	135
Zapuščenost (<i>Mysteria dolorosa</i> , 1917)	137
Pomladna slutnja (<i>Mysteria dolorosa</i> , 1917)	138
Ni te nocoj (<i>Pesmi žioljenja</i> , 1920)	139
ALBREHT IVAN * 7. V. 1893 v Hotedršici	
Da bi jaz peti znal (<i>Slutnje</i> , 1919)	125
BEVK FRANCÈ * 17. IX. 1890 pri Cerknem na Goriškem	
Otrok posluša (<i>Pesmi</i> , 1921)	150
Sestanek (<i>Pesmi</i> , 1921)	151
Zapuščena (<i>Pesmi</i> , 1921)	152
Prvi hip ljubezni (<i>Pesmi</i> , 1921)	153
CANKAR IVAN * 10. V. 1876 na Vrhniki, † 11. XII. 1918 v Ljubljani	
Zašumelo je zeleno morje (<i>Erotika</i> , 1902)	35
Jaz sem te čakal (<i>Erotika</i> , 1902)	36
Na mojo pot ne troši rož (<i>Erotika</i> , 1902)	38
Iz moje samotne, grenke mladosti (<i>Erotika</i> , 1902)	39
Fant je videl... (<i>Lepa Vida</i> , 1912)	40
DEBELJAK ANTON * 25. X. 1887 v Šegovi vasi na Dolenjskem	
Mladoletje (<i>Solnce in sence</i> , 1919)	129
Drevesi (<i>Solnce in sence</i> , 1919)	130
Tujki (<i>Solnce in sence</i> , 1919)	131
ELLER FRAN * 10. VIII. 1873, Devica Marija na Zili	
Doma	126
FATUR BOGOMIL * 28. X. 1914 na Premu pri Ilirski Bistrici	
Veter (<i>Sodobnost</i> , 1933)	230
Iskrenost (<i>Sodobnost</i> , 1933)	231
Plesalčev gib (<i>Dom in Svet</i> , 1933)	232
GLASER JANKO * 21. III. 1893 v Rušah	
Sama (<i>Pohorske poti</i> , 1919)	114
Klopotci (<i>Pohorske poti</i> , 1919)	115
Premišljevanje (<i>Pohorske poti</i> , 1919)	116
Popotniki mimo solnca (<i>Čas-kopač</i> , 1929)	117
GOLAR CVETKO * 4. V. 1879 v Gostecih pri Sori	
Tišina (<i>Poletno klasje</i> , 1923)	89
Deviška (<i>Rožni grm</i> , 1919)	89

Poganka (<i>Poletno klasje, 1923</i>)	90
Mati zemlja (<i>Njiva zori, 1927</i>)	91
Gre pomlad — (<i>Poletno klasje, 1923</i>)	92
Grozdek gre k maši (<i>Rožni grm, 1919</i>)	94
O kresu (<i>Rožni grm, 1919</i>)	96
Voščilo pratikarjev (<i>Poletno klasje, 1923</i>)	98
GOLIA PAVEL * 10. IV. 1887 v Trebnjem	
Poznam roko (<i>Pesmi o zlatolaskah, 1921</i>)	108
Lestva (<i>Večerna pesmarica, 1921</i>)	109
Magdalene (<i>Pesmi o zlatolaskah, 1921</i>)	110
Ribice (<i>Ljubljanski Zvon, 1927</i>)	112
GRADNIK ALOJZ * 3. VIII. 1882 v Medani pri Gorici	
Eros-Tanatos (<i>Svetle samote, 1932</i>)	74
Pričakovanje (<i>Svetle samote, 1932</i>)	75
V mraku (<i>Svetle samote, 1932</i>)	76
V omami (<i>Svetle samote, 1932</i>)	77
Besede iz groba (<i>Svetle samote, 1932</i>)	78
Dvogovor (<i>Svetle samote, 1932</i>)	79
Moje življenje (<i>Svetle samote, 1932</i>)	81
Noč v Medani (<i>Svetle samote, 1932</i>)	82
Vodnjak (<i>Svetle samote, 1932</i>)	83
Kolikokrat sem rekel... (<i>Svetle samote, 1932</i>)	84
Moja vest (<i>Svetle samote, 1932</i>)	85
V zoreči jeseni (<i>Svetle samote, 1932</i>)	86
GRUDEN IGO * 18. IV. 1893 v Nabrežini pri Trstu	
Kdaj sem te ljubil (<i>Narcis, 1920</i>)	118
Ob jezeru (<i>Narcis, 1920</i>)	119
V blazinah... (<i>Narcis, 1920</i>)	120
Akacije (<i>Narcis, 1920</i>)	121
Pomladni veter (<i>Primorske pesmi, 1920</i>)	122
GSPAN ALFONZ * 16. X. 1904 v Krškem	
Žarki na snegu (<i>Ljubljanski Zvon, 1931</i>)	207
JARC MIRAN * 5. VII. 1900 v Črnomlju	
Modre dalje (<i>Človek in noč, 1927</i>)	161
Pav v mesečini (<i>Človek in noč, 1927</i>)	162
Ne morem roke ti več dati (<i>Človek in noč, 1927</i>)	163
Skrivnostni romar (<i>Človek in noč, 1927</i>)	164
Pod slapom (<i>Človek in noč, 1927</i>)	166
KETTE DRAGOTIN * 19. I. 1876 na Premu na Notranjskem, † 26. V. 1899 v Ljubljani	
Izprehod (<i>Poezije, 1907</i>)	3

Temno je danes... (<i>Poezije, 1907</i>)	4
Kakor labud... (<i>Poezije, 1907</i>)	5
Kako te ljubim... (<i>Poezije, 1907</i>)	7
Zapustil sem... (<i>Poezije, 1907</i>)	8
Črne noči (<i>Poezije, 1907</i>)	9
Iz Spominov (<i>Poezije, 1907</i>)	13
Ko pride noč... (<i>Poezije, 1907</i>)	14
KLOPČIČ MILE * 16. XI. 1905 v L'Hôpital-u, Alzacija-Lorena	
Mary se predstavi (<i>Ljubljanski Zvon, 1932</i>)	211
Zapuščena kavarna (<i>Sodobnost, 1933</i>)	213
Deževna pomlad 1933 (<i>Sodobnost, 1933</i>)	215
KOCBEK EDVARD * 27. IX. 1904 v Sv. Juriju ob Ščavnici	
Angeli (<i>Dom in Svet, 1930</i>)	223
Jesenske pesmi I—IV (<i>Dom in Svet, 1932</i>)	224
Solnce je spet nad zemljo... (<i>Krog, 1933</i>)	228
Pred vrčem stojim (<i>Krog, 1933</i>)	229
KOSOVEL SREČKO * 18. III. 1904 v Sežani na Krasu	
Bori (<i>Pesmi, 1931</i>)	197
Starka za vasjo (<i>Pesmi, 1931</i>)	198
Veter (<i>Pesmi, 1931</i>)	199
Vstajenje — smrt (<i>Pesmi, 1931</i>)	200
Večer pred zimo (<i>Pesmi, 1931</i>)	201
Novoletni sonet (<i>Pesmi, 1931</i>)	202
Prerojenje (<i>Pesmi, 1931</i>)	203
Psalm (<i>Pesmi, 1931</i>)	204
Šla je duša (<i>Pesmi, 1931</i>)	205
Čez dvajset tisoč let (<i>Pesmi, 1931</i>)	206
KOSOVEL STANO * 26. IX. 1899 v Sežani na Krasu	
V galeriji (<i>Dom in Svet, 1920</i>)	128
LOVRENČIČ JOŽA * 2. III. 1890 v Kredu na Goriškem	
Drevo v marcu (<i>Deveta dežela, 1917</i>)	140
Nenapisano pismo (<i>Deveta dežela, 1917</i>)	141
Tihožitje (<i>Dom in Svet, 1918</i>)	142
Noč (<i>Dom in Svet, 1919</i>)	143
Med vožnjo (<i>Dom in Svet, 1919</i>)	144
Slepec z otrokom (<i>Dom in Svet, 1920</i>)	146
Večerna pot (<i>Jadranski almanah, 1923</i>)	147
MAISTER RUDOLF * 29. III. 1874 v Kamniku	
Kraški piloti (<i>Kitica mojih, 1929</i>)	103
Grobovi (<i>Kitica mojih, 1929</i>)	104

Závrški fantje (<i>Kitica mojih, 1929</i>)	105
Dolenjska poletna noč (<i>Kitica mojih, 1929</i>)	106
MAJCEN STANKO * 29. X. 1888 v Mariboru	
Njen grob (<i>Dom in Svet, 1923</i>)	157
Rožni grunt (<i>Dom in Svet, 1923</i>)	158
Vrh (<i>Dom in Svet, 1923</i>)	159
Zemlja (<i>Dom in Svet, 1923</i>)	160
MOLÈ VOJESLAV * 14. XII. 1886 v Kanalu na Goriškem	
Svetniki (<i>Ljubljanski Zvon, 1912</i>)	99
Lazar (<i>Ljubljanski Zvon, 1913</i>)	100
Beneških mojstrov slike... (<i>Tristia ex Siberia, 1920</i>)	101
Pred staro sliko (<i>Tristia ex Siberia, 1920</i>)	102
MURN JOSIP-ALEKSANDROV * 4. III. 1879 v Ljubljani, † tam 18. VI. 1901	
Spet zelené nam vrbe... (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	17
Pesem (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	18
Kedar pomlad... (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	19
Šent-Janževo (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	20
Ko dobrane se mračé... (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	21
Pesem (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	22
Orel (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	23
Prazna je široka cesta (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	24
Pesem o ajdi (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	25
Želja po nevesti (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	27
Pesem o klasu (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	29
Želje (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	31
Vlahi (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	32
Zimska pesem (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	33
Balada (<i>Pesmi in romance, 1903</i>)	34
NOVAČAN ANTON * 9. VII. 1887 v Zadobrovi pri Celju	
Oče Mrak (<i>Ljubljanski Zvon, 1917</i>)	127
OCVIRK ANTON * 23. V. 1907, žaga na Primorskem	
Pomladne tercine (<i>Ljubljanski Zvon, 1930</i>)	208
PETERLIN RADIVOJ-PETRUŠKA * 28. I. 1879 v Kamniku	
Na polju (<i>Znamenje, 1925</i>)	124
PODBEVŠEK ANTON * 13. VI. 1898 na Grmu pri Novem mestu	
Molk (<i>Človek z bombami, 1925</i>)	167
Hipoteza bolnega kraljeviča (<i>Dom in Svet, 1919</i>)	168
Titanova serenada (<i>Človek z bombami, 1925</i>)	169
Ob dnevu vpoklica na kolodvoru (<i>Človek z bombami, 1919</i>)	170
Traverze (<i>Dom in Svet, 1919</i>)	171

POGAČNIK JOŽE * 28. IX. 1902, Kovor pri Tržiču	
V tujini (<i>Sinje ozare, 1931</i>)	193
Trije zvonovi (<i>Sinje ozare, 1931</i>)	194
Golgota (<i>Sinje ozare, 1931</i>)	195
Mrzel maj (<i>Sinje ozare, 1931</i>)	196
PREGELJ IVAN * 27. X. 1883 pri Sv. Luciji na Tolminskem	
Idile (<i>Dom in Svet, 1917</i>)	148
Legenda (<i>Dom in Svet, 1925</i>)	149
PRETNAR MIRKO * 12. IX. 1898 v Kranju	
Pred hišo (<i>V pristanu, 1926</i>)	189
V hiši (<i>V pristanu, 1926</i>)	190
REMEC ALOJZIJ * 10. IV. 1886 v Trstu	
Pomladni dež (<i>Dom in Svet, 1919</i>)	154
Na galeji (<i>Dom in Svet, 1921</i>)	155
Mož iz Čičarije (<i>Dom in Svet, 1921</i>)	156
SARDENKO SILVIN-MERHAR ALOJZIJ * 15. VI. 1878 na Ježici pri Ljubljani	
Kdo je zahteval slovo (<i>V mladem jutru, 1902</i>)	67
Pesem rimske dece (<i>Roma, 1906</i>)	68
Ledene rože (<i>Roma, 1906</i>)	69
Naročilo (<i>Nebo žari, 1916</i>)	71
Pesem (<i>Nebo žari, 1916</i>)	72
Prelest (<i>Dekliške pesmi, 1922</i>)	73
SELIŠKAR TONE * 1. IV. 1900 v Ljubljani	
Sedmorojenčki (<i>Trbovlje, 1923</i>)	180
Temnordeča potonika (<i>Trbovlje, 1923</i>)	182
Pojočci rudarji (<i>Dom in Svet, 1923</i>)	183
Zemlja (<i>Trbovlje, 1923</i>)	184
Iz dnevnika komisarja za ljudsko štetje (<i>Ljubljanski Zoon, 1931</i>)	186
TAUFER VIDA * 15. VI. 1903 v Toplicah pri Zagorju	
Zavrženo pismo (<i>Sodobnost, 1933</i>)	191
Srečanje s smrtjo (<i>Ljubljanski Zoon, 1932</i>)	192
VODNIK ANTON * 28. V. 1901 v Podutiku nad Ljubljano	
Bratje in sestre iz daljne dežele (<i>Žalostne roke, 1922</i>)	172
Ihtleči zvoki (<i>Žalostne roke, 1922</i>)	174
S teboj bedela... (<i>Vigilije, 1923</i>)	175
Večer mi slika... (<i>Vigilije, 1923</i>)	176
Žalostna (<i>Vigilije, 1923</i>)	177
Psalm (<i>Dom in Svet, 1925</i>)	178
Najin dom (<i>Dom in Svet, 1929</i>)	179

VODNIK FRANCĚ * 5. III. 1903 v Podutiku nad Ljubljano	
Na beli poti (<i>Borivec z Bogom</i> , 1932)	209
VODUŠEK BOŽO * 30. I. 1905 v Ljubljani	
Balada v staromodnem slogu (<i>Dom in Svet</i> , 1930)	216
Pastel (<i>Dom in Svet</i> , 1931)	217
Krog (<i>Dom in Svet</i> , 1931)	218
Drevesom (<i>Dom in Svet</i>)	219
Romantičen sklep (<i>Dom in Svet</i> , 1931)	220
Pesem ob ločitvi (<i>Krog</i> , 1933)	221
Zdravica v ranem jutru (<i>Krog</i> , 1933)	222
VODUŠEK VITAL * 25. IV. 1906 v Ljubljani	
Pesem vetru (<i>Dom in Svet</i> , 1929)	210
ŽUPANČIČ OTON * 23. I. 1878 v Vinici v Beli Krajini	
Zvečer (<i>Mlada pota</i> , 1920)	41
Tiho, brez besed (<i>Mlada pota</i> , 1920)	42
Prva pomlad (<i>Mlada pota</i> , 1920)	44
Pomladna ladja (<i>Ciciban</i> , 1932)	45
Ljubavna pesem (<i>Mlada pota</i> , 1920)	47
Melanhlija (<i>Mlada pota</i> , 1920)	48
O batjuška... (<i>Mlada pota</i> , 1920)	49
Prebujenje (<i>Mlada pota</i> , 1920)	51
Nočni psalem (<i>Mlada pota</i> , 1920)	54
Z vlakom (<i>Mlada pota</i> , 1920)	55
Žebljarska (<i>V zarje Vidove</i> , 1920)	58
Slap (<i>V zarje Vidove</i> , 1920)	60
Joži Bercetu v spomin (<i>V zarje Vidove</i> , 1920)	62
Belokranjska deklica (<i>V zarje Vidove</i> , 1920)	63
Iz Jerale (<i>Naša beseda</i> , 1929)	64

JUGOSLOVANSKA TISKARNA V LJUBLJANI
PREDSTAVNIK K. CEC